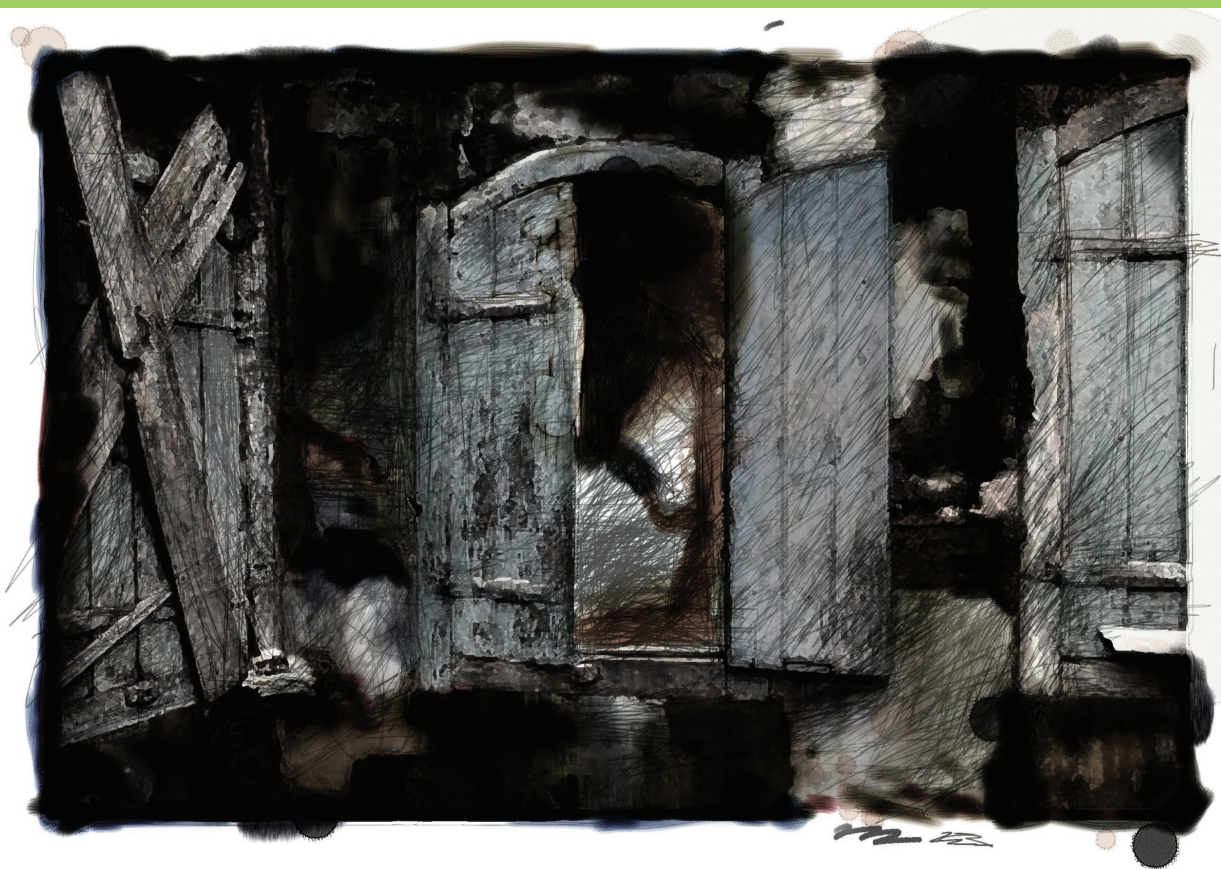

SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ PROSTŘEDNICTVÍM SOCIÁLNÍCH SLUŽEB

Situace Romů a Travellerů

Sociální začleňování prostřednictvím sociálních služeb: situace Romů a Travellerů

Hodnocení Dopadu Národních akčních plánů
sociálního začleňování v České republice,
ve Francii a v Portugalsku

Copyright: © *Evropské centrum pro práva Romů a Centrum* výzkumu společenských a humanitních věd Númena, březen 2007.

Všechna práva vyhrazena.

ISBN 978-963-86955-6-7

Grafická úprava titulní strany: António Faria

Tisk: Createch Ltd., Budapešť, Maďarsko.

OBSAH

PODĚKOVÁNÍ	7
1. ÚVOD	9
2. METODOLOGIE	11
3. HLAVNÍ ZJIŠTĚNÍ	13
3.1 Obecné hodnocení opatření obsažených v Národních akčních plánech	13
3.2 Hodnocení situace v jednotlivých cílových státech	19
3.2.1 Česká republika	19
3.2.1.1 Opatření v oblasti dostupnosti sociálních služeb v České republice	19
3.2.1.2 Obecná situace Romů v České republice	23
3.2.1.3 Dostupnost sociálních dávek	24
3.2.1.4 Dostupnost sociálního bydlení	27
3.2.1.5 Dostupnost státem dotovaného zdravotního pojištění	30
3.2.1.6 Dostupnost státem dotovaných důchodů	31
3.2.2 Francie	33
3.2.2.1 Opatření v oblasti dostupnosti sociálních služeb ve Francii	33
3.2.2.2 Obecná situace Travellerů ve Francii	35
3.2.2.3 Dostupnost sociálních dávek	36
3.2.2.4 Dostupnost míst pro kočovníky a sociálního bydlení	42
3.2.2.5 Dostupnost státem dotovaného zdravotního pojištění	46
3.2.2.6 Dostupnost státem dotovaných důchodů	47
3.2.3 Portugalsko	48
3.2.3.1 Opatření v oblasti dostupnosti sociálních služeb v Portugalsku	48
3.2.3.2 Obecná situace Romů v Portugalsku	50
3.2.3.3 Dostupnost dávek sociální pomoci	51
3.2.3.4 Dostupnost sociálního bydlení	55
3.2.3.5 Dostupnost státem dotovaného zdravotního pojištění	59
3.2.3.6 Dostupnost státem dotovaných důchodů	61
4. PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE	63
4.1 Dávky sociální podpory	63
4.2 Bydlení	65
4.3 Zdravotní péče	67
4.4 Zaměstnanost	68
4.5 Těžkosti při identifikování příkladů dobré praxe	69
5. DOPORUČENÍ	70

5.1	Obecná doporučení	70
5.2	Česká republika	73
5.3	Francie	74
5.4	Portugalsko	75
6.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	77
7.	PROFILY KONZULTANTŮ	81

PODĚKOVÁNÍ

Hodnocení dopadu Národních akčních plánů sociálního začleňování vypracovaly organizace Evropské centrum pro práva Romů (ERRC) a Centrum výzkumu společenských a humanitních věd Númena (Númena). Tara Bedard a Larry Olomoofe vypracovali závěrečnou zprávu. Claude Cahn, Bruno Peixe Dias a Tiago Ralha Farinha poskytli připomínky ke konceptu závěrečné zprávy. Claude Cahn poskytnul konečné redakční připomínky ke zprávě.

Zpráva se zakládá na teoretickém a terénním výzkumu a hodnocení situací v jednotlivých cílových státech, vypracovaných následujícími osobami: za Českou republiku Lucii Fremlovou a Janou Kabeláčovou; za Francii Tarou Bedard a Larry Olomoofem s pomocí Annabelle Arki, Catherine Chery a Matthieu Le Charpentiera; a za Portugalsko Monicou Catarino-Ribeiro, Josém Falcão, Edite Rosário a Rahulem Kumarem. Tara Bedard, Bruno Peixe Dias, Tiago Ralha Farinha a stážistka ERRC Stefanie Ligori provedli dodatečný teoretický výzkum.

Tara Bedard, Claude Cahn, Bruno Peixe Dias, Savelina Danova-Rousinova a Tiago Ralha Farinha vytvořili metodologii výzkumu. Tara Bedard koordinovala práci konzultantek v České republice a Francii. Bruno Peixe Dias a Tiago Ralha Farinha koordinovali práci konzultantů v Portugalsku.

Na vypracování zprávy se dále podíleli následující zaměstnanci, stážisti a dobrovolníci ERRC: Ostalinda Maya Ovalle, Kamilla Hassen, Paramjeet Kaur, Carrie Sherlock a Sarah Lysecki.

Publikaci graficky upravili Dzavit Berisha and Sarah Lyseck. Lucie Fremlová a Jolana Novotná přeložily zprávu z anglického originálu do češtiny.

Organizace ERRC a Númena jsou obzvlášť zavázány respondentům z řad Romů, Travellerů, organizací občanské společnosti, sociálním pracovníkům, představitelům jednotlivých vlád a akademikům, kteří si ochotně vyhradili čas na zodpovězení dotazníků a popsání situace Romů a Travellerů v oblasti dostupnosti sociálních služeb.

Organizace ERRC a Númena rovněž děkují Evropské komisi za finanční podporu za účelem provedení potřebného výzkumu a vydání této zprávy.

1. ÚVOD

V České republice, ve Francii a v Portugalsku čelí Romové a Travelleri¹ rozsáhlému vyloučení z trhu práce z nesčetných důvodů, jejichž škála se pohybuje od přímé a nepřímé diskriminace, nízké úrovně dosaženého vzdělání, negramotnosti až po „vymizení“ forem zaměstnání, která Romové a Travelleri tradičně zastávali. Míra nezaměstnanosti je tedy úměrně mnohem vyšší u populací Romů a Travellerů v cílových zemích než u neromských/travellerských komunit. Nezaměstnanost představuje významný faktor, který se podílí na sociálním vyloučení. Obzvláště se to pak týká domácností, kde není žádný rodinný příslušník se stálým příjmem, a osob, které jsou dlouhodobě nezaměstnané.

Náležité význam rovného přístupu k účinným sociálním službám pro osoby, které spadají do zmíněných skupin, nelze podceňovat, co se týče posilování procesů sociálního začleňování. Neztížený přístup k sociálním službám je zásadní pro odstranění chudoby a sociálního vyloučení a prosazování lidských práv a základní lidské důstojnosti, včetně práva na přístup k sociálním službám a práva na nejvyšší dosažitelný životní standard.

Většina vlád v Evropě vzdoruje myšlence sbírání a/nebo zveřejňování dat rozlišených podle rasy či etnicity. Avšak sběr dat obecně je základním nástrojem pro vyhodnocování vládních politik a programů a jejich implementace a stejně zásadní význam má i pro pochopení a odstranění sociálního vyloučení Romů a Travellerů. Nedostatek dat rozlišených podle rasy či etnicity činí analýzu dopadů vládních opatření na Romy a Travellery velice obtížnou. Nedostatek těchto dat v odpovídajících oblastech podkopává účinnost strategického úsilí o podporu sociálního začleňování i tam, kde opravdu existuje politická vůle podporovat sociální začleňování. To platí i o sociálních službách a jejich dostupnosti. Informace o schopnosti Romů a Travellerů dosáhnout rovného přístupu k účinným sociálním službám, které jsou v současnosti k dispozici, jsou přinejmenším kusé. Neexistují studie o dopadu sociální politiky, včetně národních akčních plánů sociálního začleňování, v této oblasti a tudíž nemohou mít vliv na sociální začlenění Romů a Travellerů.

Tato zpráva se zabývá hodnocením dopadu národních akčních plánů sociálního začleňování na dostupnost sociálních služeb pro Romy a Travellery v České republice, ve Francii a Portugalsku. Pro účely této zprávy se pojmem „sociální služby“ rozumí dávky sociální podpory, sociální bydlení, státem dotované důchody a státem dotované zdravotní pojištění.

---

1 Organizace ERRC a Númena jsou jí vědomy/podotýkají, že ve Francii žijí odlišné etnické skupiny tvořící skupinu, již se obvykle říká kočovníci/*Gens du Voyage*/Travelleri; do těchto skupin patří mimo jiné Travelleri, Jenišové, Cikáni, Romové, Sintové, Kalé, Manušové. Během přípravy této zprávy se ERRC a Númena setkaly s příslušníky většiny uvedených skupin. Pro účely této zprávy se ERRC a Númena rozhodly používat společný název Travelleri, který označuje příslušníky všech uvedených skupin.

Romové a Travelleri v České republice, ve Francii a v Portugalsku čelí problémům ve snaze docílit rovného přístupu k účinným sociálním službám. Faktory, které negativně ovlivňují dostupnost sociálních služeb pro Romy a Travellery, zahrnují mimo jiné:

- diskriminaci Romů a Travellerů ze strany sociálních pracovníků, včetně svévolných rozhodnutí žadateli zcela odepřít přístup k dávkám sociální péče či omezit částku vyplacenou na sociálních dávkách, a diskriminační způsob užívání programů sociální pomoci (například na základě prověření majetku a finančních prostředků žadatele);
- implementaci zákonů a/nebo politik znemožňujících přístup Romů a Travellerů k běžným sociálním službám;
- teritoriální segregace Romů a Travellerů ztěžující jejich přístup k sociálním službám;
- přístup k romským/travellerským komunitám ve Francii jako k tulákům;
- problémy s řádnými osobními dokumenty, které jsou důsledkem neoficiálního bydlení či bydlení na místech pro kočovníky a rozpad Československa;
- překážky v komunikaci mezi sociálními pracovníky, úřady a Romy či Travellery; a
- nedostatek informací o těchto službách v romských a travellerských komunitách.

ERRC a Númena si kladou za cíl v následujících částech této zprávy poskytnout hodnocení politik a strategií v oblasti sociálních služeb tak, jak jsou uvedeny v národních akčních plánech sociálního začleňování České republiky, Francie a Portugalska za účelem:

1. identifikovat překážky efektivní implementace opatření obsažených v národních akčních plánech;
2. identifikovat nedostatky, které v jednotlivých plánech existují;
3. identifikovat příklady dobré praxe co do zlepšování dostupnosti sociálních služeb pro Romy a Travellery; a
4. poskytnout sérii doporučení za účelem zlepšení opatření vedoucích k sociálnímu začleňování ve vybraných členských státech.

2. METODOLOGIE

Tato zpráva se zakládá na výzkumu provedeném organizacemi ERRC a Númena v průběhu roku 2006 a jimi vytvořené dokumentaci o dopadu opatření v oblasti sociálních služeb, která jsou obsažena v Národních akčních plánech sociálního začleňování v České republice, Francii a Portugalsku, na dostupnost účinných sociálních služeb pro Romy a Travellery a následně na sociální začleňování příslušníků těchto komunit.

Terénní výzkum byl proveden v každém z cílových států v souladu s metodologií vyvinutou ERRC a Númenou. Zpráva rovněž těží z dokumentace odpovídající tomuto hodnocení, pořízené v minulých letech oběma organizacemi.

Terénní výzkum provedený v průběhu příprav této zprávy proběhl v každé cílové zemi ve čtyřech místech za účelem geografického zastoupení. V hlavním městě každé ze tří zemí poskytlo rozhovor dvakrát více respondentů než v jiných, menších centrech. V každém státě tým konzultantů uskutečnil přibližně 150 hloubkových rozhovorů s vládními představiteli, obecními i krajskými zastupiteli, sociálními pracovníky, představiteli organizací občanské společnosti, akademiky a především s příslušníky komunit Romů a Travellerů. V komunitách Romů a Travellerů byl zvláštní zřetel věnován zajištění rodové a věkové vyváženosti vybraných respondentů (18 let a výš). Ve Francii se tým konzultantů setkal s Travellery žijícími na oficiálních i neoficiálních místech pro kočovníky i s osobami žijícími v systému sociálního bydlení.

Dále byl proveden teoretický výzkum, jehož cílem bylo vyhodnotit existující informace dostupné v dané oblasti a zajistit dostupná kvantitativní data.

3. HLAVNÍ ZJIŠTĚNÍ

3.1 Obecné hodnocení opatření obsažených v národních akčních plánech

Výsledku výzkum dopadu Národního akčního plánu sociálního začleňování a opatření určených ke zlepšení dostupnosti sociálních služeb pro Romy a Travellery v České republice, ve Francii a v Portugalsku, provedený v průběhu roku 2006 organizacemi ERRC/Númena, odkrývá značné nedostatky. Přestože lze toto tvrzení částečně vyvážit relativně krátkým obdobím existence národních akčních plánů, zdá se, že existující dokumenty, jejichž účelem je účinně řešit problémy týkající se sociálního začleňování, obsahují několik znepokojujících nedostatků. V této části zprávy následuje diskuse o dopadech, očekávaných dopadech a obecných nedostacích stávajících NAP.

Nejpozitivnějším výsledkem národních akčních plánů v České republice, ve Francii a v Portugalsku co do zlepšení dostupnosti sociálních služeb pro Romy a Travellery je zahrnutí všech (či většiny) programů do jednoho strategického dokumentu. Někteří představitelé organizací občanské společnosti poukázali na fakt, že díky národním akčním plánům došlo ke zvýšení obecného povědomí o existujících sociálních programech a ke zlepšení dostupnosti informací v této oblasti.²

Národní akční plány rovněž umožnily proces, díky kterému se představitelé Romů a Travellerů mohou účastnit veřejné politiky. Přestože jsou výsledky tohoto procesu zatím dosti omezené ve Francii a v Portugalsku, zdá se, že v České republice jsou rady romských představitelů, pokud se týká strategického rozvoje v oblastech postihujících Romy, vyhledávány více. Diskuse o problémech, které se v této oblasti objevily, následuje dále v této zprávě.

Z celkového pohledu vyvstala všech třech cílových státech celá řada otázek. Tyto znepokojení vyvolávající otázky se týkaly především míry povědomí o národních akčních plánech, jejich přínosu (zejména na místní úrovni, kde jsou zaváděny v praxi), nedostatku financí potřebných k efektivní implementaci opatření, neschopnost všech tří vlád využít příležitosti, které skýtá proces národních akčních plánů pro vytvoření a implementaci nových programů, jež by řešily identifikované potřeby, nedostatečného mainstreamingu záležitostí sociálního začleňování do všech politik a zákonů a nízkého zastoupení Romů a Travellerů v procesech vytváření a implementace národního akčního plánu v každé cílové zemi.

Z následujících částí zprávy bude zřejmé, že největší nedostatky nespočívají v opatřeních uvedených v samotných národních akčních plánech, ale v jejich implementaci, ve způsobu,

---

2 Rozhovor pro ERRC/Númena s paní Adíliou Biscaia, Program boje s chudobou. Lisabon, květen 2006.

jak účinně propagují myšlenku sociálního začleňování, a v opatřeních, která v národních akčních plánech chybí.

Bylo dosaženo obecného konsensu, že sociální služby jsou pro Romy a Travellery povětšinou dostupné. U některých skupin Romů a Travellerů však bylo zjištěno, že čelí překážkám při získávání přístupu k určitým sociálním službám. K příslušníkům romských a travellerských komunit, kteří čelí větším překážkám v dostupnosti sociálních služeb, se řadí Romové, kterým se po rozdělení Československa nepodařilo získat české občanství, dlouhodobě nezaměstnaní, bezdomovci, postižení, matky-samoživitelky a senioři. Významný problém zjištěný v této souvislosti je nutná podmínka trvalého pobytu či domicilování, kterou je třeba splnit za účelem získání přístupu k sociálním službám. Například v České republice někteří romští respondenti nemohou získat trvalý pobyt ve městě, v němž bydlí, což jim brání v přístupu k sociálním programům.³ Zároveň teritoriální segregace romských komunit v cílových státech, která je mnohdy přímým výsledkem vládních opatření a programů, umísťuje romské uživatele sociálních služeb do lokalit, které se nacházejí ve velké vzdálenosti od poskytovatelů sociálních služeb, což jednak zvyšuje náklady uživatele na jejich dostupnost, a jednak přispívá k těžkostem při jejich poskytování. Dále bylo dosaženo obecné shody, že přestože jsou sociální služby povětšinou pro Romy dostupné, vztahy mezi romskými uživateli a poskytovateli sociálních služeb bývají často problematické vzhledem k míře rasismu a diskriminace. To má často za následek nerovný přístup k sociálním službám. Tato skutečnost je obzvlášť alarmující v České republice – česká vláda dosud nepřijala a neimplementovala komplexní antidiskriminační zákon, který by zajišťoval účinnou nápravu pro osoby, jež byly podrobeny diskriminačnímu zacházení. Stávající národní akční plány cílových států nezahrnují opatření, která by se výše zmíněnými problémy zabírala.

Závažným problémem národních akčních plánů, který stojí za povšimnutí ve všech třech cílových zemích, je fakt, že neobsahují prakticky žádnou novou strategii vypracovanou konkrétně jako nástroj k řešení problematiky sociálního vyloučení, jemuž čelí marginalizované skupiny jako například Romové a Travelleri. Celkově jsou národní akční plány spíše souhrnem existujících politik v každé ze tří cílových zemí, které se slučují se strategií sociálního začleňování EU. Někteří představitelé úřadů, kteří se zúčastnili výzkumu, naznačili, že strategie sociálního začleňování EU sehrála důležitou roli při získávání informací, nápadů a sestavování definic priorit, ale rovněž zdůraznili, že chybí dostatečné fondy na její zavedení do praxe. V Portugalsku respondenti uvedli, že:

3 Kupříkladu Margita Rídlová vypověděla v rozhovoru pro ERRC/Númenu, že nemá trvalé bydliště od doby, kdy byla propuštěna z vězení v březnu 2006. Adoptivní matka Margity Rídlové ji odhlásila z trvalého bydliště během jejího pobytu ve vězení. Od doby, kdy byla propuštěna na svobodu, žije v Praze se svou sestrou v přelidněném bytě. Pražské úřady ji odmítly zapsat do své evidence, a proto nemá nárok na žádné sociální dávky, které vyplácejí úřady v rámci městských částí. Margitě Rídlové úředníci v Praze údajně poradili, aby se vrátila do Hronova. Rozhovor pro ERRC/Númenu s Margitou Rídlovou. Praha, květen 2006.

„[P]řestože porovnání implementace a výsledků opatření mezi jednotlivými státy je motivující [...], společné cíle by měly zohledňovat místní specifika [...]. [P]řestože má každá země svůj vlastní systém sociální ochrany, způsob užití opatření v praxi se liší stát od státu, což znamená, že tyto chatrné výsledky nemusejí být důsledkem chabé implementace opatření. Místo toho mohou být důsledkem oněch odlišných systémů, z čehož vyplývá nemožnost hodnotit všechny země na základě stejných kritérií.“⁴

Co se týče účinnosti strategií sociálního začleňování, koncept národních akčních plánů se zatím nepromítl do všech legislativních a politických aktivit cílových států. Česká vláda explicitně potvrdila tento závěr ve svém národním akčním plánu 2004-2006: „Mainstreaming sociálního začleňování jako obecný politický koncept procházející všemi politikami zatím není v ČR aplikován.“⁵ Ačkoli vlády Francie a Portugalska toto otevřeně nepřipustily, data uvedená níže naznačují, že i v těchto státech se tento problém vyskytl. Zatímco došlo k formulaci a implementaci národních akčních plánů, vlády České republiky a Francie přijaly zákony, které prohloubily (či se očekává, že prohloubí) sociální vyloučení.⁶ Portugalské vládě se dosud nepodařilo účinně pozměnit bytovou politiku tak, aby předcházela dalšímu sociálnímu vyloučení při přestěhování sociálně slabých skupin.

Rozhovory s úředníky státní správy a poskytovateli sociálních služeb v cílových zemích odhalily, že mnoho osob zodpovědných za implementaci národních akčních plánů má velice omezené povědomí o těchto politikách. V České republice byli všichni vládní úředníci, kteří se zúčastnili výzkumu, zapojeni po přípravě českého národního akčního plánu. Dvanáct z devatenácti respondentů z řad sociálních pracovníků národní akční plán četlo a drtivá většina z nich prokázala pochopení smyslu této politiky a své role při její implementaci. Pouze dva respondenti odpověděli, že se účastnili procesu vytváření národního akčního plánu. Mimo kontext samotného národního akčního plánu si ERRC a Númena se znepokojením povšimly, že úřady v Plzeňském kraji v České republice popírají existenci Romů. Plzeňské úřady upřednostňovaly termín „sociálně znevýhodněné“ osoby a razily myšlenku „kultury chudoby“ oproti metodě, která by respektovala etnické faktory ovlivňující život příslušníka etnické skupiny. Ve Francii byla zaznamenána znepokojivě nízká úroveň vědomostí o existenci národního akčního plánu. Až na pár důležitých výjimek nebyli sociální pracovníci ani úředníci

4 Rozhovor pro ERRC/Númenu s panem Antóniem Borges da Silva. Lisabon, červen 2006.

5 Ministerstvo práce a sociálních věcí. Národní akční plán sociálního začleňování 2004-2006, str. 58. http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/nap_incl_2004_cz_en_version.pdf.

Pozn. překladatele: *Definice mainstreamingu sociálního začleňování*: jedná se o proces promítnutí problematiky chudoby a sociálního vyloučení do všech oblastí veřejné (státní) politiky, který zahrnuje perspektivu rovnosti pohlaví a prosazuje se pomocí partnerství na všech úrovních mezi veřejnými orgány, sociálními partnery, nevládními organizacemi a dalšími zainteresovanými stranami. Ministerstvo práce a sociálních věcí. Národní akční plán sociálního začleňování 2004-2006, str. 51.

6 Viz například části 3.2.1.3 a 3.2.2.4 zprávy.

samospráv na místní a krajské úrovni, kteří se zúčastnili výzkumu ERRC/Númeny, seznámeni s národním akčním plánem. K našemu znepokojení sociální pracovníci vyjádřili názor, že není nutné, aby znali či chápali národní akční plány.⁷ Toto tvrzení lze považovat za velice problematické, protože lidé, kteří jsou pravděpodobně nejbližě sociálně vyloučeným osobám, neznají rámec strategie, kterou implementují, a neúčastní se vytváření koncepcí. Třebaže v Portugalsku všichni vládní úředníci četli národní akční plán, 16 z 18 sociálních pracovníků vědělo o existenci národního akčního plánu, ale pouze čtyři ho četli.⁸ Jeden sociální pracovník uvedl, že „národní akční plán se takřka vůbec nebere v potaz při běžném fungování sociálních služeb.“⁹ Dále pouze jeden sociální pracovník uvedl, že se účastnil procesu plánování národního akčního plánu, avšak několik sociálních pracovníků podotklo, že jejich odbor byl konzultován. Kromě samotného národního akčního plánu úředníci státní správy, kteří se zúčastnili výzkumu ERRC/Númeny, prokázali velice nízké povědomí o situaci Romů či pouhý zájem o toto téma. Na druhé straně úředníci místních a krajských samospráv prokázali dobré porozumění situace Romů; je zapotřebí, aby se tato informace dostala na národní úroveň, kde se koncipují strategie s cílem zvýšit účinnost sociální politiky v zemi. France představovala v tomto ohledu výjimku – zdálo se, že povědomí úředníků státní správy o situaci Travellerů je lepší.

Z těchto informací je zřejmé, že význam národních akčních plánů je zanedbatelný v dennodenním fungování systémů sociálních služeb v cílových státech. Je rovněž sporné, jak účinně mohou zodpovědné osoby implementovat sociální politiku, jejímž cílem je efektivní poskytování sociálních služeb, v situaci, kdy zmínění jednotlivci nemají hlubší znalosti koncepce, v jejímž rámci pracují, či cílů, kterých by se mělo dosáhnout s jejich pomocí. V kombinaci s nízkou úrovní znalostí národních akčních plánů ze strany představitelů nevládních organizací, které se podařilo zkontaktovat, lze tuto skutečnost považovat za jeden z největších nedostatků procesů mainstreamingu národních akčních plánů v cílových zemích.

Další zjevnou vadou národních akčních plánů v cílových státech byl rozdíl mezi politikou na národní úrovni a místní úrovni, kde je tato politika implementována. Ve všech třech cílových státech se v souladu se zákonem sociální programy implementují na místní úrovni a politika je vytvářena na národní úrovni. Úřady státní a krajské správy v České republice, ve Francii a v Portugalsku sdělily, že nejsou schopny ovlivnit jednání úřadů na místní úrovni. Určitá opatření obsažená v národních akčních plánech, jako je například český program Terénní sociální práce ve vyloučených romských komunitách, ve skutečnosti postrádají jakýkoli mechanismus, jímž

7 Podle vysvětlení, které nám bylo nabídnuto, to politici věděli a pouze implementovali politickou strategii podle určitých pokynů. Rozhovory pro ERRC/Númenu s úředníky ERRC/Númeny v CAF v Paříži. Zajímavé je, že tento názor byl vyvrácen v dalším rozhovoru s místní úřednicí CAF (CRAMIF) Katiou Gauthier, sociální pracovnící v 93. departementu (Aubervilliers, Seine-Saint-Denis), která byla plně instruována a informovaná o národním akčním plánu; listopad 2006.

8 Zároveň většina sociálních pracovníků byla seznámena s různými programy v rámci NAP.

9 Rozhovor pro ERRC/Númenu s paní Teresou Calado. Lisabon, červen 2006.

by se mohla z právního hlediska prosazovat.¹⁰ Záleží tedy na úsudku místních úřadů, zda se je rozhodnou implementovat. Nedostatek vůle místních úřadů implementovat sociální opatření včetně opatření uvedených v národních akčních plánech vyvolal značné obavy.¹¹ Tato skutečnost stojí obzvláště za povšimnutí ve všech třech cílových státech v oblasti bytové politiky závislé na vůli místních úřadů, které občas čelí tlaku ze strany voličů na to, aby se nepřijímala opatření v oblasti bytové politiky pro Romy a Travellery.¹² Zvážíme-li služby zakotvené v zákonu, jako jsou například minimální zařazovací dávka či zařazovací sociální dávka v Portugalsku, způsob, jakým se tyto programy spravují na místní úrovni, se liší oblast od oblasti.¹³

V České republice, ve Francii a v Portugalsku vyjádřili sociální pracovníci pocit, že jsou vyloučeni z procesů vytváření politik národních akčních plánů, a/nebo uvedli, že existuje rozpor mezi obsahem národních akčních plánů a skutečnou politikou. Zároveň podotkli, že národní akční plán pracuje s národními cíli, které nebyly převedeny do místních cílů, jichž je zapotřebí dosáhnout. Několik vládních úředníků naznačilo, že určitá opatření obsažená v národních akčních plánech se zakládají na existujících vládních politických dokumentech, které nebyly schváleny či přijaty na místní úrovni.¹⁴

Místní úřady, které se zúčastnily výzkumu, poukázaly na skutečnost, že postrádají dostatečné finanční prostředky k implementaci opatření vytýčených národními akčními plány.¹⁵ Další problém týkající se rozpočtu, který byl identifikován u procesu vytváření národního akčního plánu, je skutečnost, že český Národní akční plán sociálního začleňování 2006-2008 byl koncipován několik měsíců po schválení státního rozpočtu na rok 2006. V Portugalsku byl zaznamenán podobný problém. Národní akční plán sociálního začleňování 2003-2005 byl aktualizován zprávou, která prodloužila v něm obsažené aktivity do roku 2006. V říjnu 2006 nebyly k dispozici žádné informace o Národním akčním plánu 2006-2008. V té době by byl dokument připravován přibližně rok po schválení státního rozpočtu na rok 2006.¹⁶

---

10 Rozhovor pro ERRC/Númenu s Klárou Tomkovou a Czeslawem Walkem, Praha, Česká republika, duben/květen 2006.

11 Například v České republice 13 z 19 sociálních pracovníků poukázalo na nedostatek implementace opatření na úrovni obecních úřadů a na nedostatek politické vůle k jejich implementaci. Tři ze čtyř vládních úředníků, kteří se zúčastnili výzkumu v České republice, poukázali na nedostatek politické vůle implementovat opatření uvedená v národním akčním plánu na úrovni obecních úřadů.

12 Rozhovor pro ERRC/Númenu s panem Nélsonem Galvão, poradcem v oblasti sociálních opatření, Coruche, květen 2006.

13 Viz část 3.2.2.3.

14 Rozhovor pro ERRC/Númenu se Zuzanou Zajarošovou a Czeslawem Walkem, Praha, duben 2006.

15 Rozhovor pro ERRC/Númenu se sociální pracovnící z Ostravy, která odmítla být jmenována, květen 2006. Rozhovor pro ERRC/Númenu s panem Miguelem Ramalho, poradcem v oblasti sociálních opatření a bydlení, Beja, červen, 2006.

16 Žádné informace o národním akčním plánu 2006-2008 nebyly k dispozici v říjnu 2006 na příslušné stránce. <http://www.pnai.pt/>.

Tento očividný rozpor mezi národními a místními úřady, na který upozorňují předchozí odstavce, též poukazuje na podstatný problém týkající se úsilí v oblasti sociálního začleňování v cílových zemích. Důvod, proč se tento rozpor objevuje, je skutečnost, že všechny dotčené země mají decentralizovaný systém vlády, která místním samosprávným úřadům přiznává pravomoc rozhodovat o záležitostech podle jejich uvážení. Proto národní instituce, která dozoruje tento proces, je zproštěna jakékoli odpovědnosti za nedostatek implementace (či částečnou implementaci) ustanovení uvedených v národních akčních plánech v těchto státech, protože dostala své povinnosti vytvořit danou koncepci. Úředníci místních samospráv paradoxně zdůrazňovali fakt, že nejsou poskytovány finance potřebné pro plnou a náležitou implementaci ustanovení, a proto se musejí rozhodnout, jaké koncepce mohou implementovat, aby přitom zohlednili přísné rozpočtové podmínky, kterým čelí. Dle jejich názoru se v tomto případě jedná o chybu národní vlády, která neposkytla finance potřebné na řádnou implementaci svých národních strategií. Data, která se podařilo získat v průběhu výzkumu, nasvědčují tomu, že v současné době národní vlády poukazují na existenci dobrých koncepcí na národní úrovni a neschopnost místních úřadů tyto koncepce implementovat. Aktéři z řad místních samospráv poukazují na mlhavé národní koncepce bez lokalizovaných cílů a ustavičný nedostatek finančních prostředků na implementaci programů. Důsledkem tohoto politického svalování viny je, že sociálně slabé skupiny jako Romové a Travelleři mezitím trpí tím, že nedochází ke skutečnému zlepšení situace.

Otázka romské a travellerské účasti na vytváření a implementaci národních akčních plánů v České republice, ve Francii a Portugalsku přinesla znepokojivé výsledky. V České republice mnoho programů financovaných v rámci národního akčního plánu, z nichž by měly mít užitek romské komunity, implementují neromské organizace. Ve Francii žádný z Travellerů, kteří se zúčastnili výzkumu, nevedl, že by byl zapojen do procesu vytváření národního akčního plánu. Přestože ve Francii je správa některých sociálních služeb (například správa míst pro kočovníky nebo správa sociálních dávek) přenechána organizacím občanské společnosti, zástupci Travellerů v jižní Francii se zklamáním poukazovali na fakt, že vláda deleguje tuto zodpovědnost pouze na netravellerské organizace. Vláda nenajímá organizace sdružující Travellery, aby spravovaly služby, které Travelleři užívají.¹⁷ Situace se zdála být odlišná například v okolí Paříže, kde se ERRC a Númena setkaly s několika travellerskými organizacemi, které se podílejí na spravování sociálních dávek. V Portugalsku se pouze jedna romská organizace účastnila procesu vytváření národního akčního plánu – União Romani (Romská unie). Ačkoli portugalské úřady uvedly, že bylo přizváno více organizací, tento výsledek je nicméně znepokojující, obzvláště s ohledem na extrémně znevýhodněnou sociální situaci Romů v Portugalsku. Co se týče implementace opatření uvedených v národních akčních plánech, specificky v oblasti sociálních služeb je mnoho programů realizováno nevládními neziskovými organizacemi (dále jen NNO). Avšak romské organizace v České republice i v Portugalsku poukázaly na těžkosti, kterým musejí čelit při získávání financování iniciativ

---

17 Rozhovor pro ERRC/Númenu s paní Alice Januel (ANGVC). La Plan Trevous Malcouvert, prosinec 2006.

v rámci národních akčních plánů, protože většina finančních prostředků je přidělována děle etablovaných neromským organizacím.¹⁸

Výše uvedené jevy se nejintenzivněji vyskytují v praxi privatizace sociálních služeb a s ní související metodologii. V České republice, ve Francii a v Portugalsku odpovědné vládní úřady postoupily jistou odpovědnost v poskytování nepříspěvkových sociálních služeb nevládním organizacím. Sociální služby jsou často poskytovány v rámci partnerství státu s NNO. Přestože se obecně uznává skutečnost, že NNO mohou nabídnout expertízu a zkušenosti v této oblasti, romské a některé travellerské organizace sdělily ERRC/Númeně své obavy – nemohou totiž zajistit financování projektů v oblasti sociálních služeb, jejichž cílem jsou jejich vlastní komunity, protože většina financí putuje k dlouho etablovaným neromským/travellerským organizacím. Dalším zmiňovaným problémem týkajícím se tohoto procesu je skutečnost, že neexistuje prakticky žádná koordinace či hodnocení práce NNO ze strany vlády. To se týká rovněž faktu, že tyto iniciativy jsou implementovány na místní úrovni, a proto na národní úrovni není žádná komplexní snaha o koordinaci. Programy jsou tak financovány a implementovány v některých oblastech cílových států, ale ne v jiných, kde by byly také potřebné. To je opět spojeno s projevem vůle ze strany obecních úřadů, což je v mnoha případech obecně považováno za problematické.

3.2 Hodnocení situace v jednotlivých cílových státech

3.2.1 Česká Republika

3.2.1.1 Opatření v oblasti dostupnosti sociálních služeb v České republice

Český Národní akční sociálního začleňování 2004-2006 přistupuje k otázce sociálního začleňování v několika rovinách. Prioritní pozornost je věnována rozvíjení hospodářského růstu a konkurenceschopnosti, zaměstnanosti, reformě veřejných financí a udržitelnému rozvoji.

V tomto strategickém rámci navrhla česká vláda budoucí opatření v následujících oblastech, které mají vztah k sociálním službám:

Dávky sociální podpory:

Česká vláda uznala, že “sociální služby hrají v oblasti sociálního začleňování znevýhodněných skupin klíčovou roli,” a zavázala se, že zavede mimo jiné následující opatření:

- dokončí proces transformace a decentralizace sociálních služeb včetně způsobu jejich financování a legislativního zakotvení;

---

¹⁸ Rozhovor pro ERRC/Númenu s osobou, která si přála zůstat v anonymitě. Květen 2006.

- na národní, regionální i místní úrovni podpoří zvyšování kvality sociálních služeb zavedením národních Standardů kvality sociálních služeb, jejichž hlavním posláním je vytvářet podmínky pro ochranu lidské důstojnosti uživatele sociálních služeb a podporovat jeho začlenění do společnosti;
- podpoří rozvoj takových služeb, které umožňují setrvání uživatele v jeho přirozeném prostředí;
- zajistí dostatečnou nabídku všech druhů sociálních služeb odpovídajících skutečným potřebám;
- podpoří rozvoj a dostupnost sociálních služeb poskytovaných nestátními neziskovými organizacemi (NNO) a decentralizuje a stabilizuje způsob financování sociálních služeb, které NNO poskytují; a
- podpoří a bude rozvíjet partnerství krajů, obcí a nestátních neziskových organizací při plánování a realizaci regionálních a místních sociálních politik.¹⁹

Specifická opatření k naplnění těchto cílů zahrnovala:

1. individuální akční plán směřující ke zvýšení možnosti uplatnění uchazeče o zaměstnání na trhu práce, který vypracuje úřad práce ve spolupráci s uchazečem;
2. zavedení programu První příležitost od 1. ledna 2004, který je určen pro mladé uchazeče o zaměstnání do 25 let.
3. dokončení standardů kvality sociálních služeb;
4. přípravu a přijetí zákona o sociálních službách;
5. přípravu a přijetí zákona o sociálních pracovnících založeného na Strategii celoživotního vzdělávání sociálních pracovníků a jejich výchově k lidským právům; a
6. dokončení místních komunitních plánů sociálních služeb za účasti všech zainteresovaných stran.²⁰

S ohledem na minimální mzdu deklaroval český Národní akční plán sociálního začleňování jako svůj cíl „zabezpečování důstojné životní úrovně prostřednictvím minimální mzdy a upřednostňování pracovních příjmů před příjmy sociálními.“ Aby bylo dosaženo tohoto cíle, česká vláda se zavázala, že bude i nadále naplňovat následující cíle:

- pravidelně zvyšovat minimální mzdu, a tak docílit její pozitivnějšího poměru k životnímu minimu jak u jednotlivce, tak u početnějších domácností;

¹⁹ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Národní akční plán sociálního začleňování 2004-2006, str. 26. http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/nap_incl_2004_cz_en_version.pdf.

²⁰ Tamtéž, str. 38-42.

- pravidelně zvyšovat podíl minimální mzdy k průměrné mzdě v rámci národního hospodářství, a tak dosáhnout úrovně obvyklé v zemích EU;
- pravidelně upravovat životní minimum tak, aby vyjadřovalo dostatečnou a ekvivalentní ochranu před hmotnou nouzí u všech typů domácností, a zabezpečit příslušné legislativní úpravy v souladu s výsledky výzkumu výše a složení životního minima s ohledem na vytvoření motivace k pracovní činnosti.²¹

Specifická opatření k naplnění těchto cílů zahrnovala novelizaci zákona o životním a existenčním minimu a zákona o hmotné nouzi. Ty se mají podle české vlády zaměřit na vytváření účinnější motivace k hledání zaměstnání a k zamezení dlouhodobé závislosti na sociálních dávkách prostřednictvím aktivizačních opatření.²²

Bydlení:

Česká vláda ve svém Akčním plánu prohlásila dostupnost adekvátního bydlení za “jeden z velmi důležitých faktorů, které mají pozitivní vliv na sociální začleňování. V současné společnosti je zajištění adekvátního bydlení pro velkou část lidí relativně nákladnou záležitostí. Problémy mají zejména domácnosti, které se kromě nízkých příjmů nacházejí ve specifické sociální situaci nebo mají zvláštní potřeby.“ Cílem uvedeným v národním akčním plánu je zajistit přístup k cenově dostupnému a kvalitnímu bydlení pro osoby ohrožené sociálním vyloučením:

- odstraněním ekonomických a legislativních překážek bránících vzniku funkčního trhu s byty;
- motivováním obcí k plnému převzetí odpovědnosti za vytváření podmínek pro uspokojování bytových potřeb obyvatel v souladu se zákonem o obcích;
- pokračováním v poskytování státní podpory na výstavbu bytů plnicích sociální funkci, určených pro osoby, které se nemohou finančně podílet na pořízení vlastního bydlení, dále pro osoby, které jsou ohroženy sociálním vyloučením nejen z důvodu zdravotního stavu či pokročilého věku, ale které mají snížené schopnosti začlenit se do života běžné společnosti; a
- motivováním obcí k předcházení územní segregace a vzniku enkláv sociálně slabých rodin.²³

Česká vláda zároveň uvedla několik překážek vztahujících se k otázce sociálního vyloučení v oblasti bydlení včetně:

---

21 Tamtéž, str. 25.

22 Tamtéž, str. 40.

23 Tamtéž, str. 25-26.

- zvyšující se zátěže domácností výdaji na bydlení ve srovnání s jejich rozpočty;
- nedostatečné finanční dostupnosti bytů;
- problémů s udržováním bytového fondu;
- nejednoznačného vyjasnění role obecního bytového fondu;
- neexistence zákona o nájemném a platné právní úpravy občanskoprávních vztahů mezi majiteli nájemných bytů a nájemníky;
- nedostatečné sítě sociálního bydlení; a
- prohlubování sociální a prostorové segregace tím, že obce „vytlačují“ osoby v sociálně nepříznivé situaci z centra své pozornosti.

Specifická opatření k naplnění těchto cílů zahrnovala:

1. vyjasnění role obecního bytového fondu;
2. pokračování výstavby podporovaných bytů a bydlení z rozpočtové kapitoly Ministerstva pro místní rozvoj; příjemci dotace jsou obce (na výstavbu podporovaných bytů v letech 2004-2006 byla v rozpočtu ministerstva vyčleněna částka 590 mil. Kč); a
3. přípravu projektu, který má motivovat obce, aby předcházely územní segregaci sociálně slabých rodin.²⁴

Zdravotní pojištění:

V oblasti zdraví a zdravotní péče česká vláda uvedla následující cíle Národního akčního plánu:

- do roku 2010 přijmout a zavést postupy směřující k realizaci Zdraví pro všechny na celostátní, krajské a místní úrovni včetně vhodné institucionální infrastruktury, novými metodami vedení a řízení; a
- dokončit a zavést standardy kvality zdravotní péče.²⁵

Česká vláda rovněž zdůraznila skutečnost, že speciální znevýhodněné skupiny jako osoby ze sociálně a kulturně znevýhodněného prostředí (například Romové) mohou mít specifické potřeby v přístupu ke zdravotní péči. Uvedla následující specifické cíle:

- vytvářet ve spolupráci se zdravotními pojišťovnami integrovanou komunitní péči, tj. propojovat zdravotní a sociální péči zejména vzhledem k potřebám specifických cílových skupin;

²⁴ Tamtéž, str. 40-41.

²⁵ Tamtéž, str. 25.

- zlepšovat zdravotní stav obyvatelstva, omezovat růst počtu závislých seniorů, podporovat aktivní život seniorů; a
- podporovat projekty na vzdělávání příjemců zdravotní péče směřované k péči o jejich zdraví.²⁶

Specifická opatření k naplnění těchto cílů zahrnovala:

1. přípravu a přijetí návrhu zákona o zdravotnických zařízeních, který ovlivní zdravotní pojištění;
2. přípravu a přijetí návrhu zákona o zdravotní péči; a
3. zavedení Metody komunitního plánování v oblasti zdravotnictví.

Národní akční plán v neposlední řadě odkazuje k vládní Koncepci romské integrace z roku 2000 a jeho specifickým programům, klíčovým pro sociální začlenění Romů, jako je například program Terénní sociální práce ve vyloučených romských komunitách. Jeho cílem je přispět k přechodu od poskytování sociálních dávek k sociální pomoci s důrazem na práci s klienty ve vyloučených romských komunitách.

3.2.1.2 *Obecná situace Romů v České republice*

Česká vláda ve svém Národním akčním plánu sociálního začleňování uvedla, že míra zaměstnanosti v zemi činila v roce 2003 64,7% (průměrně 56,3% žen a 73,1% mužů). Míra nezaměstnanosti v roce 2003 dosahovala 7,8%.²⁷

Podle výsledků rozhovorů ERRC a Númeny s 87 romskými respondenty v České republice:

- 13 dotázaných uvedlo, že jsou v důchodu, a 1 osoba uvedla, že studuje;
- 16 dotázaných (21,6% dotázaných, kteří nejsou v důchodu či nestudují) uvedlo, že jsou formálně zaměstnáni; a
- 7 dotázaných (9,5% dotázaných, kteří nejsou v důchodu či nestudují) uvedlo, že se žijí aktivitami mimo řádný pracovní poměr.

Tudíž ze 73 potenciálně zaměstnatelných romských respondentů bylo 57 osob (78%) nezaměstnaných, zatímco 50 (68,5%) romských respondentů uvedlo, že nemají vůbec žádné placené zaměstnání.

---

²⁶ Tamtéž, str. 25.

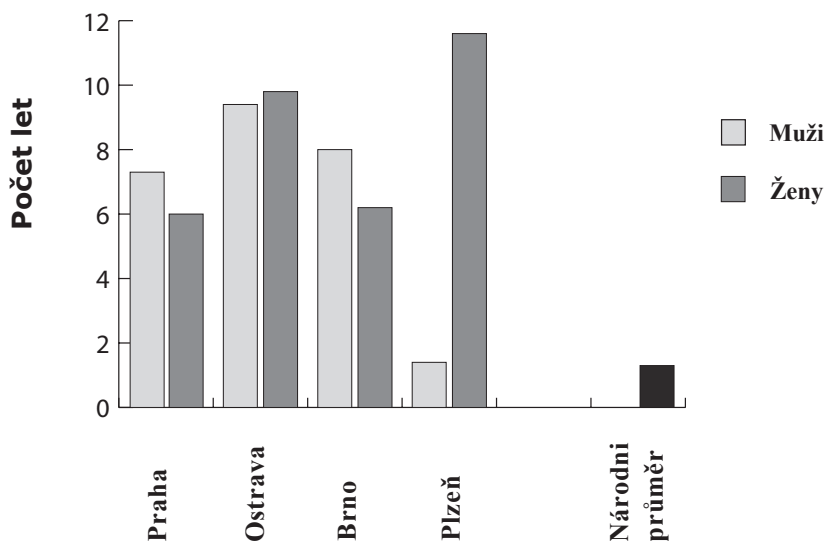
²⁷ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Národní akční plán sociálního začleňování 2004-2006, str. 8 http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/nap_incl_2004_cz_en_version.pdf.

Česká vláda v oblasti vzdělávání a gramotnosti uvádí, že vzdělání „je jedním z nejdůležitějších předpokladů sociálního začlenění.“ Dále poukazuje na dobrou situaci ve vzdělávání a naznačuje, že „téměř neexistuje negramotnost a také procento žáků předčasně opouštějících školní vzdělávání je nízké.“²⁸ Avšak podle odhadů české vlády „je přibližně 75 procent romských dětí přeražováno či přímo zapisováno do speciálních škol.“²⁹ Oproti klasickým školám jsou v těchto školách romské děti vyučovány podle jednodušších osnov. Z toho logicky vyplývá, že míra negramotnosti a počet žáků, kteří předčasně opouštějí školní vzdělávání, je pravděpodobně vyšší než u neromské populace.

3.2.1.3 Dostupnost sociálních dávek

Výsledky rozhovorů v České republice pro ERRC a Númenu ukazují, že 53 ze 73 potenciálně zaměstnatelných respondentů (kteří nejsou v důchodu či nestudují) bylo recipiency sociálních dávek. Z 57 osob, které nebyly formálně zaměstnány, nebyly v důchodu či nestudovaly, jich 53 uvedlo, že pobírají životní minimum. Tudiž 92,98% nezaměstnaných respondentů pobíralo dávky sociální podpory, zatímco 7,02% nikoli.

Doba závislosti na sociálních dávkách v České republice

28 Tamtéž, str. 27.

29 Viz Výbor pro odstranění rasové diskriminace, CERD/C/372/Add.1, 14. dubna 2000. Zprávy předložené členskými zeměmi podle článku 9 úmluvy. Čtvrtá periodická zpráva členských států 2000. Dodatek Česká republika, 26. listopad 1999, odst. 134.

Zdá se, že mnoho osob, které v České republice pobírají životní minimum, zůstává dlouhodobě závislými na sociálních dávkách, které pro ně představují jediný zdroj příjmu.

V Praze romští respondenti uváděli průměrnou délku závislosti na sociálních dávkách, která činila 7,3 let, zatímco průměrná délka závislosti na sociálních dávkách u romských respondentek činila 6 let. V Ostravě romští respondenti uváděli průměrnou délku závislosti na sociálních dávkách, která činila 9,4 let, zatímco průměrná délka závislosti na sociálních dávkách u romských respondentek činila 9,8 let. V Brně romští respondenti uváděli průměrnou délku závislosti na sociálních dávkách, která činila 8 let, zatímco průměrná délka závislosti na sociálních dávkách u romských respondentek činila 6,2 let. V Plzni romští respondenti uváděli průměrnou délku závislosti na sociálních dávkách, která činila 1,4 let, zatímco průměrná délka závislosti na sociálních dávkách u romských respondentek činila 11,6 let.

Pro srovnání – podle informací, které česká vláda poskytla ERRC/Númeně, činí průměrná délka závislosti na sociálních dávkách v České republice pouhých 16 měsíců (1,33 let). Česká vláda poukázala na fakt, že tato doba závislosti, tedy 16 měsíců, je sama o sobě problematická.³⁰

Na otázku „bylo vám někdy odebráno životní minimum“ 21 dotázaných odpovědělo kladně. Mezi uváděnými důvody byly zmíněny promeškané termíny odevzdání formulářů, dluhy na sociálním pojištění, problémy s trvalým pobytem a českým občanstvím, administrativní chyby, rozhodnutí sociálních pracovníků týkající se majetku (nově zakoupený nábytek), prémie v zaměstnání partnera či nedostatek osobních dokladů. Z 53 romských jednotlivců pobírajících sociální dávky jich 46 (86.79%) uvedlo při rozhovoru pro ERRC/Númenu, že systém sociálních dávek neodpovídá jejich potřebám. Na otázku:

„Máte pocit, že se dostupnost sociálních služeb za posledních 5 let zlepšila?“ z 53 respondentů pobírajících dávky sociální podpory:

- pouze 3 (5,7%) odpověděli, že došlo ke zlepšení;
- 26 (49,1%) odpovědělo, že nedošlo k žádným změnám;
- 13 (24.5%) odpovědělo, že se situace zhoršila;
- 6 (11.3%) odpovědělo, že dostupnost sociálních služeb zůstala tatáž, ale jejich situace se zhoršila, protože náklady na živobytí podražily rychleji než částka, kterou dostávají na dávkách; a
- 5 (9.4%) neodpovědělo.

---

30 Informace Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí z roku 2005. Anglické resumé zaslala ERRC/Númeně emailem Jana Vlachová z Ministerstva práce a sociálních věcí dne 26. ledna 2007.

Novela zákona o životním a existenčním minimu, která vstoupila v účinnost od 1. ledna 2007, přináší výrazné změny stávajícího systému dávek státní sociální podpory, které jsou založeny na životním minimu. Změny, které významně sníží dávky přidělované recipientům sociální pomoci, mají podle české vlády vytvořit podmínky více motivující k hledání zaměstnání, posílení aktivizačního potenciálu sociálních dávek a zamezení dlouhodobé závislosti na sociálních dávkách. Novela zákona o hmotné nouzi je rovněž značně sporná: omezuje dávky sociální podpory zavedením nových definic situací a kategorií hmotné nouze, snižuje počet osob na domácnost, jež jsou oprávněny pobírat dávky sociální podpory, a zavádí přísnější kritéria pro vyplácení příspěvku na bydlení.

Podle výsledků výzkumu ERRC, který se zaměřoval na dostupnost zaměstnání pro Romy v České republice, se více než tři čtvrtiny romských respondentů (79%) setkaly s diskriminací při hledání práce. Více než 50% respondentů bylo údajně vystaveno otevřeně a přímé diskriminaci a bylo jim řečeno, že zaměstnání nedostali, protože jsou Romové.³¹ Vzhledem k těmto průvodním okolnostem ERRC a Nůmena podotýkají, že zatímco se česká vláda posunuje směrem k reaktivizačním programům zaměstnanosti, v národním akčním plánu zatím nebyla vytvořena odpovídající opatření ke snížení obecně rozšířené diskriminace v zaměstnání. Kvůli tomu, že v této oblasti chybí aktivizační opatření, je velice pravděpodobné, že nové programy dávek sociální pomoci v České republice budou mít velice omezený skutečný dopad na dlouhodobé sociální začlenění Romů, pokud vůbec bude možné o nějakém dopadu hovořit.

Podle romské poradkyně Magistrátu města Brno „v souvislosti s přijetím změn návrhu zákona o životním minimu a zavedení institutu hmotné nouze lze očekávat ještě hlubší propad – chudoba nabývá etnického charakteru.“³² Očekává se, že tyto změny budou mít neúměrně negativní dopad na Romy. Počáteční náznaky z terénu nasvědčují tomu, že recipienti sociálních dávek byli těmito změnami těžce postiženi.³³ Romští aktivisté a terénní sociální pracovníci v České republice vyjádřili obavy, že legislativní změny mohou vyvolat sociální nepokoje podobné těm na východním Slovensku v roce 2004 po zavedení podobných opatření. Romská poradkyně též uvedla, že přestože sociální pracovníci v celé ČR měli obdržet prováděcí vyhlášku do 30. září 2006, stalo se tak až v listopadu. To může prakticky vést k jisté nepřipravenosti na zaváděné změny. Na dotaz, který vznesla během workshopu o nové legislativě, organizovaného Ministerstvem práce a sociálních věcí, jaký bude dopad nového zákona v praxi, ministerští úředníci odpověděli, že jej nejsou schopni odhadnout, protože letošní rok bude zkušební.³⁴

Několik romských respondentů vyjádřilo nespokojenost se způsobem, jakým s nimi sociální pracovníci jednali, nebo spíše s jejich zjevnou neochotou jim pomoci. Patnáct romských

31 Výzkum provedený ERRC v České republice v roce 2005.

32 Křištofová, Helena. únor 2006. *Zpráva o aktuální situaci Romů žijících v Brně.*

33 Email ze dne 30. ledna 2007 zaslaný ERRC Lucíí Fremlovou.

34 Rozhovor pro ERRC/Nůmenu s Helenou Křištofovou, romskou poradkyní, Brno, 12. ledna 2007.

respondentů při rozhovoru pro ERRC a Numénu rovněž vyjádřilo frustraci z míry pravomoci sociálních pracovníků rozhodovat podle vlastního uvážení při přidělování jednorázových dávek, která měla v jejich případě za následek to, že jim potřebné dávky nebyly přiznány. Jejich stížnosti během rozhovorů pro ERRC/Numénu potvrdili různí členové sociálního systému.

Zákon o sociálních službách, který vstoupil v účinnost od 1. ledna 2007, nastiňuje poskytování sociálních služeb vládními a nevládními sektory. Vzhledem k dosavadnímu nedostatku koordinace je tento fakt je vnímán jako významný krok kupředu v dané oblasti. Nový zákon má zajistit jednotný a transparentní systém financování na straně jedné, a dostupnost a kvalitu sociálních služeb na straně druhé. Schválení zákona o sociálních službách souběžně se standardy kvality sociálních služeb a komunitním plánováním sociálních služeb lze považovat za první a možná i nejvýznamnější krok na cestě k zajištění dostupnosti kvalitních sociálních služeb pro každého a k řešení obav Romů v této oblasti.

To paradoxně svědčí o faktu, že všechny pozitivní změny očekávané od implementace zákona o sociálních službách budou ve skutečnosti negovány novelizací zákona o životním a existenčním minimu a zákona o hmotné nouzi. Zároveň se nezdá, že by česká vláda dosud zavedla plán, který by se s tímto nedostatkem vypořádal.

3.2.1.4 Dostupnost sociálního bydlení

Všichni romští respondenti, kteří se zúčastnili studie ERRC/Numény, cítí, že se jejich bytová situace během posledních pěti let zhoršila, a vlastně jich mnoho uvedlo, že se po této stránce měli lépe během komunismu.

V Národním akčním plánu sociálního začleňování 2004-2006 stojí, že „vybavenost obyvatelstva bytovým fondem se postupně zlepšuje a zvyšuje se rovněž kvalita bydlení. (...) Lze tedy konstatovat, že v průměru plošný bytový deficit neexistuje [...]“³⁵ Vzhledem k nevyhovujícím životním podmínkám, jež převažují v mnoha romských čtvrtích, a rozsáhlému nedostatku státem dotovaného alternativního bydlení se zdá, že toto prohlášení má velmi daleko k realitě. Evropská unie také podotkla, že „málo pozornosti se zdá být věnováno této oblasti [bydlení a zdravotní péče] [...]“³⁶

Český Národní akční plán sociálního začleňování 2004-2006 se vůbec nevěnuje otázce sociálního bydlení.

35 Ministerstvo práce a sociálních věcí. Národní akční plán sociálního začleňování 2004-2006, str. 15. http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/nap_incl_2004_cz_en_version.pdf.

36 Generální direktorát Evropská komise pro zaměstnanost, sociální věci a rovné příležitosti. 2005. *Zpráva o sociálním začleňování 2005: Analýza Národních akčních plánů sociálního začleňování (2004-2006) předložených 10 novými členskými státy*. http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/sec256printed_en.pdf.

Zároveň však 67 z 87 (77%) respondentů uvedlo v rozhovoru pro ERRC/Númenu, že cítí, že potřebují mít přístup k sociálnímu bydlení, aby se jejich životní podmínky zlepšily. V žádné z oblastí, v níž byl prováděn výzkum ERRC/Númeny, nebylo nabízeno sociální bydlení. V době, kdy byl výzkum prováděn, neexistovala v České republice žádná právní definice sociálního bydlení. Podle vládních úředníků má Ministerstvo ČR pro místní rozvoj za úkol do konce roku 2008 v české legislativě zakotvit jasnou definici sociálního bydlení.³⁷ Třebaže definice sociálního bydlení se má zavést až přibližně 2 roky po vydání této zprávy, je pravděpodobné, že sociální bydlení bude ve skutečnosti dostupné až za několik let po zavedení definice; drtivá většina Romů, kteří si nemohou dovolit platit regulérní nájemné a pro něž poskytnutí sociálního bydlení představuje řešení jejich nevyhovující bytové situace, bude fakticky žít bez jakéhokoli řešení ještě několik let. A i potom zřejmě bude možné situaci řešit pouze tehdy, bude-li poskytování sociálního bydlení zakotveno v zákoně s ohledem na neochotu obcí podniknout „nepovinná“ sociální opatření.

Co se týče bytových podmínek, ve Studii proveditelnosti české agentury pro prevenci sociálního vyloučení z roku 2004 stojí, že zkušenosti získané na místní úrovni ukazují, že situace Romů v oblasti bydlení se od 90. let 20. století stále zhoršuje. Zpráva poukazuje na fakt, že v minulosti byly příslušníkům romské komunity přidělovány státní byty nižší kategorie v neudržovaných domech.

Stále více obcí v posledních letech přikročilo k cílenému vystěhovávání romských nájemníků do holobytů, ve kterých je však nájemné paradoxně často vyšší než v regulérních bytech. „Důsledkem těchto praktik vznikají na okrajích měst „romská ghetta“, a to i v těch městech, kde dříve příslušníci romských komunit žili rozptýleně.“³⁸

Ve své „Zprávě o aktuální situaci Romů žijících v Brně“ uvádí romská poradkyně Magistrátu města Brno, že odstěhování z tzv. romských ghetta je téměř nemožné. K „sestěhování“ romských rodin do uvedených lokalit směřují zejména tyto faktory:

- v důsledku privatizace bytového fondu noví majitelé domů vystěhovávají nepohodlné romské nájemníky (i v případech, kdy nejsou dlužníky); neexistuje žádná právní ochrana před zneužíváním nízkého sociálního a právního povědomí romských občanů;
- v důsledku nedomyšlené bytové politiky neexistuje prevence neplatičství, problémy rodin se nepodchycují v době, kdy jsou řešitelné;
- romští žadatelé o obecní byt v městských částech Brno-Střed a Brno-Sever jsou uspokojováni jen zřídka, údajně proto, že nemohou prokázat finanční obnos na rekonstrukci bytu vlastním nákladem;

37 Rozhovor pro ERRC/Númenu s Czeslawem Walkem, Kancelář Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity. Praha, 2006.

38 Kancelář Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity, *Studie proveditelnosti agentury k předcházení sociálními vyloučení z roku 2004*, str. 5.

- v případě, že žadatel o byt prokáže finanční obnos na opravu bytu vlastním nákladem, sociální odbor podle zákona musí prokázanou částku započítat do příjmů rodiny a následně odebírá sociální dávky, čímž se rodina opět dostává do patové situace;
- nezaměstnaní žadatelé jsou hodnoceni úředníky bytového odboru předem jako neplatiči nájemného; a
- sociální poradníky, které zohledňovaly sociální postavení žadatele, téměř neexistují.³⁹

Obce pohlížejí na složitost problematické bytové situace Romů z pohledu nájemníkových povinností spíše než jeho práv. Vládní opatření s ohledem na nájemné a vztah pronajímatele a nájemníka rovněž potvrzují fakt, že národní akční plán existuje ve vakuu a nepromítá se do běžného fungování orgánů vytvářejících zákony a politiku v České republice. Kupříkladu novelizace občanského zákoníku v březnu 2006 oslabila práva nájemníků: očekává se, že v dlouhodobém horizontu novela neúměrně postihne Romy v ČR, což je nepochybně v rozporu s principy sociálního začleňování.⁴⁰

Až na několik málo výjimek nejsou v současnosti v České republice implementovány takřka žádné programy komunitního bydlení, které by byly iniciovány na příkaz obecních úřadů. Ačkoli ministerstvo pro místní rozvoj pravidelně vyhláší dotační tituly na projekty tohoto druhu, místní úřady se zdají být neochotné poskytnout finanční a materiální podporu NNO, které jsou ochotné se takových projektů účastnit. Neochota spolupracovat ze strany místních úřadů je patrná, zvážíme-li faktory, jako jsou například místní segregace a segregovaná výuka.

Problémy přetrvávají co do nejednoznačné interpretace role obecního bytového fondu zejména s ohledem na jeho sociální funkci. Zdá se však, že česká vláda, krajské a obecní úřady se dodnes s tímto problémem dostatečně nevypořádaly, navzdory cílům uvedeným v českém Národním akčním plánu.

---

39 Křišťofová, Helena. únor 2006. *Zpráva o aktuální situaci Romů žijících v Brně*.

40 Například přivolení soudu již není zapotřebí u výpovědi z nájmu v případě, že nájemce hrubě porušuje dobré mravy v domě přes písemnou výstrahu, nebo pokud nájemce závažně porušuje své povinnosti vyplývající z nájmu bytu: nezaplátil-li nájemné a úhradu za plnění poskytovanou s užíváním bytu odpovídající trojnásobku měsíčního nájemného a úhrady za plnění poskytovanou s užíváním bytu nebo nedoplnil kauci; pronajímatel však musí nájemci předat písemnou výstrahu s poučením o jeho právu podat žalobu na určení neplatnosti výpovědi k soudu do 60 dnů. Došlo též ke zrušení automatického obnovování nájmu na dobu určitou bez formálního soudního návrhu na vystěhování ze strany pronajímatele do 30 dnů před vypršením smlouvy, což pronajímateli dává automatické právo ukončit nájemní smlouvu k datu vypršení pronájmu. Převedení nájemních smluv na rodinu nájemce už není automatické pro osoby vstupující do společné domácnosti po 31. březnu 2006: děti, sourozenci, rodiče a snachy či švagři nájemce musejí prokázat, že s nájemcem pobývali v den jeho smrti nebo že domácnost opustili natrvalo, ale nemají žádné bydliště (u vnuků je potřeba prokázat nepřetržitý pobyt v trvání 3 let); nesezdaný/á partner/ka, který/á se nastěhoval/a po podepsání nájemní smlouvy, musí prokázat, že nemá jiné bydliště, a nájemce musí pronajímateli předem předat písemný souhlas.

Problematická povaha bytové otázky Romů (včetně nedostatku programů sociálního bydlení) je o to intenzivnější, zvážíme-li význam bytové otázky pro dostupnost dalších sociálních práv. Dostupnost dalších sociálních práv v České republice se odvíjí od institutu trvalého pobytu.

Ve svém Národním akčním plánu se Česká vláda zavázala, že bude:

- motivovat obce k plnému převzetí odpovědnosti za vytváření podmínek pro uspokojování bytových potřeb obyvatel;
- poskytovat státní podporu na výstavbu bytů plnicích sociální funkci; a
- motivovat obce k předcházení územní segregace a vzniku enkláv sociálně slabých rodin.

Vzhledem k výše uvedenému se tedy zdá, že česká vláda tuto oblast ovlivnila jenom velmi málo.

3.2.1.5 Dostupnost státem dotovaného zdravotního pojištění

Ve svém Národním akčním plánu sociálního začleňování česká vláda uvedla, že zdravotní péče je poskytována na základě rovného přístupu a všeobecného zdravotního pojištění. Téměř za všechny osoby bez vlastního příjmu platí pojištění stát.⁴¹ Všeobecná dostupnost zdravotní péče je jedním z pilířů českého veřejného zdravotního pojištění. Standardní zdravotní péče by proto měla být přístupná všem občanům. Všichni občané s trvalým pobytem v České republice jsou povinni se podílet na veřejném zdravotním pojištění (tzn. do systému finančně přispívat).

Přestože žádný z respondentů z řad vládních úředníků, poskytovatelů sociálních služeb a pracovníků organizací občanské společnosti, kteří ERRC/Numéné poskytli rozhovor, neuvadl, že by Romové zakoušeli mimořádné těžkosti při získávání přístupu ke zdravotnímu pojištění, výsledky rozhovorů pro ERRC/Numénu s romskými respondenty nasvědčují tomu, že z různých důvodů nemá část romské populace přístup ke zdravotní péči; 5 respondentů (5.7%) uvedlo, že nejsou recipienty státem dotovaného zdravotního pojištění.

Důležitou překážkou v dostupnosti zdravotní péče je skutečnost, že část Romů žijících v České republice nezískala české občanství po rozdělení Československa v roce 1993. Bez českého občanství nejsou zmíněné osoby oprávněny pobírat zdravotní pojištění financované ze státního rozpočtu, což pro změnu vede k tomu, že jim nemůže být poskytnuto zdravotní ošetření. Rovněž znepokojující je fakt, že značná část romských dětí se rodí bez českého občanství. V případě sociálně znevýhodněných rodin si tuto skutečnost dotčené osoby uvědomují, když už

⁴¹ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Národní akční plán sociálního začleňování 2004-2006, str.14. http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/nap_incl_2004_cz_en_version.pdf.

je pozdě, mnohdy za pomoci terénních sociálních pracovníků. Mezi dalšími důvody bylo mimo jiné uvedeno následující: neschopnost prokázat trvalý pobyt, odejmutí zdravotního pojištění kvůli dluhům na zdravotním pojištění vzniklým v důsledku odstěhování do zahraničí, aniž by se dotyčná osoba odhlásila ze zdravotního pojištění, či neschopnost se nahlásit na úřad práce.⁴²

Třebaže je český systém zdravotního pojištění univerzální, po účastnících veřejného zdravotního pojištění se požadují poplatky za určité léky, což představuje další problém. Ukázalo se, že i minimální platba za léky byla pro mnoho romských respondentů příliš vysokým výdajem; 16 z 87 (18.4%) respondentů uvedlo, že si nemohou dovolit zaplatit tyto poplatky, zejména co se týče plateb za léky. Výsledky Rozvojové programu OSN (the United Nations Development Programme) tento problém potvrdily: „Problémy s dostupností zdravotních služeb jsou rovněž důležité. To je částečně zapříčiněno hotovostními platbami, které se vyžadují na účastnících veřejného zdravotního pojištění. Přestože se jedná o relativně malé částky, pro mnoho Romů jsou tyto výdaje mnohdy příliš vysoké.“⁴³

Teritoriální a místní segregace též znemožňuje přístup k zdravotní péči. Pro romská ghetta je charakteristická řada specifických způsobujících nemocí, jako jsou špatné bytové podmínky bez základních služeb (vlhké a plesnivé stěny, zatékající střecha, byt bez tekoucí vody, sprchy/vany a splachovacího záchodu, vystavení hluku, znečištění atd.) či nedostatečné podmínky pro základní hygienu. Důsledkem toho jsou Romové žijící v takových oblastech mnohem náchylnější k chorobám a nemocem, což je zhoršováno výše uvedenými problémy.

Část českého zdravotního sektoru prošla privatizací. Byly nahlášeny případy, kdy soukromí lékaři odmítli ošetřit Romy, kteří měli nárok na poskytnutí zdravotní péče. Ve většině případů jim bylo někým z personálu řečeno, že už nepřibírají pacienty.

3.2.1.6 Dostupnost státem dotovaného důchodu⁴⁴

Český národní akční plán se specificky nezabývá otázkou důchodů a v této oblasti neuvádí žádná opatření. Česká vláda však poukazuje na fakt, že „[d]ůchodový systém v ČR je

---

42 Existuje šestiměsíční čekací lhůta od data ukončení zaměstnání a možnosti zaregistrovat se na úřadu práce, což je požadavek pro přístup ke zdravotnímu pojištění dotovanému státem v případě nezaměstnaných.

43 United Nations Development Programme. Avoiding the Dependency Trap. Chapter 6: Health status and trends. <http://roma.undp.sk/>.

44 Ve snaze projednat otázku dostupnosti starobního důchodu pro Romy se konzultantky výzkumu ERRC/Numény obrátily na zástupce pražské centrály České správy sociálního zabezpečení a vedoucí relevantních oddělení v jejích čtyřech pobočkách v Praze, Plzni, Brně a Ostravě. Žádná z kontaktovaných osob nesouhlasila se setkáním s konzultantkami za účelem poskytnutí rozhovoru ERRC/Numéně; místo toho jsme byli odkázáni na tiskovou mluvčí České správy sociálního zabezpečení, která uvedla, že každý občan České republiky má přístup ke starobnímu důchodu neohledně na jejich etnickou příslušnost a že otázky týkající se Národního akčního plánu sociálního začleňování jsou nad rámec kompetence České správy sociálního zabezpečení.

univerzální a zabezpečuje v zásadě všechny ekonomicky aktivní osoby. V současné době není v bezprostředním nebezpečí větší chudoby žádná velká skupina osob v seniorském věku.⁴⁵ Dále uvádí, že z celkového počtu domácností důchodců mělo 1,1% domácností příjmy nižší než životní minimum.⁴⁶

Tři ze 13 (23%) romských respondentů v České republice, kteří v rozhovoru pro ERRC/Númenu uvedli, že pobírají důchod, údajně pobírali důchod nižší než životní minimum.⁴⁷ Je zajímavé, že se ve všech třech případech jednalo o ženy. Rovněž znepokojující je fakt, že dvě z respondentek uvedly, že žijí s několika dalšími lidmi, přičemž jejich důchod byl jediným příjmem domácnosti.

V české Národní strategické zprávě o přiměřených a udržitelných důchodech se uvádí: „Starobní důchod: Potřebná doba pojištění pro nárok na starobní důchod činí nejméně 25 roků a věková hranice stanovená zákonem, která se postupně zvyšuje, nebo nejméně 15 roků pojištění a dosažení věku aspoň 65 let. [...]”⁴⁸ Osoby, které se do této kategorie nevejdou, zůstávají ve stáří na sociálních dávkách.

Přestože se výše uvedené vztahuje na všechny české občany, vysoká míra nezaměstnanosti a dlouhodobá nezaměstnanost českých Romů v důsledku diskriminace a dalších faktorů zde vstupují do hry. Rovněž zdánlivě svévolná rozhodnutí ze strany pracovníků správy sociálního zabezpečení (možná zapříčiněná složitou legislativou), odhlašování Romů z evidence úřadů práce atd. zde představují důležité aspekty.⁴⁹ Skutečně se může zdát, že přinejmenším část romské populace, které hrozí riziko, že nebude mít nárok na pobírání starobního důchodu, zůstane ve stáří závislá na sociálních dávkách, a v důsledku toho bude čelit větší chudobě, což je následkem požadavku 25 roků pojištění pro nárok na starobní důchod. Obzvlášť ohrožené jsou romské ženy, jejichž tradiční role je poutá k domácnosti, nikoli k zaměstnání.

Přestože česká vláda podotýká, že výše důchodu je dostatečná, 92% důchodců romského původu, kteří se účastnili výzkumu ERRC/Númenu, uvedlo, že jejich důchod dostatečně nepokrýval náklady na jejich živobytí.

45 Ministerstvo práce a sociálních věcí. Národní akční plán sociálního začleňování 2004-2006, str. 11. http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/nap_incl_2004_cz_en_version.pdf.

46 Ministerstvo práce a sociálních věcí. Národní akční plán sociálního začleňování 2004-2006, str.19. http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/nap_incl_2004_cz_en_version.pdf.

47 Ačkoli životní minimum na osobu činí 3 126 korun, dotyčným osobám byly vypláceny následující částky: 2 800, 2 800 a 3 000 korun.

48 Tamtéž, str. 7.

49 Rozhovor pro ERRC/ Númenu s Ing. Karlem Holomkem. Brno, duben 2006.

3.2.2 Francie

3.2.2.1 Opatření v oblasti dostupnosti sociálních služeb ve Francii

Francouzská vláda ve svém Národním akčním plánu sociálního začleňování 2003-2005 uvedla, že cílem opatření v Národním akčním plánu sociálního začleňování 2001-2003 byl návrat osob dlouhodobě vyloučených z trhu práce do zaměstnání a účinný přístup k základním lidským právům pro všechny. Vláda podotkla, že bylo dosaženo různorodých výsledků.

V březnu 2003 přijal francouzský parlament ústavní zákon o decentralizaci, který posílil sociální poslání místních komunit, kde bojují se sociálním vyloučením. V tomto kontextu byl předložen Národní akční plán sociálního začleňování 2003-2005. Zde bychom měli upozornit na skutečnost, že akční plán neuznává Travellery jako sociálně slabou skupinu. Ve skutečnosti se akční plán o Travellerech nezmiňuje vůbec.

Plán postavil do popředí otázku nezávislosti a důstojnosti nejzranitelnějších osob, přičemž hledal rovnováhu mezi jejich ochranou a zplnonocněním, znovu oživil otázku integrace a přístupu k hospodářství a prosazoval místních iniciativy a solidaritu. Francouzská vláda podotkla, že tyto priority se zakládají na třech pilířích:

1. rozvíjení udržitelných a inovačních podmínek pro vytváření nových pracovních míst;
2. předcházení rizikům sociálního vyloučení; a
3. prosazování ideje blízkosti a mobilizování všech účastníků boje se sociálním vyloučením.

Mezi opatřeními obsaženými v Národním akčním plánu sociálního začleňování 2003-2005, která jsou relevantní pro účely této zprávy, jsou uvedena následující:

Dávky sociální podpory:

- pokračování a posilování existujících programů zaměřených na snižování míry nezaměstnanosti, jako jsou například osobní akční plány Nový začátek (PAP-NDs), smlouvy zaměstnanecké solidarity (CES), smlouvy konsolidovaného zaměstnání (CEC) a smlouvy zaměstnanecké iniciativy (CIE);
- zavedení různých typů nových smluv, které usnadní přechod k běžnému zaměstnání, jako jsou například:
  - b. smlouvy o činnosti za minimální příjem (RMA) – dotované zaměstnanecké smlouvy pro recipienty sociální dávky RMI;
  - c. smlouvy CIVIC – osobní podpůrné programy k dosažení profesní integrace mladých lidí ve věku od 16 do 25, kteří čelí největším překážkám při hledání zaměstnání;

- upravení částek vyplácených na sociální dávce RMI a specifických dávkách solidarity; a
- odstranění překážek v dostupnosti sociálních dávek včetně zrychlených procesů podávání žádosti, rozšíření záloh a plateb v průběhu procesu podávání žádosti a kontinuita oprávnění/nároku v případě, že se uchazeč o zaměstnání přestěhuje z jednoho departementu do jiného či je převeden do jiného schématu dávek, a zlepšení poskytování informací

Bydlení:

- rozšíření veřejných obytných zařízení;
- zajištění nediskriminačního přístupu k bydlení včetně výstavby větších domů pro početnější rodiny, malých domů v centrech měst a rurálních oblastech;
- prosazování rozmanitosti obydlí;
- vytvoření pracovní skupiny na řešení diskriminačního chování v přístupu k bydlení v rámci Národní rady pro otázky bydlení;
- kombinace bytových fondů solidarity (finanční pomoc týkající se nákladů na získání bydlení, dluhů na nájemném a dalších přidružených výdajů), fondů solidarity na vodu a energii s programem na podporu placení telefonních účtů;
- poskytování lepší podpory nájemníků ve všech fázích řízení o vystěhování; a
- předložení návrhu zákona o strategii rozvoje měst a plánování jejich obnovy ve francouzském parlamentu v roce 2003.

Zdravotní pojištění:

Od roku 2000 funguje ve Francii všeobecné zdravotní pojištění (CMU). Dále existuje systém všeobecného zdravotního připojištění (CMUc) – paušální dávka ve výši 115 EUR je vyplácena osobám, jejichž příjem dosahuje 10% měsíčního životního minima (ve výši 562 EUR) k zajištění optimálního pokrytí nákladů na léky. V tomto rámci dochází k:

- zakládání oddělení na pomoc při získávání přístupu k zdravotní péči (PASS) v nových lokalitách nacházejících se v oblastech, které jsou obzvlášť znevýhodněné sociálním vyloučením, a hledání místních řešení ke zlepšení dostupnosti preventivní péče a zdravotnického vzdělání
- zakládání městských zdravotních center v sociálně znevýhodněných městských částech pro identifikování místních potřeb a rozšíření programů intervence.

Akční plán dále stanovuje, že prosazování dialogu a partnerství s odpovídajícími veřejnými a soukromými aktéry a integrace boje se sociálním vyloučením do veškerých

procesů vytváření a implementace politik představují klíčové iniciativy pro úspěšnost plánu. Té by se mělo dosáhnout:

1. zapojením dělnických organizací, nevládních organizací a organizací sociální pomoci do boje se sociálním vyloučením;
2. mobilizováním národních, krajských a místních úřadů;
3. vytvořením příslušných orgánů a postupů pro koordinování iniciativ; a
4. uzpůsobením administrativních a sociálních služeb potřebám sociálně znevýhodněných osob a propagováním obecného povědomí o těchto potřebách mezi pracovníky pohybujícími se v této oblasti.

3.2.2.2 *Obecná situace Travellerů ve Francii*

Podle francouzského Národního institutu pro statistiku a ekonomická studia (INSEE) dosahovala míra zaměstnanosti v zemi v roce 2005 69,15% (v průměru 63,8% žen a 74,5% mužů). Ve svém Národním akčním plánu sociálního začleňování francouzská vláda konstatuje, že na konci roku 2002 dosahovala míra nezaměstnanosti v zemi 9,1%.⁵⁰ V roce 2005 činila míra nezaměstnanosti ve Francii 9,8%.⁵¹

Podle výsledků rozhovorů ERRC a Númeny s 60 travellerskými respondenty ve Francii:

- 6 dotázaných uvedlo, že jsou v důchodu či studují;
- 16 dotázaných (26,7% dotázaných, kteří nejsou v důchodu či nestudují) uvedlo, že jsou formálně zaměstnáni; a
- 17 dotázaných (28,3% dotázaných, kteří nejsou v důchodu či nestudují) uvedlo, že se žíví aktivitami mimo řádný pracovní poměr.

Tudíž z 54 potenciálně zaměstnatelných romských respondentů bylo 38 osob (70,4%) nezaměstnaných, zatímco dalších 21 (38,8%) romských respondentů nemělo vůbec žádné placené zaměstnání.

Z osob, které uvedly, že jsou formálně zaměstnány, jich 15 působil jako podnikatelé na částečný úvazek na trzích či v tradičních formách zaměstnání jako oprava nábytku, malířské práce a úprava terénu. Tyto osoby měly malé podniky registrované u obchodní komory.

---

50 Stálý zástupce Francie v Evropské unii. Národní akční plán sociálního začleňování 2003-2005, str. 1. http://ec.europa.eu/employment_social/news/2001/jun/napincl_fr_en.pdf.

51 Národní institut pro statistiku a ekonomická studia (INSEE). Počet nezaměstnaných a míra nezaměstnanosti. http://www.insee.fr/en/ffc/chifcle_fiche.asp?ref_id=NATFPS03306&tab_id=312.

Ve svém Národním akčním plánu sociálního začleňování francouzská vláda uvádí, že pět až deset procent francouzského obyvatelstva je negramotných.⁵² Ve porovnání s národním indikátorem odhalil výzkum ERRC v průběhu připravování zprávy pod názvem „Vždy někde jinde aneb antiromství ve Francii“, že nejaktuálnější dostupné národní oficiální odhady týkající se úrovně dosaženého vzdělání u dětí Travellerů ve Francii se datují k Delamonově zprávě z roku 1990. Podle ní pouze 5% travellerských dětí školního věku docházelo do školky, přičemž 50% dětí, které kočují, a 85% usazených dětí navštěvovalo základní školu.⁵³ Nejnovější informace, které periodiku Interface poskytnulo francouzské ministerstvo národního školství na jaře 2001, uvádí, že „přibližně 5-20% cikánských dětí středoškolského věku v současnosti dochází [...]“ a „cikánské děti školního věku jsou stále častěji zapisovány do obyčejných tříd místních škol [...]“.⁵⁴ Takové znepokojivé indikátory v oblasti vzdělávání mají významný vliv jednak na dostupnost sociálních služeb pro Travellery, jednak na potřebu přístupu k sociálním službám ze strany příslušníků této znevýhodněné skupiny.

3.2.2.3 Dostupnost sociálních dávek

Bylo konstatováno, že sociální dávka RMI je velice důležitým zdrojem příjmů Travellerů ve Francii. Jak již nasvědčuje samotný název, tato dávka je vyplácena formou podmíněné dočasné podpory pro nezaměstnané, která by měla vést k nalezení zaměstnání prostřednictvím souvisejících „aktivizačních“ opatření. Do 3 měsíců po přiznání sociální dávky RMI mají její recipienti podepsat zařazovací smlouvy, jimiž se zavazují podstoupit školení podmíněná sociálními službami, docházet na úřad práce a hledat si zaměstnání atd. Pokrok se poté kontroluje v pravidelných intervalech s možností přístupu k podmíněné sociální dávce RMI po vyhodnocení uchazečova pokroku.

Ve Francii 42 ze 47 potenciálně zaměstnatelných respondentů (kteří nejsou v důchodu či jsou mladší 25 let) pobíralo sociální dávky.

Data zveřejněná Národní správou rodinných dávek (Caisse d'Allocations Familiales - CAF) naznačují, že průměrná délka závislosti na sociální dávce RMI ve Francii je všeobecně 4,02 let.⁵⁵ Zdá se, že mnoho travellerských respondentů ve Francii, kteří pobírají sociální dávku

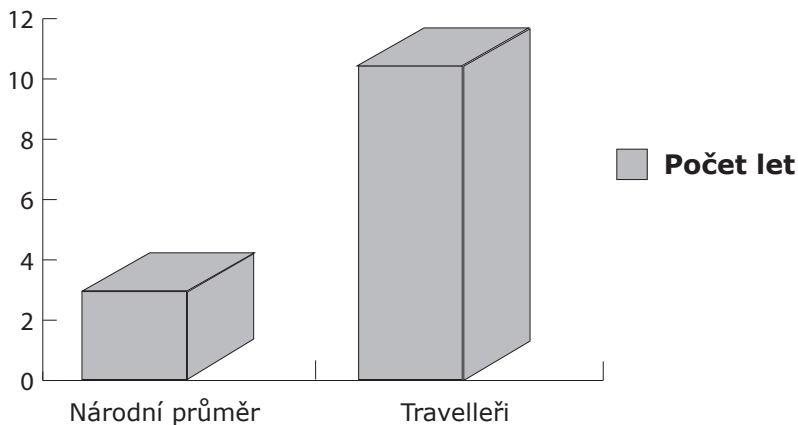
52 Stálý zástupce Francie v Evropské unii. Národní akční plan sociálního začleňování 2003-2005, str. 25. http://ec.europa.eu/employment_social/news/2001/jun/napincl_fr_en.pdf.

53 Delamon, Arsène. „La situation des ‘Gens du Voyage’ et les mesures proposées pour l’améliorer”. Rapport de Mission de Monsieur Arsène Delamon à Monsieur le Premier Ministre. 13. července 1990. (tzv. Delamonova zpráva).

54 “Informační složka France.” Interface,, číslo 39, jaro 2001, str. 14-17.

55 Údaj, který je odhadem ERRC a je vypočítán jako vážený průměr doby trvání dávky odvozený z rozdělení všech recipientů podle roku, kdy jim dávka začala být vyplácena. Informace použité za účelem tohoto výpočtu jsou k dispozici na: [http://www.cnaf.fr/web/WebCnaf.nsf/090ba6646193ccc8c125684f005898f3/c513799a11eb71fc1257192004ed4d5/\\$FILE/Fascicule%20PL%20AL%20et%20RMI%20au%2031%2012%202005.pdf](http://www.cnaf.fr/web/WebCnaf.nsf/090ba6646193ccc8c125684f005898f3/c513799a11eb71fc1257192004ed4d5/$FILE/Fascicule%20PL%20AL%20et%20RMI%20au%2031%2012%202005.pdf).

Doba závislosti na sociální dávce RMI ve Francii

RMI, je dlouhodobě závislých na sociálních dávkách coby zdroji příjmu: ze 16 respondentů, kteří uvedli, jak dlouho jsou na sociálních dávkách, činila průměrná délka závislosti na sociálních dávkách 10,4 roků.

Na otázku „Byla vám někdy sociální dávka RMI odebrána či vyplacena pozdě?“ odpovědělo 16 respondentů (38%) kladně. Takřka ve všech případech byla tato skutečnost přisouzena kočovnému stylu života respondenta. Většina respondentů uvedla, že během kočování jim často chodí důležité dokumenty se zpožděním, což má za následek, že promeškávají uzávěrky, a tak jim chodí sociální dávky pozdě. Všichni respondenti uvedli, že výplata sociálních dávek se povětšinou opozdila i o tři měsíce, což způsobuje značný tlak na pohodu jednotlivců a rodin, které jsou závislé na sociálních dávkách, jež jsou hlavním zdrojem příjmu, a tyto osoby závažně ohrožuje chudobou.

Ze 42 travellerských respondentů, kteří pobírají sociální podporu, 40 (95,2%) osob v rozhovoru pro ERRC a Númenu uvedlo, že systém sociálních dávek neodpovídal jejich potřebám. Stejní respondenti informovaly ERRC a Númenu, že během posledních pěti let nedošlo k žádnému zlepšení systému sociálních služeb.

Problémy související s procesem získávání přístupu k sociální dávce RMI ze strany Travellerů a s implementací jejích komponentů aktivizujících zaměstnanost mají za následek, že jejich dopad na zlepšení sociálního začleňování francouzských Travellerů je velice omezený. Francouzská vláda však při formulování opatření Národního akčního plánu sociálního začleňování 2003-2005 těmto problémům nevěnovala pozornost.

Data, která se podařila získat v průběhu výzkumu, nasvědčují tomu, že zástupci třetí strany (netravellerské a travellerské organizace občanské společnosti) se v drtivé většině případů

ujímají správy a vyplácení sociálních dávek recipientům z řad francouzských Travellerů. Třicet tři ze 42 (78,6%) recipientů sociální dávky RMI, kteří se zúčastnili výzkumu ERRC a Númeny, bylo registrovaných prostřednictvím sdružení. Je tomu tak hlavně z důvodu kočovného životního stylu komunit Travellerů ve Francii, který má za následek, že mnoho Travellerů nemůže prokázat trvalé bydliště, což je předpoklad pro pobírání sociálních dávek. Zmíněné organizace občanské společnosti proto nabízejí Travellerům, kteří potřebují sociální dávky, možnost „zaregistrovat“ své trvalé bydliště na adresu organizace občanské společnosti, což jim umožňuje získat přístup k sociálním dávkám. Výsledky diskusí s vládními úředníky nasvědčují tom, že zásahy třetí strany do procesu vyplácení státních sociálních dávek se těší podpoře ministerstva sociálních věcí, zaměstnanosti a solidarity, které má zájem řešit specificky tento daný problém, jemuž čelí Travelleri v souvislosti s otázkou trvalého bydliště.⁵⁶

Jedním znepokojujícím důsledkem tohoto „řešení“ postulovaného francouzskou vládou je skutečnost, že Travelleri, kteří se mnohdy musí z logistických důvodů zaregistrovat u občanského sdružení, aby jim mohly být vypláceny sociální dávky, musí uhradit poplatek k převzetí sociální dávky, což netravelerští recipienti nemusí. Jelikož sdružení poskytující tuto službu nejsou zcela či vůbec financována vládou, uživatelé jimi poskytovaných služeb musí zaplatit poplatek, kterým podporují chod sdružení.⁵⁷

Dalším následkem této praxe je rozsáhlá závislost recipientů dávek sociální pomoci z řad Travellerů na těchto organizacích, protože výplata jejich jediného zdroje příjmu je s nimi úzce spjata. Velice alarmujícím důsledkem je rovněž skutečnost, že prakticky žádný z recipientů sociální dávky RMI, kteří se zúčastnili výzkumu ERRC a Númeny, nevěděl, na jakou sociální dávku má přesně nárok v rámci široké škály dávek sociální pomoci nabízených státem a jakou celkovou částku byl měl na sociálních dávkách pobírat. Vysoká míra negramotnosti mezi francouzskými Travellery též ovlivňuje jejich znalost systému sociálních dávek: někteří respondenti z důvodu základních znalostí těchto programů váhali, zda mají mluvit o sociální dávce RMI a dalších dávkách.

Většina respondentů, kteří se ve Francii zúčastnili výzkumu ERRC a Númeny, prokázala velice nízké povědomí o způsobu fungování systému dávek sociální pomoci. Kupříkladu 16 Travellerů (38%) ani nevědělo, zda podepsali zařazovací smlouvu, která představuje základní kámen francouzského paradigmatu aktivizace zaměstnanosti. Přístup těchto osob k sociální dávce RMI a dalším dávkám byl naprosto ponechán v rukou organizace, jejímž prostřednictvím je zaregistrované jejich trvalé bydliště. Prakticky všichni respondenti uvedli, že daná organizace občanské společnosti se úplně zhostila jejich jednání s CAF. Což považovali za pozitivní.

---

56 Rozhovor pro ERRC/Númenu s Marcem Garronem a Pierrem Larcherem z Ministerstva sociálních věcí, práce a solidarity. Paříž, listopad 2006

57 Rozhovory pro ERRC/Númenu s Matthieu Busnelem (sdružení ASNIT, Marseilles), Louisem Adellem (sdružení ASAV, Nanterre) a Emilem Scheitzem (sdružení AFGVIE, Aubervilliers), listopad 2006.

Kapacita a principy jednotlivých organizací zapojených do spravování sociálních dávek pro Travellery jsou také rozhodující, zvážíme-li důležitost jejich pozice v procesu, co se týče Travellerů. Výsledky výzkumu provedeného ERRC a Númenou odhalily, že travellerské organizace, které se v této oblasti angažují, prokázaly méně znalostí francouzského systému dávek sociální pomoci než organizace působící na poli sociální práce. To svědčí o závažném nedostatku procesu, protože plné využití francouzských programů sociální pomoci ze strany Travellerů je podmíněno odborností odpovídajícího personálu sdružení a jejich chápáním poněkud komplikovaného programu státních sociálních dávek.⁵⁸ To nakládá na bedra různých travellerských organizací nespravedlivé břímě odpovědnosti, vezmeme-li v potaz nízkou úroveň dosaženého vzdělání, která je pro francouzské Travellery charakteristická. Ve skutečnosti ani jedna z organizací, která se zúčastnila výzkumu, neuvědla, že by jim bylo vládou poskytnuto školení, které by je instruovalo, jak mají účinně pomáhat recipientům sociálních dávek. S ohledem na historický kontext by měla francouzská vláda poskytnout travellerským sdružením profesionální školení, které by napomohlo zlepšit kvalitu jimi nabízené pomoci.

Praxi v oblasti „delegování“ poskytování dávek sociální pomoci na organizace - třetí strany lze považovat čistě za strategii kontroly s cílem vypořádat se s tím, že Travelleři nezapadají do určité „škatule“; místo toho by se však mělo hledat řešení základních příčin neustálého vysouvání Travellerů na okraj francouzské společnosti. Pokud bude tato situace trvat dál, Travelleři nebudou nikdy opravdu integrováni do běžného fungování systému dávek sociální podpory ve Francii.

Francouzský národní akční plán neřeší problematiku, kterou jsme nastínili výše, a neobsahuje plány na vyhodnocení či zlepšení tohoto systému paralelních služeb pro Travellery nebo na vyhodnocení „služby“ jako takové, kterou nabízejí organizace občanské společnosti.⁵⁹

Francouzská vláda ve svém Národním akčním plánu sociálního začleňování 2003-2005 poukázala na určitý pokrok, týkající se vstupu recipientů sociální dávky RMI na trh práce. Vláda uvedla, že počet uchazečů o zaměstnání, kterým se podařilo vstoupit na trh práce, v roce 2001 stoupl o 20%, tentýž údaj za rok 2002 představoval zvýšení o 5,2%.⁶⁰ Porovnáme-li tato data s výsledky rozhovorů ERRC/Númeny s travellerskými respondenty ve Francii, ani jednomu z dotázaných se na základě opatření souvisejících s procesem reaktivizace zaměstnanosti RMI nepodařilo vstoupit na trh práce. Pouze 23 ze 42 (54,7%) respondentů uvedlo, že podepsali zařazovací smlouvy (o nichž věděli).

---

58 V některých případech, kdy se konzultanti dotázali na vládní programy sociální pomoci, respondenti poskytli mylné odpovědi či vůbec nevěděli o odpovídajícím příspěvku – o určitých koncepcích či programech se dozvěděli až od konzultantů.

59 Na potřebnost takového vyhodnocení však upozornili během rozhovorů vládní úředníci. Rozhovor pro ERRC/ Númenou s Marcem Garronem a Pierrem Larcherem Ministry sociálních věcí, práce a solidarity. Paříž, listopad 2006.

60 Francouzský Národní akční plán sociálního začleňování, str. 6. http://ec.europa.eu/employment_social/news/2001/jun/napincl_fr_en.pdf.

Několik problémů je rovněž očividných, co se týče kvality „aktivizačních“ opatření spojených se sociální dávkou RMI vyplácenou Travellerům. Pouze 7 ze 42 (16,7%) recipientů RMI, kteří se zúčastnili výzkumu ERRC/Númenu, bylo posláno na zvláštní školení, jež bylo podmínkou uvedenou v zařazovací smlouvě. Ze všech respondentů, kteří se zúčastnili výzkumu ERRC/Númenu, jich 10 uvedlo, že jejich zařazovací smlouvy nezahrnovaly specifická „zařazovací“ opatření, protože se zaregistrovali u obchodní komory jako podnikatelé. Šestnáct z 25 (64%) zbývajících recipientů sociální dávky RMI, kteří nikdy nebyli posláni na školení či na další opatření reaktivizace zaměstnanosti, byly ženy.⁶¹

Ti recipienti sociální dávky RMI, kteří zaregistrovali svůj malý podnik u obchodní komory, museli každé tři měsíce hlásit své příjmy ze zaměstnání – podle toho byla částka vyplácená na sociální dávky RMI upravena na další období. Avšak tato forma tzv. „diferenciované sociální dávky RMI“ není dostupnou možností ve všech částech Francie a je dostupná pouze na stanovené období. Odvíjí se od rozhodnutí Generální rady na úrovni departementu, což představuje jeden z negativních vlivů decentralizace ve Francii.⁶² To vytváří několik problémů, protože to znamená, že při dodržování svého životního stylu se Travelleri nemohou pohybovat v tomto systému bez omezení, protože oblast, kam kočují, nemusí přijmout fakt, že jejich podnik je registrovaný. To má za následek, že jsou omezovány jejich možnosti kočovat po zemi a na základě trvalého bydliště poskytnutého organizacemi se zveřejňuje jejich propojení s některými oblastmi země, přestože už tam prakticky nežijí.

S ohledem na vysokou míru negramotnosti, s níž se během výzkumu setkali konzultanti ERRC/Númena u respondentů z řad Travellerů, školící iniciativy, které by účinně vedly ke zvýšení zaměstnanosti, nebyly pro Travellery dostupné. Ve skutečnosti většině Travellerů nebyla nabídnuta možnost účasti na podobných školení. Školení, která respondenti z řad Travellerů absolvovali, se zaměřovala na základní dovednosti jako čtení a psaní, avšak další školení určené pro zdokonalení specifických pracovních dovedností jim nebyla nabídnuta. Kupříkladu v rámci aktivizační sociální dávky RMI paní, Travellerka žijící v Aubervilliers navštěvovala kurz základní gramotnosti, aby se naučila číst a psát. Paní M. informovala ERRC a Númenu, že by si cenila toho, že jí byl kurz nabídnut, funkčně byla stále negramotná. Domnívala se totiž, že vyučující se nepokoušel ostatní studenty něčemu naučit, protože se jednalo většinou o Travellery a imigranty.⁶³

Programy vyučující pouze čtení a psaní nemohou uspět, protože mnoho dospělých recipientů sociální dávky RMI má pocit, že nikdy nemohou dokončit proces, který je pro ně někdy ponižující. Důkazy získané během rozhovorů ukazují, že tuto zkušenost může ještě zhoršit rozšířený názor, že vzdělávací program uchazečům nezaručí, že získají práci na plný

61 Tři respondenti na otázku neodpověděli.

62 Rozhovor pro ERRC/Númenu s paní Gaëlle Loiseau. Montpellier, listopad 2006.

63 Rozhovor pro ERRC/Númenu s paní M. Aubervilliers, listopad 2006.

úvazek; takový program je proto považován za ztrátu času. Pan A. sdělil ERRC/Númeně, že nikdy nedostane práci v důsledku integračních opatření, protože „neodpovídá profilu“ – požadavkem dostupných pracovních profilů je plná gramotnost.⁶⁴

Programy nabízené v rámci integračních opatření jsou rovněž velmi rigidní a neberou v úvahu dovednosti recipientů. Několik Travellerů, kteří se zúčastnili výzkumu, například uvedlo, že by měli užitek z formálního školení v oblasti manuální práce, jako jsou úpravy terénu, aby získali diplom. Tyto profese totiž vyžadují rychlé získání osvědčení, aby mohli být uchazeči formálně zaměstnáni. Vzdělávací programy spjaté se sociální dávkou RMI ve své stávající podobě neumožňují recipientům vybrat si školení, které by se jim zamlouvalo. Místo toho jsou nuceni navštěvovat určité semináře, které nemusí zohledňovat recipientem zvolený životní styl či profesi.⁶⁵

Další Traveller v rozhovoru pro ERRC/Númenu uvedl, že z frustrace přestal navštěvovat školení spjaté s jeho sociální dávkou RMI. Tento mladík uvedl, že byl na bezpočtu školení a stáží, ale přesto nikdy nenašel zaměstnání.⁶⁶

Ačkoli francouzská vláda vyjmenovává mnoho různých státem dotovaných zaměstnaneckých smluv nabízených zaměstnavatelům, kteří najímají své pracovníky z řad sociálně vyloučených osob a recipientů sociální dávky RMI, francouzský národní akční plán neuvádí žádná specifická opatření pro boj s diskriminací tak, jak ji zažívají sociálně vyloučené skupiny při získávání přístupu k francouzskému trhu práce.

Přestože se francouzská vláda zavázala, že bude neustále odstraňovat překážky v dostupnosti sociálních dávek, tato opatření jsou do značné míry neúčinná, jedná-li se o Travellery. Mnoho zlepšení systému sociálních služeb se týká zlepšení toku a dostupnosti informací, jako je elektronický podpis. Taková zlepšení však nepomohou většině recipientů dávek sociální pomoci z řad Travellerů, kteří jsou negramotní, u nichž převládá nízká úroveň dosaženého vzdělání a kteří nemají přístup k internetovým službám. Žádná z domácností navštívených konzultanty ERRC/Númeny nevlastnila počítač.

Určitá ustanovení francouzského zákona znemožňují jednotlivcům ve věku od 19 do 25 let přístup k sociálním dávkám.⁶⁷ Tato podmínka představuje důležitý nedostatek právního rámce

---

64 Rozhovor pro ERRC/Númenu s panem A. Aubervilliers, listopad, 2006.

65 Mnoho dostupných školení se údajně zaměřuje na práci s počítači či v kanceláři. Žádný z Travellerů, kteří se zúčastnili výzkumu ERRC/Númeny, nechtěl opustit svou tradiční profesi manuální povahy. V rámci schématu RMI však nemohou získat osvědčení formální osvědčení v jimi vybrané oblasti.

66 Rozhovor pro ERRC/Númenu s mladíkem, který odmítl zveřejnit své jméno. Saint Denis, listopad 2006.

67 Jednotlivci jsou pokryti sociálními dávkami svých rodičů do věku 18 let. Osoby ve věku od 19 do 25 nemají nárok pobírat aktivizační sociální dávku RMI s výjimkou těhotných žen či osob, které se starají o jedno či více dětí. <http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/UnCode?&commun=CACTSO&code=CACTSOCL.rcv>.

aktivizační sociální dávky RMI. Ačkoli dané ustanovení má jasně dopad i na netravellery, v důsledku diskriminace a vysoké míry nezaměstnanosti mezi francouzskými Travellery má na příslušníky této skupiny nutně neúměrně větší vliv. Travellerské rodiny, s nimiž se organizace ERRC/Númena setkaly ve Francii, uvedly, že tento zákaz, zabraňující mladým lidem v pobírání sociální dávky, vytvářel pro jejich rodiny značnou finanční tíseň.⁶⁸ To by mohlo představovat formu nepřímé diskriminace podle její definice stanovené Evropskou směrnicí 2000/43/EC. Článek 2(b) Směrnice uvádí, že, „nepřímou diskriminací se rozumí takové jednání nebo opomenutí, kdy na základě zdánlivě neutrálního rozhodnutí, kritéria nebo praxe je z důvodů své rasy nebo etnického původu osoba znevýhodněna oproti ostatním [...]“⁶⁹

Ve Francii též existuje nedostatečné zastoupení Travellerů v oblasti veřejných služeb, tedy na pozicích, které by pravděpodobně mohly pomoci zvládnout výše uvedené překážky s ohledem na účinné fungování systému sociální pomoci v situaci, kde se jedná o Travellery. Žádné z opatření uvedených ve francouzském národním akčním plánu se nevěnuje výše uvedené situaci (či ji vůbec neřeší), protože národní akční plán nezohledňuje obavy specifických skupin, jako jsou Travelleři – v souladu s francouzskými praktikami.

3.2.2.4 Dostupnost míst pro kočovníky a sociálního bydlení

Většina komunit Travellerů navštívených ERRC žila v karavanech na oficiálních i neoficiálních místech pro kočovníky.⁷⁰ Třebaže mnoho francouzských Travellerů nadále žije v karavanech, někteří již nekočují pravidelně, ale spíše žijí usedlým životem ve svých karavanových domovech. Mnoho Travellerů bydlících v karavanech žije ve vysoce nevyhovujících podmínkách bez základní infrastruktury a sanitárních zařízení. To je důsledek nedostatečného počtu míst pro kočovníky a neschopnosti obecních úřadů zajistit dostatečné poskytování služeb v místech pro kočovníky. V průběhu výzkumu v roce 2004, ERRC zjistilo, že přibližně ½ Travellerů, které organizace navštívila, žije dočasně v sousedství skládek či čističek vody.

Během výzkumu byly zaznamenány různé problémy související s poskytováním sociálního bydlení. Různé modely diskriminace a segregace Travellerů mají dopad na dostupnost sociálního bydlení pro osoby s nízkým příjmem, třebaže národní legislativa explicitně zakazuje takovou diskriminaci. V obou oblastech navštívených ERRC/Númenou v jižní Francii, kde bylo provozováno sociální bydlení, se vyskytovaly segregované oblasti sociálního bydlení pro francouzské Travellery. Oblasti, nacházející se v Montpellier, obývali pouze Travelleři – obě

68 Rozhovor pro ERRC/Númenu s paní M. L. Sainte Prieste, listopad 2006.

69 Článek 2(b) Směrnice uvádí, že, „nepřímou diskriminací se rozumí takové jednání nebo opomenutí, kdy na základě zdánlivě neutrálního rozhodnutí, kritéria nebo praxe je z důvodů své rasy nebo etnického původu osoba znevýhodněna oproti ostatním, není-li toto rozhodnutí, kritérium nebo praxe věcně odůvodněno oprávněným účelem a prostředky k jeho dosahování jsou přiměřené a nezbytné.“ <http://europa.eu.int/infonet/library/m/200043ce/en.htm>.

70 ERRC navštívilo pouze 2 komunity ubytované v systému sociálního bydlení, v nichž žili i Travelleři.

byly navíc ohraničeny vysokými zdmi, jedna se ve skutečnosti nacházela v obklopení rozsáhlými průmyslovými budovami, což komunitu činilo neviditelnou. Obě oblasti se nacházely v blízkosti dalších nesegregovaných oblastí se sociálním bydlením.

Podmínky získání přístupu k sociálnímu bydlení vytvářejí pro francouzské Travellery překážky. Mezi osobními doklady, které musí uchazeč o sociální bydlení předložit, je potvrzení o zaměstnání (výplatní páska) členů domácnosti, nejnovější doklady o zaplacení nájmu a daňové příznání.⁷¹ S ohledem na neúměrně vysokou míru nezaměstnanosti mezi francouzskými Travellery, na niž jsme upozornili již v předchozích částech zprávy, a na skutečnost, že většina jich žije v karavanech (a tudíž nemají doklad o zaplacení nájmu), je pro ně extrémně těžké předložit požadované dokumenty.⁷²

Travelleri rovněž poukazovali na dlouhé čekací doby při získávání přístupu k sociálnímu bydlení. Průměrná uvedená čekací doba byla šest let. Během výzkumu provedeného v roce 2004 se ERRC setkala s Travellery, kteří na sociální bydlení čekali až 10 let (zřejmě proto, že bydlení, které bylo k dispozici, nebylo dostatečně velké) a kteří bydleli v otřesných podmínkách.⁷³ Zároveň však ředitelka sdružení ASNIT v Bouches du Rhône informovala ERRC, že běžná čekací doba u kvalifikovaných osob obvykle činí tři roky.⁷⁴

Travelleri, kteří si zvolili život na vládou autorizovaných místech pro kočovníky (místo života v ilegalitě), jsou též vystavováni diskriminaci a předpisům, kterými se nemusejí řídit obyvatelé běžných programů sociálního bydlení. Všechna oficiální místa pro kočovníky v jižní Francii, navštívená v průběhu výzkumu ERRC/Númena, byla obklopena vysokými ploty. Karavany mohly vyjíždět a vjíždět přední bránou. Bezpečnostní pracovníci byli přítomni takřka na všech místech, která byla otevřena celý týden během otvíracích hodin a v sobotu. V neděli byla zavřená, což znamená, že obyvatelé nemohli svobodně přicházet a odcházet – místo toho se museli řídit veřejným nařízením, upravujícím jejich pohyb. Po obyvatelích oficiálních míst pro kočovníky se dále požadovalo, aby uložili dokumenty o vlastnictví svých karavanů u vedoucího a při příjezdu zaplatili zálohu v hotovosti.⁷⁵

Kromě těžkostí se získáváním přístupu k sociálnímu bydlení, kterými se francouzský národní akční plán nezabývá, a navzdory cílům uvedeným v národním akčním plánu, které se týkají zajištění nediskriminačního přístupu k bydlení a rozmanitosti životních podmínek, četná legislativní opatření implementovaná v průběhu daného období dokazují prázdnou povahu

71 Viz www.union-hlm.org.

72 V roce 2004 Dr. Jean-Claude Giraud, prezident NNO Koordinační výbor hájení a solidarity s komunitami v těžké situaci: Migranti a Cikáni (C.C.P.S.) ERRC potvrdil, že osoby, které jsou „usazené“ či v procesu „usazování“, mají těžkosti při získávání přístupu k sociálnímu bydlení, částečně kvůli problémům s prokazováním jejich finančních prostředků.

73 Rozhovor pro ERRC/Númenu s paní Flore Crystal. Pertuis, květen 2004.

74 Rozhovor ERRC s paní Karine Moreau. Marseille, květen 2004.

75 S výjimkou nového místa pro kočovníky v Sainte Prieste poblíž Lyonu.

těchto tvrzení. Z následujících postřehů se spíše zdá, že francouzské právo se snaží vymítit preferované životní podmínky mnoha francouzských Travellerů.

Zákon č. 2000-614 (dále „Bessonův zákon“) jednoznačně uložil všem obcím s více než 5000 obyvateli povinnost vybudovat místo pro kočovníky k dočasnému pobytu. Poté se však stal právním podnětem pro zmíněné obce, aby začaly vystěhovávat Travellery, kteří se svými karavany zastaví mimo určené oblasti. Na jeho základě národní vláda zavedla několik represivních zákonů, které mají přímý negativní dopad na Travellery, přibližně v době, kdy byl představen Národní akční plán sociálního začleňování 2003-2005.

Zákon ze dne 18. března 2003 o vnitřní bezpečnosti (dále „zákon o bezpečnosti“) značně rozšířil restriktivní aspekty Bessonova zákona. V hlavě 10 zákona je uvedeno několik článků specificky pojednávajících o francouzských Travellerech, které kriminalizují zastavení na většině francouzského území mimo vytyčená místa. Dále mohou starostové měst zažádat soud o vydání příkazu k vystěhování mobilních domovů na soukromé půdě, když existuje podezření, že ohrožuje veřejné zdraví, bezpečnost nebo mír, a to dokonce i v případě, že nebylo v rámci departementu poskytnuto či plánováno žádné takové místo.⁷⁶ Tresty za výše zmíněné trestné činy jsou tvrdé: šestiměsíční uvěznění, pokuta ve výši 3750 EUR, odebrání řidičského průkazu až na dobu tří let; dále mohou být jakákoli vozidla použita k provedení činu protiprávního zastavení (Romové obecně přemísťují své mobilní domovy pomocí vozidel-tahačů) zabavena a zkonfiskována, pokud tato vozidla nejsou domovem dané osoby.

Zákon 2003-710 (dále „Borlooův zákon“), schválený 1. srpna 2003, vyjmenoval 28 francouzských měst s méně než 20000 obyvateli, kde francouzští Travelleři nesmějí vůbec zastavit. Zákon osvobozuje tato města od závazků vyplývajících z Bessonova zákona bez ohledu na počet Travellerů žijících v dané oblasti. Ve skutečnosti francouzští Travelleři obývají mnoho těchto měst již po generace. Rovněž mohly dotčené obce okamžitě uplatnit všechna trestní ustanovení zákona o bezpečnosti.

Travelleři čelí problémům při získávání přístupu k sociálnímu bydlení – zároveň však obce zatím neuplatnily ustanovení v rámci Bessonova zákona, která je zavazují k založení míst pro kočovníky. Oficiální odhady z března 2005 odhalily, že existuje pouze 20% z požadovaného počtu míst pro kočovníky; přibližně 7000 z požadovaného minima 35000 míst pro kočovníky.⁷⁷ Různým obcím bylo umožněno dodatečné posunutí termínu pro schválení požadovaných plánů departementů. Ačkoli byl původní termín stanoven na leden 2002, došlo k posunutí termínu na leden 2007.⁷⁸

⁷⁶ To znamená, že i majitel/ka soukromého pozemku žijící v mobilním domově může být vystěhován/a z svého pozemku na základě ohrožení veřejného zdraví, bezpečnosti nebo míru.

⁷⁷ Telefonický rozhovor ERRC se Sylvetou Saint-Julien. Paříž, březen 2005.

⁷⁸ Zákon č. 2004-809 ze dne 13. srpna 2004.

Travelleri dále uváděli, že čelí problémům při parkování karavanů na soukromých pozemcích bez odpovídajících sektorových osvědčení.⁷⁹ To je často předmětem odmítnutí nebo to není možné, protože osvědčení o změně sektoru by vyžadovalo instalaci nákladných služeb. Po třech měsících musí majitel karavanu a pozemku získat povolení od starosty obce, kde se pozemek nachází. Pokud je toto povolení uděleno, musí být obnovováno každé tři roky. U karavanu musí být proto zachována mobilní zařízení, jinak ztrácí svůj právní statut a stává se z něj protiprávně postavená konstrukce, což majitele vystavuje právnímu postihu.

Francouzský Národní akční plán sociálního začleňování 2003-2005 poukazoval na zvýšený počet vystěhování ve Francii a zahrnul opatření k poskytnutí lepší podpory nájemníků ve všech fázích řízení o vystěhování. Mnoho těchto vystěhování provedených v rámci výše zmíněných zákonů, čehož si jsou organizace ERRC i Númena vědomy, bylo uskutečněno bez náležitého procesu a postižené osoby byly donuceny okamžitě odjet. Ve skutečnosti většina Travellerů, kteří se zúčastnili výzkumu ERRC/Númeny, uvedlo, že pokud nemohou zastavit na oficiálním místě pro kočovníky (s ohledem na skutečnost, jak málo jich existuje), policie je často donutí k odjezdu i více než třikrát denně.

Další problémy v oblasti bydlení, které se dotýkají Travellerů a jimiž se francouzský národní akční plán nezabývá, se týkají dostupnosti přídatku na bydlení. Francouzský zákon z roku 1952 uvádí, že karavany, u nichž jsou ponechána mobilní zařízení, se nepovažují za domy, protože se jich netýká stavební povolení.⁸⁰ Legislativa související s výstavbou a urbanistickým plánováním označuje karavany za „obydlí“. Toto rozlišení má diskriminační dopad na osoby přebývajících v karavanech. Vzhledem ke klasifikaci karavanů v rámci současné francouzské legislativy nemají jejich majitelé nárok na různé přídatky na bydlení, které jsou jinak běžné populaci k dispozici. Mezi přídatky na bydlení, které jsou pro Travellery nedostupné, jsou přídatky na rodinné bydlení (ALF),⁸¹ přídatky na sociální bydlení (ALS),⁸² dávky individuální pomoci v bydlení (APL)⁸³ a různé další přídatky na elektřinu a topení.

Osoby, které si rozhodly bydlet v obydlí, které neodpovídá tradičnímu konceptu domu, jsou tak ve Francii trestány ve svém úsilí získat přístup k přídatkům na bydlení, což má neúměrný dopad na francouzské Travellery. Během terénního výzkumu podniknutého ERRC/Númenou ve Francii na podzim roku 2006 byla francouzská vláda v procesu schvalování novel, které by obyvatele karavan zavazovaly k placení tzv. „obytné daně“, která se podobá dani na bydlení. Byl též podán návrh, aby měl plátce daně na bydlení nárok

---

79 Pozemky, na kterém mají Travellerů, povoleno zastavit, často nejsou v obytné zóně.

80 Oběžník z 15. dubna 1952.

81 Přídatek pro osoby, které se starají o další osoby.

82 Přídatek na výdaje spojené s bydlením pro jakoukoli osobu, jejíž příjem nepřesahuje danou částku, což se může měnit podle zeměpisného umístění obydlí.

83 Přídatek pro nájemníky oficiálně schváleného obydlí.

na celou škálu příspěvků na bydlení, které jsou dostupné občanům Francie, bez ohledu na typ obydlí. Tento návrh byl však zamítnut.⁸⁴

S ohledem na tento sled legislativních změn vyvstává otázka, do jaké míry je francouzská vláda zavázána k dosažení skutečného sociálního začlenění Travellerů, zejména proto, že všechny výše uvedené zákony, které byly přijaty během implementace národního akčního plánu, přispívají k prohloubení jejich vyloučení.

CAF, který spravuje dávky sociální podpory ve Francii, poskytuje bezúročné půjčky na zakoupení karavanu. Výsledky výzkumu ERRC/Númeny však nasvědčují tomu, že tyto půjčky nejsou pro mnoho Travellerů dostupné, protože jejich poskytnutí je určitým způsobem podmíněno. Například tyto půjčky jsou vyhrazeny pro recipienty sociálních dávek – tyto osoby musejí mít alespoň dvě nezaopatřené děti, aby na půjčku měly nárok. Bezdětní Travelleri či ti, kteří mají pouze 1 dítě, jsou tak z procesu vyloučení. Protože místní CAF rozhoduje o přidělení těchto půjček, určitá svoboda rozhodování byla přiznána místním úřadům v procesu přidělování dávek sociální podpory – v různých oblastech Francie existují rozdílná kritéria nároků. Národní CAF rodinných příspěvků není schopna zasáhnout v důsledku decentralizace. Ve skutečnosti většina Travellerů, kteří se zúčastnili výzkumu ERRC, si nebyla vědoma možnosti získání této půjčky, což bylo velice problematické s ohledem na údajnou tendenci bank odmítat Travellerům půjčky na koupi karavanů a na jejich následnou závislost na alternativních půjčkách s extrémně vysokými úrokovými sazbami.

3.2.2.5 Dostupnost státem dotovaného zdravotního pojištění

Fungování systému zdravotního pojištění ve Francii je založeno na věnování prioritní pozornosti lidem s nízkými příjmy. Od roku 2000 ve Francii existuje všeobecné zdravotní pojištění (CMU). V rámci systému zdravotního připojištění (CMUc) je vyplácena paušální dávka je výši 115 EUR osobám, jejichž příjem dosahuje 10% měsíčního životního minima (ve výši 562 EUR). Tyto příspěvky jsou automaticky vypláceny všem recipientům aktivizační sociální dávky RMI.

Většina Travellerů v rozhovoru pro ERRC/Númenu uvedla, že dostupnost zdravotního pojištění a zdravotních služeb pro ně představovala nejméně problematickou oblast. Ačkoli cílem opatření uvedených ve francouzském Národním akčním plánu 2003-2005 je zlepšení dostupnosti informací, preventivní péče a založení zdravotních center ve znevýhodněných městských částech, francouzská vláda se nezabývala problematikou vyloučení mladých lidí ze zdravotního pojištění, které pokrývá náklady na zdravotní péči v plné výši. Výsledky výzkumu ERRC/Númeny naznačují, že část mladé travellerské populace ve Francii nemá zdravotního pojištění, které pokrývá náklady na zdravotní péči v plné výši. Stejně jako v případě sociálních dávek nemají osoby ve věku od 19 do 25 let, které už nestudují a nejsou zaměstnané, přístup ke zdravotnímu pojištění. Těchto osob se už rovněž netýkají sociální dávky, které pobírají jejich rodiče. Organizace ERRC/Númena

⁸⁴ Rozhovor pro ERRC/Númenu s paní Alicí Januel (ANGVC). La Plan Trevous Malcouvert, listopad 2006.

se v průběhu výzkumu v listopadu 2006 setkaly se třemi osobami, které spadaly to této věkové kategorie. Přestože náklady na zdravotní péči byly u těchto osob pokryty základním pojištěním v rámci sociálního zabezpečení, tato částka údajně umožňovala minimální pokrytí nákladů – aby měly přístup k běžnému zdravotnímu pojištění, musely si tyto osoby samy z vlastních financí platit soukromé zdravotní pojištění, což je údajně velice nákladné s ohledem na omezené prostředky: dvě z oněch tří osob byly nezaměstnané (jedna byla těhotná) a jedna pracovala na částečný úvazek.⁸⁵

Zdá se, že mladí francouzští Travelleri jsou touto situací neúměrně ovlivněni, zvážíme-li informace týkající se předčasného ukončení školní docházky a míry nezaměstnanosti. Znevýhodněná ekonomická pozice rovněž znemožňuje mnoha těmto osobám přístup k programům soukromého zdravotního pojištění, protože si nemohou dovolit platit pojistné.

Kromě úplného vyloučení mladých lidí ze systému všeobecného zdravotního pojištění se organizace ERRC/Númena rovněž setkaly se třemi Travellery, kteří se z různých důvodů tohoto pojištění neúčastnili, a to přesto, že na něj měli nárok. Všechny dotčené osoby mezi důvody neposkytnutí pojištění uvedly omyly v průběhu správního řízení – jeden respondent uvedl, že čekal déle než rok na vyřešení tohoto problému.⁸⁶

Mnoho Travellerů z řad RMI recipientů, kteří se zúčastnili výzkumu ERRC/Númeny, bylo recipienty zdravotního připojištění a nemuseli za zdravotní služby a léky platit doplatky. Jedenáct ze 60 (18,3%) respondentů však uvedlo, že i přesto musejí platit doplatky na léky či zdravotní služby, což si podle jejich tvrzení nemohou dovolit s ohledem na omezený příjem ze sociálních dávek.

Další znepokojující skutečnost související s implementací francouzského národního akčního plánu se týká umístění oficiálních míst pro kočovníky a dostupnosti služeb včetně zdravotní péče. Všechna oficiální místa pro kočovníky, která organizace ERRC/Númena navštívily v průběhu výzkumu, se nacházela na samotném okraji měst či dokonce úplně mimo hranice oficiálního územního plánu města. Osoby žijící na těchto místech se tak nacházejí daleko od nejbližších zdravotních center, přičemž obyvatelé neoficiálních míst pro kočovníky, ležících vně měst a velkoměst, se nacházejí mnohem dál od zdravotních služeb.

3.2.6.6 *Dostupnost státem dotovaných důchodů*

Francouzský národní akční plán se nezabývá problematikou důchodů, a proto ani neobsahuje žádná opatření s ohledem na zvyšování sociálního začleňování v této oblasti. Podle zprávy

---

85 Rozhovory pro ERRC/Númenu s panem A.C (L'Île sur la Sorgue), paní C.M. (Cavallion) a paní S.H (Cavallion). listopad 2006.

86 Rozhovory pro ERRC/Númenu s panem D.E. (Clermont L'Herault), paní C. M. (Courtine) a panem C. M. (L'Île sur la Sorgue). Listopad 2006.

Evropské komise o přiměřených a udržitelných důchodech a její části týkající se situace ve Francii činila v roce 2005 minimální měsíční hrubá penze na osobu 599 EUR, což v tu dobu představovalo 45% národního vyrovnaného mediánového příjmu. V roce 2003 pobíralo minimální důchod přibližně 5% osob starších 65 let.⁸⁷

Tři ze šesti francouzských Travellerů pobírajících důchod v rozhovoru pro ERRC/Númenu uvedli, že jejich důchod je údajně nižší než částka vyplácená na sociálním důchodu – dvě z nich byly ženy. Organizace ERRC/Númena rovněž hovořily s Travellerem, který nepobíral žádnou formu důchodu – s manželkou přežívali na malém důchodu vypláceném každý měsíc.⁸⁸ Dále všech šest travellerských recipientů důchodu, kteří se zúčastnili výzkumu ERRC/Númeny, mělo pocit, že jejich důchod patřičně nepokrýval jejich náklady na živobytí ve Francii.

Všech šest travellerských důchodců v rozhovoru pro ERRC/Númenu uvedlo, že si nemohou dovolit platit požadované doplatky na zdravotní pojištění a léky, což u nich zvyšuje riziko zdravotních problémů ve stáří. Rovněž si nemohou dovolit ze svého nízkého důchodu platit částku požadovanou za pronájem míst pro kočovníky.

3.2.3 Portugalsko

3.2.3.1 Opatření v oblasti dostupnosti sociálních služeb v Portugalsku

Cíle uvedené v portugalském Národním akčním plánu sociálního začleňování 2003-2005 zahrnují:

1. Prosazovat účast na zaměstnanosti a všeobecný přístup k prostředkům, právům, zboží a službám;
  - 1.1 Prosazovat účast na zaměstnanosti: podporovat přístup k dlouhodobému a kvalitnímu zaměstnání všech žen a mužů:
    - a) poskytováním profesionálního poradenství a školení osobám náležícím k nejvíce znevýhodněným skupinám
    - b) zajišťováním příležitostí k začlenění a využití sociálního hospodářství
  - 1.2 Prosazovat všeobecný přístup k prostředkům, právům, zboží a službám:
    - i. přeorganizováním systému dávek sociálních pomoci
    - ii. vytvořením politik, které umožňují řádné bydlení a potřebné základní služby k udržování obydlí (elektrika, voda, topení...) pro každého

⁸⁷ Evropská komise. 2006. Sloučená zpráva o přiměřených a udržitelných důchodech – shrnutí situace ve Francii. str. 1. http://ec.europa.eu/employment_social/social_protection/docs/2006/france_en.pdf.

⁸⁸ Rozhovor pro ERRC/Númenu s panem G. G. Carpentrasem, listopad 2006.

- iii. vytvořením politik s cílem prosazovat dostupnost zdravotních služeb pro všechny včetně osob zbavených svéprávnosti.
2. Předcházet riziku vyloučení;
3. Pracovat na zájmu nejvíce znevýhodněných osob;
  - a) Umožnit sociální integraci mužů a žen, které mohou být ohroženy chudobou a vyloučením; a
4. Mobilizovat všechny zainteresované strany.

Specifická opatření obsažená v portugalském Národním akčním plánu sociálního začleňování 2003-2005 a relevantní této zprávě jsou následující:

Dávky sociální podpory:

- Dávka sociální integrace (RSI) všem, kdo mají nárok, zajišťuje:
- Smluvní zajištění integrace: zaručuje podepsání smlouvy o sociálním začleňování s 10% rodin, které pobírají dávky sociální podpory, do roku 2003, s 30% do roku 2004 a s 50% do roku 2005. Rovněž na základě specifické analýzy případu zajišťuje opatření v oblasti vzdělávání a školení, práce, bydlení, zdravotního a sociálního pojištění, plateb a přístupu ke službám;
- přístup všech recipientů RSI, kteří podepsali smlouvu o začlenění, k různým podpůrným opatřením;
- zásadu sociální diferenciacie na základě přiznání zvláštních dávek recipientům, jejichž sociální a rodinná situace je méně příznivá: těhotným ženám, osobám, které mají ve své péči děti mladší jednoho roku, osobám, které se starají o handicapované či chronicky nemocné příbuzné, osobám, jejichž příbuzní jsou extrémně závislí, či osobám za účelem kompenzace nákladů na bydlení; a
- snížení doby od momentu podání žádosti o sociální dávku do momentu přiznání sociální dávky na jeden měsíc.

Bydlení:

- nový balíček městské rehabilitace: renovace zchátralých domů za účelem postupného zvýšení počtu bytových jednotek;
- podporování výstavby nízkonákladového bydlení: prosadit regulované nájemné každoročně v 3200 bytových jednotkách;
- programy přesídlení: přesídlení rodin žijících v chatrčích a výstavba 3500 bytových jednotek každý rok.

Zdravotní péče:

- listina práv pacientů: vydat 5000 kopií listiny práv pacientů.

Důchody:

- doplněk minimálního starobního důchodu má zajistit, že všichni recipienti pobírají alespoň ekvivalent minimální národní mzdy.

Cílem programu sociálního vzestupu Romů obsaženého v národním akčním plánu je propagovat sociální začlenění romské menšiny prostřednictvím služby informační pomoci na místní úrovni.

3.2.3.2 Obecná situace Romů v Portugalsku

Míra zaměstnanosti v Portugalsku dosáhla v roce 2003 68,1%. Zároveň v posledních letech vzrostla míra nezaměstnanosti na 5% v roce 2002 a 6,3% v roce 2003. Podle výsledků rozhovorů ERRC a Númeny s 90 romskými respondenty v Portugalsku:

- 13 dotázaných uvedlo, že jsou v důchodu, a 3 osoby uvedly, že studují;
- 12 dotázaných (15,6% dotázaných, kteří nejsou v důchodu či nestudují) uvedlo, že jsou formálně zaměstnání; a
- 31 dotázaných (40,3% dotázaných, kteří nejsou v důchodu či nestudují) uvedlo, že se živí aktivitami mimo řádný pracovní poměr.

Tudíž ze 77 potenciálně zaměstnatelných romských respondentů bylo 65 osob (84,4%) formálně nezaměstnaných, zatímco 34 (44,2%) romských respondentů uvedlo, že nemají vůbec žádné placené zaměstnání.

Úroveň dosaženého vzdělání v Portugalsku je i nadále nízká a situace Romů je v tomto ohledu poměrně horší. Oficiální údaje z roku 1998 ukazují, že zastoupení romských dětí v předškolním vzdělávání je velice nízké; dále ukazují na vysoký počet propadnutí a vysoký počet případů předčasného ukončení docházky. V roce 1998 pouze 55,4% romských žáků ukončilo základní školu v porovnání s národním průměrem 87,7%.⁸⁹ Studie uskutečněná Númenou v roce 2005 přinesla mnohem více zneklidňující výsledky: ze 401 romských respondentů z celého Portugalska, kteří se studie zúčastnili, jich 29% neukončilo 4 roky školní docházky. Čtyřicet dva procent respondentů uvedlo, že ukončili alespoň 4 roky školní docházky, 5% údajně ukončilo 6 let školní docházky, 3% údajně ukončila 9 let školní

89 Entreculturas DataBase, Gabinete de Educação e Formação do ACIME/Secretariado Entreculturas, Portugal.

docházky, přičemž pouhé 1% dokončilo středoškolské vzdělání.⁹⁰ Žádný z respondentů nedokončil vysokoškolské vzdělání. Dopad této skutečnosti na míru gramotnosti a pracovní příležitosti je zřejmý a jako takový přispívá k vyšší míře závislosti na sociálních dávkách

3.2.3.3 *Dostupnosti dávek sociální pomoci*

V Portugalsku 52 ze 77 (67, 5%) potenciálně zaměstnatelných romských respondentů (kteří nejsou v důchodu či nestudují) uvedlo, že pobírají dávku sociální integrace (RSI); recipienti RSI představovali 80% osob bez formálního zaměstnání, v důchodu či studujících.

Zdá se, že mnoho recipientů sociální dávky RSI v Portugalsku je dlouhodobě závislých na sociálních dávkách, které představují jediný zdroj příjmu. Nezdá se, že by zde v tomto ohledu existoval rozdíl mezi muži a ženami. Z 8 recipientů RMI:

- 4 odpověděli, že dávku pobírají déle než 4 roky;
- 2 odpověděli, že dávku pobírají déle než 3 roky; a
- 1 odpověděl, že dávku pobírají déle než 2 roky.

Většina ostatních respondentů pobírala sociální dávky přerušovaně – proto tyto osoby neuvedly, že po několik let nepřetržitě pobíraly sociální dávku RSI. Výzkum ERRC/ Númeny však nasvědčuje skutečnosti, že většina recipientů RSI je de facto na této dávce dlouhodobě závislá.

Sociální dávka RSI je velice důležitým zdrojem příjmů pro osoby, jejichž výdělek je nižší než sociální důchod domácností v podobné situaci.⁹¹ Ve skutečnosti je toto případ většiny Romů. Většina romských recipientů sociální dávky RSI poukázala na důležitou roli dávky v jejich životě. Po hlubším zkoumání však zjistíme, že sociální dávka RSI obnáší jisté problémy – ve skutečnosti lze jen ztěžá říct, že napomáhá sociálnímu začlenění romských recipientů RSI; touto problematikou se portugalský národní akční plán nezabývá.

Co se týče správního fungování systém sociální dávky RSI, bylo vzneseno několik otázek. Na otázku „Byla vám někdy pozastavena sociální dávka RSI?“ 8 osob odpovědělo kladně. Několika dalším respondentům byla částka vyplácená na dávce snížena, aniž by na to byli upozorněni. Mezi důvody pro pozastavení či snížení dávky, které respondenti uvedli, byla svévolná či neopodstatněná rozhodnutí sociálních pracovníků týkající se nepřiznaného příjmu, promeškaná data odevzdání formulářů, administrativní problémy s počítači, neohlášení změny adresy a neschopnost dostavit se na schůzku se sociálním pracovníkem, byť dotčená

90 Númena, 2005. Studie o zkušenostech migrantů s rasismem a diskriminací v Portugalsku.

91 V roce 2005 činila výše měsíčního sociálního důchodu činila 179,36 EUR; přibližně 50% národní minimální mzdy.

osoba uvedla, že jí na schůzku nikdo neupozornil. Čtyři z osmi respondentů uvedli, že došlo k odebrání či snížení jejich dávky poté, co byli na tuto skutečnost upozorněni.

Dalším závažným problémem souvisejícím s fungováním systému sociální dávky RSI, na který upozornili romští respondenti, kteří se zúčastnili výzkumu ERRC/Númena, je délka doby od chvíle podání žádosti o sociální dávky do doby jejího přidělení. Devět respondentů uvedlo, že stále ještě čekají na rozhodnutí, přičemž pět respondentů konstatovalo, že nikdy neobdrželi odpověď. Délka čekací doby se pohybovala od dvou měsíců do více než jednoho roku. Přestože tato situace nepostihuje výhradně Romy, má jasně neúměrný vliv na Romy, kteří bývají častěji závislí na sociálních dávkách. Jeden sociální pracovník prohlásil: „V Lisabonu má toto opatření [RSI] více než roční zpoždění, což pro osoby bez jiných zdrojů příjmu a sociálních kompetencí vytváří velmi komplikovanou situaci.“⁹² Zaměstnanci organizací občanské společnosti, s nimiž se ERRC/Númena setkaly, potvrdili, že je to značný problém.

Portugalská vláda se ve svém Národním akčním plánu sociálního začleňování 2003-2005 zavázala, že propracuje a upevní jednotný informační systém o státní sociální podpoře a postupně sníží délku čekací doby mezi zažádáním o sociální dávku a jejím přidělením. Tato opatření by mohla v oblasti pomoci, avšak stále ještě musejí být implementována v praxi.

Významnou změnou portugalského systému dávek sociální pomoci, která nastala po zavedení sociální dávky RSI, bylo zaangažování recipienta do širšího procesu začleňování prostřednictvím tzv. integrační smlouvy. Na základě podepsání této smlouvy mohou recipienti sociální dávky RSI v závislosti na jejich situaci absolvovat rekvalifikační kurz za účelem možného zaměstnání – školní docházka dětí těchto osob je povinná.⁹³ Výsledky výzkumu uskutečněného organizacemi ERRC/Númena však odhalil skutečnost, že pokrok v oblasti vstupu uchazeče o zaměstnání na trh práce je méně než uspokojivý v případech, kde se jedná o Romy.

Smlouvy o začlenění nejsou flexibilní co do typů aktivit, kterým se recipienti sociální dávky RSI mohou věnovat. Paní Olga Mariano z nevládní organizace AMUCIP poskytla organizacím ERRC/Númena podrobnosti o případě romského mladíka, který používal částky vyplácené na sociální dávce RSI, aby zaplatil své studium teologie – chtěl se stát knězem. Sociální pracovník však pohrozil, že pozastaví výplatu sociální dávky RSI, nebude-li navštěvovat odborné školení zaštitěné akreditovaným subjektem, o které neměl mladík zájem. Paní Mariano uvedla, že následně byl dotyčný mladík nucen nechat studia, které by mu pravděpodobně zajistilo práci a pravidelný příjem – možnost, kterou ostatní kurzy nabízené sociálním pracovníkem neskýtaly.⁹⁴ Akademici rovněž

92 Rozhovor pro ERRC/Númenu s paní Filomenou Patrícia, sociální pracovnící. Lisabon, květen 2006.

93 Další aspekty pokryté smlouvami o začlenění se týkají bydlení, zdravotní péče, sociální ochrany a dostupnosti služeb. Viz aktualizovaná zpráva o národním akčním plánu 2005-2006 NAP, str. 30.

94 Rozhovor pro ERRC/Númenu s paní Olgou Mariano, předsedkyní AUMCIP. Lisabon, květen 2006.

poukázali na skutečnost, že odborná školení a zaměstnanecká politika nepřispěly k úspěšné integraci Romů v Portugalsku, protože nejsou přizpůsobeny specifikům romské kultury.⁹⁵

Tyto těžkosti se netýkají výhradně nedostatku flexibility opatření co do jejich adaptability na situace jednotlivců. Obecněji řečeno – ačkoli je smyslem programu sociálních dávek RSI umožnit vyloučeným osobám vstoupit na trh práce, mnoho osob odpovědných za úspěšnost tohoto programu si údajně toto nemyslí. Jeden sociální pracovník sdělil ERRC/Númeně, že „sociální dávka RSI je většinou kolegů chápána jako sponzorování chudoby.“⁹⁶ Mnoho respondentů z řad sociálních pracovníků, kteří se zúčastnili výzkumu ERRC/Númena, prezentovalo své názory o lenosti recipientů sociální dávky RSI a byli přesvědčeni, že většina Romů je celý den doma a nic nedělá. Zároveň se však zdá, že sociální pracovníci, kteří jsou zodpovědní za poskytování pomoci recipientům sociální dávky RSI při jejich vstupu na trh práce, nerozumí obecnému problému sociálního vyloučení – nedokázali přiznat existenci překážek, které sociální vyloučení a ekonomická deprivace staví do cesty mnoha lidem, a to nejen co do procesu hledání zaměstnání, ale i jeho výsledku – skutečného získání práce. Neuznávali ani fakt, že nízké částky vyplácené na sociálních dávkách RSI neumožňují jejím recipientům zapojit se do jiných aktivit mimo domov.

To má za následek několik věcí, které postihují recipienty sociální dávky RSI. Rozhovory uskutečněné organizacemi ERRC a Númena v tomto ohledu nasvědčují institucionální diskriminaci a obecnému nedostatku důvěry v Romy ze strany sociálních pracovníků. Značná část diskurzu sociálních pracovníků se během diskusí s ERRC/Númenou zaměřovala na otázku neopodstatněných nároků na sociální dávku a na nutnost přísnější kontroly procesu přidělování dávek. To se týkalo zejména Porta, ale obecně všech částí Portugalska. Sociální pracovníci se zdánlivě cítili být odpovědní za „odhalování“ neopodstatněných nároků na sociální dávku RSI prostřednictvím subjektivní interpretace „vnějších znaků bohatství“. Skoro všichni sociální pracovníci a pracovníci sociálního zabezpečení odkazovali k romským recipientům sociální dávky RSI, kteří si pro výplatu dávky jezdí v Mercedesu. Přesvědčení, že Romové zneužívají sociální dávky, přestože je vlastně nepotřebují, odpovídá předsudku rozšířenému mezi členy portugalské majority, který přispívá k negativnímu obrázku romské populace. Zdá se, že navzdory nedostatku formálních důkazů o příjmu (někteří portugalští Romové se živí veřejně viditelnými činnostmi jako pouliční prodej) jsou sociální pracovníci přesvědčeni, že toto se týká všech Romů, což má dopad na způsob spravování sociálních služeb (viz výše) – zavedení striktnější kontroly Romů a interpretace „vnějších znaků bohatství“. Zdá se, že tato viditelná forma obstarávání živobytí u určitých Romů v Portugalsku ztěžuje situaci romských recipientů sociální dávky RSI v porovnání s neromskými recipienty, kteří mohou mít další, avšak méně viditelné zdroje příjmu. To však nemá za následek takovou „přemíru kontroly“ ze strany správce jejich sociálních dávek.

---

95 Silva, Luísa Ferreira da. 2005. Saúde/Doença, é questão de cultura - Atitudes e comportamentos de saúde materna nas mulheres ciganas em Portugalsko. Lisabon: ACIME, Colecção Olhares, com o apoio da FCT. str. 17.

96 Rozhovor pro ERRC/Númenu s paní Marií Avelina Chaves. Loures, duben 2006.

Několik sociálních pracovníků poukázalo na občasně agresivní chování ze strany Romů. Naproti tomu několik romských respondentů uvedlo v rozhovoru pro ERRC/Númenu, že mají pocit, že jsou donuceni se takto chovat, aby jim byla poskytnuta služba, protože v institucích poskytujících sociální služby s Romy často špatně zacházejí a občas se jim snaží zabránit v přístupu k službě.⁹⁷

Spolupráce mezi správou sociálního zabezpečení, která spravuje vyplacení sociální dávky RSI, a úřadem práce, který zodpovídá za zajištění doprovodných školení, je problematická. Mnoho referentů úřadu práce vyslovilo přesvědčení, že Romové navštěvují úřad práce jen proto, aby získali osvědčení a mohli dále pobírat sociální dávku RSI, protože ve skutečnosti si nechtějí najít práci.⁹⁸ Co se týče Romů, úřad práce mnohdy není schopen nabídnout uchazeči o zaměstnání přiměřené školení, které by ve skutečnosti usnadnilo sociální začlenění Romů na trh práce. Drtivá většina nabízených školících programů je určena osobám, které ukončily povinnou školní docházku. Avšak protože ji mnoho portugalských Romů neukončilo, nemají tak nárok zmíněná školení navštěvovat. Jsou tak zařazováni do základních školících programů zaměřených na zvýšení gramotnosti, která, byť důležitá, významně nezvyšuje zaměstnatelnost dotčených osob. ERRC/Númena se rovněž setkala s několika romskými recipienty sociální dávky RSI, kteří dlouho čekali na školící programy jako například školení v práci s počítačem, aby zvýšili svou zaměstnatelnost.⁹⁹ Další respondenti již tyto kurzy absolvovali, ale nepodařilo se jim najít práci.¹⁰⁰ Paní Luísa Ferreira da Silva z University Aberta v Porto vyslovila názor, že „se nepodařilo skloubit sociální dávku RSI s jinými institucemi, zejména se školou a zaměstnaností.“

Kromě těchto problémů souvisejících se systémem sociálních dávek RSI respondenti z řad pracovníků sociálního zabezpečení podotkli, že úřad práce není schopen najít žádným Romům zaměstnání, a naráželi na možnou diskriminaci v tomto procesu: „Nenajde jim úřad práce zaměstnání proto, že žádná práce není, nebo proto, že jsou Romové?“¹⁰¹ Kromě údajné diskriminace v rámci systému zaměstnanci úřadu práce uvedli, že ačkoli Romové nyní docházejí na úřad práce v důsledku požadavků v rámci systému sociálních dávek RSI, všeobecně se jim nedaří Romům najít zaměstnání z části kvůli neochotě ze strany zaměstnavatelů. Podle názorů

97 Sociální pracovnice, která byla v Portu na stáži, sdělila ERRC/Númeně, že když rodiny, s nimiž pracovala, šly do občanského domu [*Loja do Cidadão*] v jejím doprovodu, byly lépe obslouženy v porovnání se způsobem, jakým se k nim obsluha chovala, když šly do občanského domu samy. Občanský dům je zařízení, které soustřeďuje všechny státní služby do jediné budovy. Občané zde mohou řešit otázky týkající se sociálního pojištění, financí, osobních dokumentů (pasy, občanské a řidičské průkazy) či zaplatit za vodu, elektřinu, plyn či telefon. Rozhovor pro ERRC/Númenu, Porto, červen 2006. Paní Filipa Gonçalves, Romka, sdělila ERRC/Númeně, že „je nutné, abychom ukázali, že jsme nervózní, aby nám věnovali pozornost“.

98 Rozhovory pro ERRC/Numénu na úřadu práce v Loures s paní Virgínií Amorim, vedoucí služeb; paní Paulou Alforia, vedoucí veřejných služeb; a panem Jorgem Franciscem, koordinátorem RSI. Loures, květen 2006.

99 Rozhovor pro ERRC/Númenu s panem Paulem Montes Silva. Lisabon, duben 2006.

100 Rozhovor pro ERRC/Númenu s paní Marií Rodrigues. Porto, duben 2006.

101 Rozhovor pro ERRC/Númenu s paní Marií da Graça, sociální pracovnící. Beja, červen 2006.

několika respondentů zaměstnavatelé vždy upřednostňují neromské kandidáty, přestože mohou mít podobné kvality – zaměstnavatel je osoba, která vybírá z několika kandidátů představených úřadem práce a ve finále rozhoduje o přijetí budoucích pracovníků.¹⁰² Zároveň se portugalský národní akční plán přiměřeně nezabývá otázkou diskriminačních praktik na trhu práce.

Portugalský národní akční plán neobsahuje žádná opatření, která by řešila formy institucionální diskriminace Romů v sektoru sociálních služeb.

3.2.3.4 Dostupnost sociálního bydlení

Odhaduje se, že přibližně 31% všech portugalských Romů žije v zoufalých bytových podmínkách, které jsou obzvláště tvrdé v oblastech Viana do Castelo, Castelo Branco, Coimbra a Évora.¹⁰³ To se netýká pouze kolonií chatrčí,¹⁰⁴ ale rovněž sídlišť budovaných v rámci Zvláštního programu přesídlování (PER). Z respondentů z řad Romů, kteří se zúčastnili výzkumu ERRC/Númeny:

- 31 osob žilo v neoficiálních, nevyhovujících domech;
- z nich 5 osob čekalo na přesídlení, 7 osob očekávalo vystěhování na ulici a 14 osob nemělo být vystěhováno ani přesídleno;
- 62 osob žilo v oblastech přesídlení.

Zvláštní program přesídlování (PER)¹⁰⁵ je důležitou součástí fungování Národního institutu pro otázky bydlení (NIH) a je ústředním pilířem portugalského národního akčního plánu v oblasti bydlení. NIH vytváří celkový právní rámec a spolufinancuje projekty přesídlování vyvíjené obcemi, které poskytují nízkonákladové bydlení lidem v tísní. Zasahování vlády v oblasti bydlení není určeno výhradně příslušníkům romské komunity, ale zahrnuje všechny skupiny žijící v nevyhovujících podmínkách.

Přestože zmíněné programy sociálního bydlení jsou často pro Romy jediným dostupným způsobem, jak zlepšit jejich bytovou situaci (a proto pro portugalské Romy rovněž představují jednu z nejvýznamnějších sociálních dávek), proces přesídlování byl v Portugalsku předmětem intenzivní debaty. S tímto procesem se pojí celá řada problémů, a protože je PER

---

102 Rozhovor pro ERRC/Númenu s panem Antóniem Borges da Silva, ředitelem úřadu práce Benfica. Lisabon, červen 2006. Rozhovor pro ERRC/Númenu s panem Nélsonem Galvão, poradcem pro sociální opatření. Coruche, květen 2006.

103 SOS Racismo, 2001. *Sastipen ta li, Saúde e Liberdade. Ciganos – números, abordagens e realidades*. Lisabon, str.22.

104 Obvykle protiprávně postavené budovy vyrobené z odpadků, s hliněnými podlahami, bez oken, pokojů, komína a sanitárních zařízení.

105 Zvláštní program přesídlování, zahájený v roce 1993, má za cíl odstranit kolonie chatrčí a přesídlit jejich obyvatele do sídlišť. Ačkolí neexistují žádná přesná data, je známo, že mnoho romských rodin mělo z těchto programů užitek.

zahrnut do národního akčního plánu ve své stávající podobě, národní akční plán se těmito problémy vůbec nezabývá.

Nejdůležitějším aspektem těchto programů je fakt, že politika přesídlování vyústila v rozšíření segregovaných obydlí ve velkých městech, kde Romové bydlí, a v extrémně nevyhovující životní podmínky v těchto částech měst, které mnoho lidí vnímá jako místo sociálního vyloučení a trestné činnosti. Nevyhovující kvalita obydlí a jejich údržba představovaly nejzávažnější problémy, na které upozorňovali romští účastníci této studie. Mezi uváděnými problémy týkajícími se domů, které Romům poskytla portugalská vláda, bylo špatné topení a tepelná izolace,¹⁰⁶ dlouhé čekací doby na opravy,¹⁰⁷ příliš mnoho schodů a příliš malé pokoje, které nestačí početnějším rodinám.¹⁰⁸

Programy přesídlování často nezohledňují kulturní specifika různých etnických skupin¹⁰⁹ a nepropagují soužití mezi různými kulturami: spíše posilují segregaci již tak marginalizovaných skupin, jako jsou Romové. Tato obydlí jsou nevhodně integrována do městské struktury – jsou často vytlačena daleko za městská centra, a tak posilují ghettoizaci obyvatel.¹¹⁰ Některá sídliště, do nichž byli Romové přesídleni, rychle zchátrala, aniž by byla opravena. Rovněž existují problémy s dostupností zaměstnání, vzdělávacích služeb a dalších typů služeb.

Dalším problémem, který byl zjištěn v programu přesídlování PER, je fakt, že od prvního sčítání rodin žijících v neoficiálních obydlích v roce 1993 se již nekonala další podobná sčítání. V průběhu 13-14 roků, které od té doby uplynuly, různé obce zkoncipovaly četné plány přesídlování za účelem získání podpory od Národního institutu pro otázky bydlení (NIH) – ty se však týkaly pouze osob zahrnutých v původním sčítání. Mnoho těchto plánů se ještě nedočkal implementace v praxi. Mezitím se však do těchto oblastí nastěhovali noví lidé (v některých případech již před deseti lety), kteří nebudou mít nárok na přesídlení ve chvíli, kdy se budou plány realizovat. To potvrzují i portugalské úřady: „[...] měli bychom si být vědomi, že mnoho lidí přišlo do těchto

106 Rozhovor pro ERRC/Númenu s panem Joaquimem Santos. Lisabon, březen 2006.

107 Například paní Tânia Sofia z Ameixoeiry uvedla, že čekala dva roky na opravy, přestože ostatní včetně seniorů, kteří potřebují pomoc více, uvedli podstatně delší čekací lhůty.

108 Rozhovory pro ERRC/Númenu s panem Armandem do Carmo Maia Cabreiras, paní Claudinou Maria Gracias Montoio a panem Nelsonem Maia. Braga, 2006.

109 Za účelem řešení této situace byl vytvořena vyhláška zákona č. 73/96, která umožňuje větší flexibilitu a rychlost při výstavbě bydlení s regulovaným nájemným a programů přesídlování dotovaných vládou ve všech situacích, v nichž různá obydlí vyžadují design, který se liší od tradičních designů.

110 Bairro do Picoto, ve městě Braga, kde se za účelem výzkumu setkaly organizace ERRC a Númena s několika romskými respondenty, a Bairro da Cucena, ve městě Seixal, které leží jižně od Lisabon, jsou v tomto ohledu příkladná. Kupříkladu poblíž městské části Cucena není žádná podpůrná infrastruktura jako např. supermarket či lékárna: nejbližší služba se nachází ve vzdálenosti tří kilometrů od tohoto místa. Školy se nacházejí ve stejné vzdálenosti a veřejná doprava je omezená.

oblastí po zavedení programů přesídlování a obce musely odmítnout všechny žádosti, protože měly prostředky pouze na provedení zvláštních programů přesídlování. Nové žádosti o bydlení které od té doby chodí, jsou okamžitě odmítnuty, aby u lidí nevytvářely falešné naděje.¹¹¹

Kromě vyloučení z přístupu k nově stavěným obecním domům, tyto osoby rovněž musí čelit nucenému vystěhování. V průběhu přesídlování obyvatelstva do nově vybudovaných obytných částí a po jeho dokončení místní úřady zlikvidovaly zbytky neoficiálních kolonií včetně příbytků osob, které nebyly přesídleny.

Někteří romští respondenti, kteří se zúčastnili výzkumu ERRC/Númenu, se setkali s vystěhováním v důsledku výše zmíněného procesu. Organizace ERRC se rovněž setkala s mnoha Romy v průběhu výzkumu prováděného v Portugalsku v roce 2005, jejichž domovy byly zničeny nebo kteří čelili vystěhování, protože úřady vystěhovaly všechny osoby, které se neúčastnily programu přesídlování. Například 23 letá Vanda Cristina Romão vypověděla, že si s manželem postavili dům v lisabonské první neoficiální kolonii de Decembre Romani v roce 1995. V létě 2004 policie zbourala jejich dům a v době rozhovoru dotčení bydleli se svým sedmiletým synem v nákladním autě na místě pro kočovníky. Paní Romão uvedla, že je nikdo neupozornil – navíc byli pryč, když se to stalo. Jejich dům nebyl zaevidován pro účely přesídlení. Rodina údajně požádala městskou radu o nový dům, ale jejich žádost byla zamítnuta.¹¹²

Dalším problémem týkajícím se procesu přesídlování je, že ačkoli romské rodiny žijí dohromady, není jim dovoleno se společně přestěhovat během procesu přesídlování. Rovněž není rodinám nabízeno společné bydlení, pokud všechny nežily v dané oblasti v době sčítání obyvatel.

Paní Tania Rosa da Silva Maia vypověděla v rozhovoru pro ERRC/Númenu, že bydlela s manželem a dcerami v jednom pokoji v domě tchýně. Její tchýně má údajně nárok na přesídlení, ale místní úřady dovolí pouze jejímu manželovi, aby se odstěhoval se svou matkou, protože je členem domácnosti. Úřady ji řekly, aby se s dcerami odstěhovala ke své matce.

Rozhovor pro ERRC s paní Tania Rosa da Silva Maia. Porto, duben 2006.

Jako v případě většiny ostatních sociálně orientovaných iniciativ nejsou vytváření a implementace programů přesídlování v rámci programu PER povinné – spíše jsou ponechány na vůli místních samosprávných úřadů.¹¹³ Národní institut pro otázky bydlení (NIH) postrádá

111 Rozhovor pro ERRC/Númenu s paní Sóniou Paixão, asistentkou poradce v oblasti sociálních opatření. Loures, červen 2006.

112 Rozhovor pro ERRC s paní Vandou Cristina Romão. Lisabon, duben 2005.

113 Program přesídlování PER byl původně vytvořen pro účely lisabonské a portské metropolitní oblasti za souhlasu obcí v těchto oblastech. Chatrná obydlí, která nebyla v těchto dvou oblastech zbourána, budou v blízké budoucnosti zlikvidována. Všechny ostatní obce mohou předložit projekty přesídlování, ale toto je ponecháno na jejich uvážení.

právní rámec, prostřednictvím něhož byl mohl přimět místní úřady k podniknutí programů přesídlování. Rovněž není v pravomoci NIHu vnucovat obecním úřadům příklady dobré praxe v průběhu vytváření a implementace programů přesídlování, což vede k prohlubování segregace již marginalizovaných skupin. Třebaže má NIH jisté pravomoci při dozorování kvality projektů obecního bydlení, je velice omezená, zejména v případech, kdy NIH nedotuje daný program.

Přestože NIH vyvinul úsilí k vytvoření přísnějších pravidel týkajících se kvality projektů veřejného bydlení a jejich začlenění do městské struktury, pokračujícím trendem jsou sociálně uniformní čtvrti. To má za následek udržování vysokého počtu sociálně handicapovaných rodin v určitých oblastech – skutečnost, jež nepřispívá k sociálnímu začleňování. Navíc různé typy výstavby, které mají daleko od běžné městské architektury a struktury a jež lze lehce identifikovat jako sociální bydlení, přispívají k stigmatizaci přesídlených osob.¹¹⁴

V mnoha případech obecní úřady postrádají ochotu ujmout se takových programů z důvodu rasistických postojů odpovědných osob k Romům, kteří mohou představovat cílovou skupinu. Na druhou stranu místní úřady občas čelí tlaku ze strany neromských obyvatel, kteří nemusí podporovat opatření, z nichž by měli užitek Romové anebo která by do oblasti přilákala více Romů.¹¹⁵

Vrátíme-li se k myšlence rozdílu mezi národní a místní úrovní, dalším problematičtým rysem programů přesídlování PER je skutečnost, že tyto jsou pouze částečně financovány centrálními úřady. Podle údajů získaných v průběhu výzkumu ERRC/Númeny musí významný díl financí pocházet z obecního rozpočtu. Přibližně 50% místních řadů při vysvětlování své neschopnosti implementovat programy přesídlování poukazuje na nedostatek financí či dostupné půdy.¹¹⁶

Posledním problémem, kterému Romové čelí v přístupu k sociálnímu bydlení, je, že ve velké míře nemají nárok na programy sociálního bydlení jako například rodinný program PER a programy Prohabita. Přístup k těmto programům sociálního bydlení by přispěl k úspěšnější sociální integraci, protože tyto programy umožňují jejich recipientům vybrat si svůj vlastní dům vně sídliště. Přístup k těmto programům se však odvíjí od integrace do formálního hospodářství a předložení daňového priznání. S ohledem na skutečnost, že jen 15,5% romských respondentů formálně pracuje, zdá se, že tyto potřebné programy by byly dostupné pouze pro velice málo Romů.

Portugalská vláda se nezaobírala žádnými z výše uvedených problémů týkajících se Národního akčního plánu sociálního začleňování. Ve skutečnosti tak bude mít zahrnutí programu PER do národního akčního plánu za následek prohloubení sociálního vyloučení

114 Rozhovory pro ERRC/Númenu s panem Joaquimem Abreu de Sá z kostela Filadélfia. Lisabon, červen, 2006; s panem Franciscem Monteirem, výkonným ředitelem 'Obra Católica Pastoral dos Ciganos'. Lisabon, duben 2006; a panem Mamadou Ba ze správní rady organizace SOS Racismo. Lisabon, květen 2006.

115 Výzkum provedený ERRC/Númenou nasvědčuje, že je tomu tak kupříkladu v městech Beja a Coruche.

116 Rozhovor pro ERRC/Númenu s paní Sóniou Paixão, asistentkou poradce v oblasti sociálních opatření. Loures, květen 2006.

Romů a dalších marginalizovaných komunit, které byly v rámci tohoto programu přesídleny, spíše než umožnění jejich sociálního začlenění.

3.2.3.5 *Dostupnost státem dotovaného zdravotního pojištění*

Portugalský systém zdravotního pojištění je založen na principu universality. Navzdory tomuto principu však v průběhu výzkumu ERRRC/Númena vyvstaly náznaky, že někteří Romové čelí těžkostem, pokud se chtějí zaevidovat u místních zdravotních center. Například podle jednoho úřadu¹¹⁷ zapojeného do procesu přesídlování romské komunity v lisabonském Vale de Forno, se někteří Romové po příjezdu do Lumiaru, oblasti, kam byli přesídleni, dostali do problémů ve chvíli, kdy se chtěli zaevidovat u nového zdravotního centra. Navzdory koordinovanému převedení všech složek z předchozího do nového zdravotního centra, které údajně potvrdili i ředitelé obou center, recepční neustále žádali dotyčné romské rodiny o další potřebné doklady, a tak oddalovali jejich zaevidování. Situaci nakonec vyřešil pouze zásah ze strany odpovědných úřadů, které celou situaci recepčním osvětlily. To potvrdil i jeden sociální pracovník z této oblasti.

Obecně řečeno se Romové setkávají s tímto druhem situací ve snaze získat přístup k sociálním službám v Portugalsku a takové situace nejsou nikdy považovány za následek diskriminace či předsudků. V průběhu výzkumu tuto skutečnost a současně problémy týkající se získávání rovného přístupu k sociálním službám zdůraznili mnozí pracovníci organizací občanské společnosti a političtí zástupci.

Další problematickou oblastí související s dostupností systému zdravotní péče pro Romy v Portugalsku jsou doplatky za léky a ošetření. Přestože národní zdravotní systém (NHS) je „z velké části zdarma“, jeho uživatelé musejí v některých oblastech i tak doplácet: zejména v oblasti příspěvků pacientů a ceny léků.¹¹⁸ Mnoho osob však představuje výjimku: „těhotné ženy či rodičky, děti mladší 12 let (včetně), postižení, osoby trpící chronickými nemocemi, dobrovolní dárci krve, nezaměstnaní v evidenci úřadu práce a jejich rodiny, důchodci pobírající důchod, který se rovná národní minimální mzdě (či je nižší než tato částka) a jejich rodiny, zaměstnanci, jejichž výdělek nepřesahuje národní minimální mzdu, a jejich rodiny“ a recipienti sociální dávky RSI.¹¹⁹ Platby za léky mohou být pokryty zdravotním pojištěním úplně, částečně či nemusí být pokryty vůbec, což závisí na jejich ohodnocení v rámci diferencované stupnice.

---

117 Požadavek anonymity.

118 Poplatky za konzultaci se pohybují v rozmezí od 1,50 do 4,99 EUR. Poplatky za diagnostické a terapeutické služby se pohybují v rozmezí od 0,75 do 149,63 EUR, jak se uvádí ve vyhlášce č. 219/2006, vyhláška č. 173/2003 upravuje, kdo je povinen platit doplatky a kdo ne.

119 Portugal: The basic principles of the healthcare system. str. 4. http://ec.europa.eu/employment_social/missoc/2002/03/portugal_en.pdf.

V průběhu výzkumu uvedli tři romští respondenti, že si doplatky na zdravotní péči nemohou dovolit, zejména co se týče doplateků za léky. Kromě toho čtyři ze 13 (30,1%) romských respondentů uvedli v rozhovoru pro ERRC/Númenu, že nemají přístup k sociální dávce RSI. Zatímco tyto osoby nemají vůbec žádný zdroj příjmů, je po nich v souladu s portugalským právem požadováno, aby platily doplatky na zdravotní péči a léky.

Existující opatření uvedená v portugalském národním akčním plánu se nevěnují ani jedné z výše zmíněných situací. Rovněž se nezabývají teritoriální segregací Romů ani jejím dopadem na jejich rovný přístup ke zdravotním službám, což rovněž představuje problém.

Závažným problémem portugalského systému zdravotní péče, který se neúměrně dotýká Romů i dalších chudých komunit, souvisí s dlouhými čekacími lhůtami na návštěvu u lékaře a ošetření, které se mnohdy protáhnou až na dva roky: to se týká nejen běžných návštěv u rodinného lékaře, ale i operačních zákroků. S takovou perspektivou se Romové často uchylují k ambulantnímu ošetření v nemocnici stejně jako ostatní lidé, nemohou tak dlouho čekat, nebo k ošetření v soukromých zdravotnických zařízeních. Tento „nedbalý“ způsob využívání ambulantních služeb považují pracovníci Národní zdravotní služby (NHS) za důsledek romské kultury místo toho, aby vytvořili zastřešující strategii pro řešení problémů sociálně vyloučených členů portugalské společnosti.

Co se týká problematiky zdravotní péče, mnoho studií poukazuje na vztah nedůvěry mezi Romy a zdravotníky, který často zapříčiňuje nedostatečné informace a odlišné způsoby výkladu pojmů „zdraví“ a „nemoc“.¹²⁰ V závěru studie, která se exkluzivně věnuje tématu zdraví Romů, stojí, že Romové jsou závažným způsobem vyloučeni ze zdravotní péče, což se vysvětluje především absencí základních životních podmínek.

Distribuce listiny práv pacientů je opatřením uvedeným v portugalském národním akčním plánu. To si klade za cíl zlepšit celkový zdravotní stav portugalského obyvatelstva prosazováním zdraví a fyzické pohody obyvatelstva, a zajištěním lidských a kvalitních zdravotních služeb. Třebaže se lepší porozumění právům pacienta může osvědčit jako základní předpoklad zlepšení zdravotní péče, i toto opatření bude pro Romy pravděpodobně neúčinné, zvážíme-li nízkou úroveň dosaženého vzdělání a nízkou úroveň gramotnosti mezi Romy.

Portugalský národní akční plán rovněž neuvádí opatření k nápravě výše zmíněných systémových prvků, které všeobecně zabraňují vyloučení ze zdravotní péče a sociálnímu vyloučení. Chybí v něm například opatření k boji s předpojatými postoji ze strany profesionálů činných v oblasti zdravotní péče za účelem posílení sociálního začleňování či opatření k vybudování důvěry mezi sociálně vyloučenými skupinami a pracovníky

120 Viz Silva, Luísa Ferreira da. 2005. Saúde/Doença, é questão de cultura – Atitudes e comportamentos de saúde materna nas mulheres ciganas em Portugal. Lisboa: ACIME, Coleção Olhares, com o apoio da FCT. Or Duarte, Isabel et al. 2005. Coexistência Inter-Etnica, Espaços e Representações Sociais - Os Ciganos Vistos pelos Outros. Lisbon: ACIME, Coleção Olhares, com o apoio da FCT.

zdravotních služeb. Rovněž neobsahuje opatření vedoucí ke snížení neúnosně dlouhých čekacích lhůt v portugalském zdravotnictví.

Zdá se, že opatření obsažená v portugalském národním akčním plánu v oblasti zdravotní péče nasvědčují skutečnosti, že osoby zodpovědné za politická rozhodnutí jsou přesvědčeny, že odpovědnost za problémy v oblasti dostupnosti zdravotní péče jsou chybou samotných sociálně vyloučených komunit spíše než osob zapojených do systému, jejichž povinností je zajistit dostupnost této služby pro všechny.

3.2.3.6 Dostupnost státem dotovaných důchodů

Portugalský národní akční plán nevěnuje zvláštní pozornost otázce důchodů ani nenavrhuje opatření k posílení sociálního začleňování v této oblasti. Podle zprávy Evropské komise o přiměřených a udržitelných důchodech a její části týkající se situace v Portugalsku musí recipienti sociálního zabezpečení splňovat podmínku pojištění v trvání minimálně 15 let, podmínku minimálního výdělečného období v trvání 120 oficiálně odpracovaných dní, aby mohli pobírat starobní důchod. Změny zavedené v roce 2002 umožňují, aby byl za účelem výpočtu přiznané částky započítán výdělek za celou dobu pojištění.¹²¹

Vzhledem k vysoké míře nezaměstnanosti a rozsáhlé míře závislosti na sociálních dávkách u romských komunit v Portugalsku není mezi Romy častý přístup k důchodům spolufinancovaným z vlastních finančních prostředků. Osobám, které se nacházejí v takové situaci, je poskytován státem dotovaný program důchodového zajištění, který se zakládá na příspěvku pro osoby starší 65 let. Ten je přidělen na základě prověření majetku a finančních prostředků žadatele. Tato dávka, starobní sociální důchod, je dostupná pro osoby, jejichž výdělek dosahuje 30% minimální národní mzdy (a 50% minimální národní mzdy pro pár).¹²² To znamená, že osoby vydělávající něco málo víc než 103,20 EUR za měsíc nemají nárok na sociální penzi, přičemž částka odpovídající dvěma osobám činí 179,36 EUR. Tato čísla jsou velice nízká, uvážíme-li běžné výlohy na živobytí v Portugalsku.¹²³

Velice nízké částky vyplácené na důchodu představují pro portugalský důchodový systém podstatný problém.¹²⁴ Starobní sociální důchod činí 171,70 EUR za měsíc, ekvivalent 50%

---

121 Evropská komise. 2006. Sloučená zpráva o přiměřených a udržitelných důchodech: Portugalsko. str. 1. http://ec.europa.eu/employment_social/social_protection/docs/2006/portugal_en.pdf.

122 Evropská komise. 2006. Sloučená zpráva o přiměřených a udržitelných důchodech: Portugalsko. str. 2. http://ec.europa.eu/employment_social/social_protection/docs/2006/portugal_en.pdf.

123 Pro porovnání rozboru nákladů na živobytí, jmenovitě v korelaci minimální národní mzdy a vyrovnání kupní síly: http://epp.eurostat.cec.eu.int/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-04-010/EN/KS-NK-04-010-EN.PDF.

124 V roce 1996 představovalo 54% běžných starobních důchodů minimální důchody. Porovnáme-li minimální a sociální důchody, 93% starobních důchodců pobíralo důchody nižší než minimální mzda (Santos *et al.*, 1998b: 158).

minimální národní mzdy. Třebaže tento problém postihuje všechny sociální důchodce v Portugalsku (protože částka vyplácená na důchodu je podmíněná celkovou dobou zaměstnanosti dotyčné osoby), rozsáhlá míra dlouhodobé nezaměstnanosti mezi romskou komunitou má evidentně negativní dopad na její příslušníky a v porovnání se situací neromských důchodců povede ke zvýšení počtu chudých romských důchodců.

Stejně jako v případě recipientů sociální dávky RSI v Portugalsku musí žadatelé o sociální důchod prokázat, že nemají kromě výdělků určeného zákonem žádné další finance; to platí i pro nejbližší rodinné příslušníky. Tato skutečnost umožňuje sociálním pracovníkům rozhodovat na základě subjektivního posouzení situace, což může podléhat rasismu, předsudkům či nedostatku znalostí o romské kultuře. Organizace ERRC a Númena poukazují na výskyt výše uvedených jevů v průběhu správy sociálních služeb.

Ačkoli zpráva Evropské komise o přiměřených a udržitelných důchodech uvádí, že „nedávne reformy budou v praxi převedeny do posílení motivace pracovat déle a rovněž přispějí ke spravedlivějšímu jednání s účastníky různých programů“,¹²⁵ výsledky výzkumu ERRC/Númeny v oblasti dostupnosti sociálních dávek pro Romy s ohledem na jejich aktivizační záměr nasvědčují tomu, že v této oblasti se mohou objevovat problémy i s ohledem na diskriminaci Romů na portugalském trhu práce. Třebaže pobírání sociální dávky RSI umožňuje přístup k starobnímu sociálnímu důchodu, problémy častého vyřazování z evidence způsobeném administrativními pochybeními, jež jsme nastínili výše, mohou mít též negativní vliv na dostupnost sociálního důchodu pro romské seniory. Stejně jako v České republice se zdá, že část romských obyvatel Portugalska nemá přístup k důchodům, a tak může být ve stáří ohrožena sociálním vyloučením, zejména pak romské ženy.

Čtyři ze 13 romských důchodců uvedli v rozhovoru pro ERRC/Númenu, že jejich důchod je nižší než minimální mzda. Dva romští respondenti v důchodu specificky poukázali na fakt, že extrémně nízké částky vyplácené na důchodu jim nestačily na pokrytí nákladů na zdravotní péči a léky, což zvyšuje riziko výskytu zdravotních problémů ve stáří. Kupříkladu paní Ceastina Reis ze Sobral da Adiça, Alentejo, konstatovala: „Pobírám důchod již dva roky a nestačí mi to ani na léky.“

Portugalská vláda ve skutečnosti uznala existenci problémů související s velmi nízkými důchody a podniká v této oblasti opatření, což je vítaný počín. V době, kdy byla tato zpráva připravována, měla v blízké budoucnosti zavést příplatek solidarity, aby žádný důchodce v Portugalsku nepobíral měsíční důchod nižší než 300 EUR měsíčně.¹²⁶

125 Evropská komise. 2006. Sloučená zpráva o přiměřených a udržitelných důchodech: Portugalsko. str. 2. http://ec.europa.eu/employment_social/social_protection/docs/2006/portugal_en.pdf.

126 Tamtéž, str. 4-5.

4. PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE

Jedním z hlavních účelů studie provedené organizacemi ERRC/Númena bylo identifikování příkladů dobré praxe v implementaci Národních akčních plánů sociálního začleňování v cílových zemích. Následující výčet příkladů dobré praxe je výtahem informací z rozhovorů s respondenty z řad Romů a Travellerů, pracovníků organizací občanské společnosti, akademických pracovníků, sociálních pracovníků a představitelů vládních úřadů.

Příklady dobré praxe budou následně prezentovány na základně dvou odlišných kritérií: jednak na základě specifických témat této zprávy (bydlení, dávky sociální pomoci, důchody a zdravotní péče), jednak na základě několika programů v oblasti zaměstnanosti, které zpráva též obsahuje, protože souvisejí s poskytováním sociálních služeb a „aktivizací zaměstnanosti“.

Výsledky výzkumu provedeného v průběhu studie ERRC a Númeny nasvědčují, že většina příkladů dobré praxe uvedených níže je velice úzce spojená s jednotlivými oblastmi a že je zapotřebí zavést systematická opatření k jejich implementaci na celém území cílových zemí. Avšak mnoho respondentů z řad zaměstnanců romských a travellerských organizací, sociálních pracovníků a vládních představitelů dávalo do souvislosti zlepšení dostupnosti a kvality sociálních služeb poskytovaných Romům a Travellerům s implementací níže uvedených programů a praktik.

4.1 Dávky sociální podpory

Navzdory těžkostem zmíněným již v předchozích částech zprávy musíme považovat francouzskou sociální dávku RMI a portugalskou dávku sociální integrace za příklady dobré praxe při poskytování dávek sociální pomoci. Na rozdíl od jednorázových forem sociální pomoci poskytnutých na základě volného a/nebo chybného uvážení sociálních pracovníků představují tyto programy institucionalizování nárokovatelných dávek sociální podpory. Posun v českém systému dávek sociální pomoci k tomuto typu dávek lze považovat za pozitivní, ale nepřítomnost komplexního plánu pomoci recipientům sociálních dávek při přechodu na nový systém a částky vyplácené na dávkách sociální pomoci je znepekující.

Ve Francii i v Portugalsku představují tyto programy důležitý zdroj příjmu marginalizovaných a chudých romských a travellerských komunit. Zařazovací programy lze navíc považovat, bez ohledu na nedostatky vícerozměrných zařazovacích programů, za pozitivní posun alespoň v případě Portugalska, kde byly údajně úspěšné v oblasti vzdělávání a dostupnosti zdravotní péče.

Účast komunity: Tyto programy by profitovaly z implementace doprovodného programu podobného českému programu Terénní sociální práce ve vyloučených romských komunitách.

V České republice lze tento program považovat za nejpřínosnější ze všech programů v oblasti poskytování sociálních služeb. Umožňuje NNO a místním úřadům v různých oblastech České republiky poskytovat terénní sociální práci. Program, který financuje česká vláda i místní samosprávy a NNO, popisuje český Národní akční plán následovně:

„[...] Jeho cílem je přispět k přechodu od poskytování sociálních dávek k sociální pomoci s důrazem na práci s klienty přímo v romské komunitě. Program je realizován za účasti vyškolených terénních sociálních pracovníků, kteří působí v nejhroženějších romských komunitách. Cílem práce terénního sociálního pracovníka je analyzovat sociální situaci romské rodiny a vhodnými prostředky s využitím metod sociální práce přispět k odstranění nežádoucích faktorů bránících jejich integraci do společnosti.“¹²⁷

Ostravská organizace občanské společnosti Vzájemné soužití vytvořila síť komunitních center v městských částech Liščina, Hrušov a Zárubek, kde jsou zaměstnáni terénní sociální pracovníci. Prostřednictvím center mohou terénní sociální pracovníci pracovat s romskými klienty v jejich domácím prostředí. V Praze organizace občanské společnosti Velká ohrada zaměstnává pracovníky, kteří doprovázejí romské klienty na schůzky se sociálními pracovníky, úředníky a dalšími zaměstnanci státní správy. Rovněž udržují kontakty s bytovými odbory. Podle romské koordinátorky pražského magistrátu toto přineslo velice pozitivní výsledky ve zprostředkování účinného přístupu Romů k sociálním službám poskytovaným různými veřejnými institucemi.¹²⁸

Takový program může napomoci při řešení problému mezer existujících ve francouzském a portugalském kontextu účinného poskytování dávek sociální pomoci – měl by však být implementován celonárodně a závazně. V České republice je v současné době ponecháno na uvážení místních samospráv, zda přijmou terénní sociální pracovníky. K problémům dochází ve městech, jako je například Plzeň, kde by bylo terénních sociálních pracovníků zapotřebí, ale město nemá vůli tato místa vytvořit.

Výsledky výzkumu ERRC v oblasti zprostředkovatelů a dostupnosti zdravotní péče poukazují na skutečnost, že nejúspěšnějšími jsou ty programy, v nichž byl sociální pracovník/zprostředkovatel zaměstnán přímo v rámci veřejné struktury, nikoli prostřednictvím NNO.¹²⁹ Důvěryhodnost zprostředkovatelů a jejich následná schopnost účinně pracovat ve veřejných institucích se ukázaly být nejsilnějšími, když tyto zprostředkovatelé byli součástí systému, v němž pracují.

V současné době většinu terénních sociálních pracovníků v České republice zaměstnávají NNO, a jejich práce je tak podmíněná schopností NNO získat finance potřebné k zajištění

127 Ministerstvo práce a sociálních věcí. Národní akční plán sociálního začleňování 2004-2006, str. 55.

128 Rozhovor pro ERRC/Númenu s paní Boženou Fílovou, romskou koordinátorkou. Praha, duben 2006.

129 Evropské centrum pro práva Romů, září 2006. Ambulance Not On The Way: The Disgrace of Health Care for Roma in Europe, str. 75. <http://www.errc.org/db/01/E6/m000001E6.pdf>.

jejich pracovních míst. V České republice bylo rovněž poukázáno na skutečnost, že dotace poskytované českou vládou jsou přidělovány nepravidelně, což znamená, že tam, kde je politická vůle zaměstnat terénní sociální pracovníky, mohl být nedostatek finančních prostředků.

Diferenciované sociální dávky: Několik oblastí ve Francii povolilo administraci dávek sociální pomoci tak, aby umožnily Travellerům, kteří jsou příjemci sociální dávky RMI, pracovat i nadále na trzích. V některých správních oblastech úřady svolily k poskytování tzv. „diferenciované sociální dávky RMI“ – jejím prostřednictvím se recipient sociální dávky RMI může zapsat do evidence obchodní komory například jako podnikatel v oblasti tržového prodeje. Taková osoba má pak povinnost jednou za tři měsíce nahlásit jakýkoli příjem vydělaný za toto období. Poté je mu ze sociální dávky RMI na další období odečtena určitá částka. To umožnilo mnoha Travellerům zapojit se do formálního zaměstnání, přičemž jim je stále poskytována finanční pomoc na živobytí tam, kde příjem ze zaměstnání neskýtá dostatečné finanční prostředky k pokrytí těchto nákladů. Tato forma sociální pomoci však není k dispozici na celém území Francie. Diferenciované sociální dávky by měly být dostupné celonárodně ve všech třech cílových státech coby důležité opatření k integraci Romů a Travellerů do formálního trhu práce.

4.2 Bydlení

V oblasti bydlení bylo v České republice, ve Francii a v Portugalsku zaznamenáno několik příkladů dobré praxe.

Spolupráce mezi samosprávou a občanskou společností: Ve všech příkladech dobré praxe v této oblasti byla evidentní dobrá spolupráce mezi příslušnými vládními/samosprávnými institucemi a organizacemi občanské společnosti, zejména co se týče fází plánování a vytváření těchto programů.

Proces přesídlování Romů v oblasti Matosinhos v Portugalsku je dobrým příkladem výsledků, kterých lze dosáhnout takovou spoluprací. Podle výzkumu ERRC/Númeny byly místní romské organizace úspěšné při navazování dobrých vztahů s místní městskou radou. Jako výsledek jejich účasti na procesu plánování přesídlování byla oblast určena k novému bydlení pro Romy kvalitní a dobře situovaná, v blízkosti základní infrastruktury a služeb, s lehkou dostupností zbývající části města.¹³⁰

Ve Francii představitelé organizací občanské společnosti zdůrazňovali, že existuje několik příkladů dobré spolupráce s obecními úřady odpovědnými za otázky bydlení. Například v jihofrancouzském městě Clermont l'Hérault spolupracují místní úřady, organizace občanské společnosti a představitelé Travellerů na plánování místa pro Travellery, které se v městě buduje. Představitelé občanské společnosti informovali ERRC/Númenu, že spolupracují s místními úřady, aby zajistili, že dané

---

130 Rozhovor pro ERRC/Númenu s panem Manolo. Matosinhos, květen 2006.

místo bude dobře situované s ohledem na služby ve městě, že sociální služby budou dostupné pro osoby žijící na místě pro kočovníky a že toto místo bude dobře udržované. Místo bude zbudováno na zemědělské půdě za městem vzhledem k nedostatku pozemků ve městě, ale očekává se, že se město rozrostle do okolí daného místa. Očekává se, že autobusová doprava pro školáky bude zřízena po dokončení stavebních prací. Místní úřady údajně aktivně vyhledávaly konzultace od Travellerů, aby se vyhnuly chybám, k nimž došlo v mnoha dalších místech Francie. Následkem jejich intervencí ve skutečnosti došlo k modifikacím původních plánů: pro každé místo určeného pro kočovníky byla naplánována individuální hygienická zařízení namísto zajištění veřejných komunálních zařízení.¹³¹ Navíc místní úřady vybudovaly dočasné místo pro Travellery, kteří již žijí ve městě, a to na dobu, kdy na místě pro kočovníky probíhají stavební práce.¹³² Do budoucna by tato praxe byla obzvláště důležitá při implementaci podobných opatření ve všech cílových státech. Představitelé občanské společnosti byli velice spokojeni se spoluprací s místními úřady na tomto projektu a měli pocit, že projevíli dobrou vůli ke zlepšení situace Travellerů v této oblasti.

Program sociálního bydlení v Ostravě-Vítkovicích v České republice vykazuje podobné výsledky. V době, kdy byl výzkum realizován, se budovalo nové sociální bydlení, které je výsledkem spolupráce místních úřadů a organizací občanské společnosti.

Integrovaný přístup k otázce bydlení zohledňující příjem a dluhy: V České republice je projekt komunitního bydlení na území městské části Brno-střed předkládán českou vládou jako příklad dobré praxe. Jeho cílem je zlepšení úrovně bydlení a právního stavu užívání bytů, tj. vyrovnání dluhů na nájmech a službách a legalizace nájemních smluv. V rámci projektu byly zrekonstruovány 2 domy, obyvatelům byla dána možnost odpracování dluhů a následná legalizace bydlení.¹³³ V portugalském městě Braga místní Romové žijící v části Vila Verde dostali před několika lety finanční prostředky a pozemky, aby si vystavěli domy, a nyní jsou podle místních sociálních pracovníků z Bragy do komunity dokonale integrováni. Program byl údajně zahájen poté, co došlo k pronásledování Romů, kteří žili ve stanech, ze strany lidové domobrany. V jiných oblastech, například v Amadoře, se místní úřady pustily do budování nového bydlení pro místní Romy, které se údajně vyznačuje dobrou kvalitou co do konstrukce, infrastruktury i jeho situování. V průběhu plánování programu přesídlování byli údajně místní Romové konzultováni, a tak toto bydlení reflektuje potřeby a přání komunity.

Adaptované bydlení: V průběhu výzkumu obdržely organizace ERRC/Númena informace o několika projektech tzv. „adaptovaného bydlení“, které jsou údajně celkem úspěšné.

131 Rozhovor pro ERRC/Númenu s paní Gaëlle Loisseau, Cesam Migration. Montpellier, listopad 2006.

132 Organizace ERRC/Númena navštívily místo v průběhu terénního výzkumu v listopadu 2006. Ačkoli podmínky nebyly ideální (špinavá půda nebyla pokryta kameny, a když přšelo, vytvářely se velké louže, což může představovat ohrožení veřejného zdraví; navíc bylo viděno několik krys pobíhajících po místě), hygienická zařízení fungovala a skutečnost, že úřady poskytly dočasné místo pro kočovníky byla sama o sobě krokem kupředu v porovnání se současnou a rozšířenou praxí vystěhovávání těchto osob z francouzských měst a velkoměst.

133 Ministerstvo práce a sociálních věcí. Národní akční plán sociálního začleňování 2004–2006, str. 15.

Například úřady samosprávy v Arles, ve spolupráci s organizacemi občanské společnosti a zástupci Travellerů, vypracovaly projekt a vystavěly adaptované bydlení pro Travellery. Adaptované bydlení údajně sestává z malé bytové jednotky s hygienickým a kuchyňským zařízením – a v některých případech i s malým obývacím prostorem a prostorem určeným na spaní – která je připevněna k velkému parkovacímu místu určenému pro karavan rodiny. To značně rozšířilo životní prostor rodiny a zároveň vyhovovalo potřebám a přáním Travellerů žijících v oblastech adaptovaného bydlení.

4.3 Zdravotní péče

Zdravotní asistenti: Ačkoli toto opatření není specificky uvedeno v portugalském Národním akčním plánu, některé nemocnice jako například lisabonská nemocnice Estefânia zaměstnávají romské sociokulturní zprostředkovatele přímo v rámci struktury nemocnic. Úkolem zprostředkovatelů je zlepšit vzájemnou důvěru a komunikaci mezi nemocničním personálem a romskými pacienty. Výsledky předchozího výzkumu ERRC, který se týkal zdravotních zprostředkovatelů ve Španělsku a dalších státech, svědčí o tom, že zprostředkovatelé zaměstnaní přímo v těchto institucích byli ve své práci efektivnější oproti zprostředkovatelům zaměstnaným organizacemi občanské společnosti.

Program zdravotně-sociálních asistentů v České republice, vytvořený na základě výzkumu zdravotního stavu Romů z roku 1999, v současnosti implementuje brněnská romská organizace DROM. Zdravotně-sociální asistenty zaměstnávají některá města už od roku 2002 (například město Ostrava ve vítkovické nemocnici). V únoru 2005 byl schválen návrh týkající se pozice zdravotně-sociálních asistentů a následně bylo všem 14 krajským úřadům v České republice zasláno doporučení k vytvoření pozice zdravotně-sociálních asistentů. V době realizace výzkumu byl program implementován v sedmi krajích České republiky a v jeho rámci bylo zaměstnáno 19 asistentů. V některých oblastech byly veřejné prostředky vyčleněny za účelem financování těchto pracovních míst prostřednictvím místních odborů sociálních věcí a zdravotní péče (konkurz na toto pracovní místo byl vyhlášen například ostravským magistrátem). DROM rovněž vytvořil školicí program pro romské zdravotní asistenty, který se nyní implementuje ve 14 krajích. V průběhu realizace studie byl však projekt v úvodní fázi, a nemohl být vyhodnocen.

Školení pro zdravotnické profesionály: Jednou z programových oblastí, která je považována za velice významnou při zprostředkování sociálního začleňování marginalizovaných komunit a jejich zlepšeného přístupu ke zdravotní péči, je školení zdravotních profesionálů v oblasti antidiskriminace a kulturního povědomí. Například portugalská nemocnici de Santa Marta pořádá ve spolupráci s Vysokým komisařem pro imigraci a etnické menšiny (ACIME) semináře o romské kultuře.

Pro-aktivní metoda přístupu ke zdravotní péči: V Portugalsku (například ve městech Braga, Porto, Lisabon, Loures, Seixal a Beja) zahrnovaly úspěšné zdravotní programy projekty, jejichž prostřednictvím místní zdravotnická střediska vysílala zdravotnické profesionály do

marginalizovaných komunit, aby tam spravovali programy domácího očkování. V některých případech, jako například v případě Porta, se program zaměřoval na vyloučené skupiny obyvatelstva obecně, včetně romských komunit. V jiných oblastech, jako například ve městě Loures (konkrétně ve zdravotnickém středisku São João da Talha), byly programy komunitního očkování vyvinuty výhradně pro místní romské komunity. V rámci tohoto programu místní zdravotnická střediska vysílala zdravotnické profesionály do vyloučených romských (a občas i do jiných) komunit za účelem očkování dětí z komunity. Tyto programy se osvědčily jako prospěšné z několika důvodů. Zaprvé umožnily přiblížení romských a dalších vyloučených rodin k místním zdravotnickým střediskům, což mělo za následek to, že romské rodiny údajně začaly využívat služeb místních zdravotnických středisek s větším klidem a častěji.¹³⁴ Zdravotnické středisko Lumiar v Lisabonu kromě pravidelných návštěv v místní komunitě za účelem očkování romských dětí rovněž vysílá zdravotní sestru do kanceláří místní organizace občanské společnosti, která pracuje s Romy a rovněž provádí vakcinaci. Tato metoda, při které zdravotnický profesionál prochází místní organizací zastupující komunitu, v této oblasti údajně umožnila zlepšení přístupu k romským rodinám.

Výzkumy, které v minulosti provedla organizace ERRC ve Španělsku, svědčí o tom, že tyto programy jsou prospěšné i proto, že dávají zdravotnickým profesionálům příležitost zlepšit své znalosti o romské kultuře a chápání komunity a životních podmínek, které mají vliv na zdravotní stav Romů. To údajně zvýšilo i důvěru Romů k praktickým lékařům a umožnilo jim, aby lékaře a zdravotnické profesionály vnímali jako osoby, které se o Romy zajímají a chtějí jim pomoci.¹³⁵

Přestože jsou přínosy těchto programů zřejmé, neměly by a ani nemohou nahrazovat mainstreaming zdravotní péče pro Romy. Mainstreaming je klíčovým nástrojem k rovnému přístupu Romů k zdravotním službám.

4.4 Zaměstnanost

S ohledem na aktivizační zřetel programů minimálního příjmu na trhu práce ve Francii a v Portugalsku (a od 1. ledna 2007 i v České republice) je pomoc v oblasti zajištění zaměstnání zásadní pro účinné poskytování dávek sociální pomoci.

Programy pomoci při hledání zaměstnání: Programy pomoci při hledání zaměstnání jsou implementovány v různých oblastech. Měli bychom si však uvědomit, že tyto programy nejsou rozšířeny, a to navzdory jejich zřejmému významu v rámci dávek sociální pomoci vyplácených na aktivizačních programech zaměstnanosti. V Portugalsku programy Faina (Fundo de Apoio à Inserção em Novas Actividades/Fond na podporu integrace do nových aktivit) a Inserção/Emprego

¹³⁴ Ne všechny pobočky (pouze devět) zdravotnického střediska však implementovala tento program, a to i přesto, že by býval byl potřebný ve všech.

¹³⁵ Evropské centrum pro práva Romů, září 2006. Ambulance Not On The Way: The Disgrace of Health Care for Roma in Europe, str. 79. <http://www.errc.org/db/01/E6/m000001E6.pdf>.

(Integrace/Program zaměstnanosti) souvisejí se sociální dávkou RSI. Jejich cílem je pomoci recipientům sociální dávky RSI vytvářet vlastní pracovní místa a podporovat aktivity těch recipientů, kteří mají smlouvy o zaměstnanosti a odborných školeních. Jeden sociální pracovník poukázal na příklad romské rodiny, která přestala s pouličním prodejem mimo řádný pracovní poměr a otevřela si vlastní obchod. Jedna rodinná příslušnice rovněž úspěšně dokončila středoškolské vzdělání, což je docela ojedinělým jevem mezi portugalskými Romy a obzvláště dívkami. Program byl však bohužel přerušen, údajně kvůli nekalému chování recipientů. Program Integrace/Zaměstnanost má za cíl poskytnout školení požadovaná zaměstnavateli na základě předchozích smluv, která mají vyústit v zaměstnanecký poměr uzavřený se zaměstnavatelem, který se školením souhlasil. Nebyly však k dispozici žádné informace o počtu Romů zapojených do tohoto programu. Vezmeme-li však v potaz obecné rozšíření diskriminace Romů na trhu práce, pozitivní opatření, která by vedla k vyhrazení míst pro nezaměstnané Romy v programech tohoto druhu, by byla zajisté užitečná.

V České republice implementuje v jihomoravském městě Brno organizace občanské společnosti I.Q. Roma Servis program romské zaměstnanosti ve spolupráci v brněnském magistrátem. V rámci tohoto programu je romským uchazečům o zaměstnání poskytováno poradenství v kancelářích organizace. Romům, kteří byli pozváni k pohovorům, je rovněž poskytována další pomoc při přípravách na pohovor. V Praze organizace občanské společnosti Slovo 21, R-mosty a Romea ve spolupráci s pražským magistrátem implementují program pod názvem Zaměstnanost. Podle pražské romské koordinátorky se u několika Romů zvýšila jejich zaměstnatelnost tím, že si osvojili základní znalosti práce na PC (30 osob), získali řidičský průkaz (15 osob) a získali svářečské oprávnění (6 osob).¹³⁶ Tyto programy budou ještě hodnotnější vzhledem k nastávajícímu posunu k programům zaměřeným na pracovní aktivizaci v rámci českého systému sociálních služeb.

4.5 Těžkosti při identifikování příkladů dobré praxe

Ačkoli bylo identifikování příkladů dobré praxe jedním z hlavních zaměření tohoto hodnocení, je nutné poukázat na skutečnost, že tento úkol se ukázal být pro týmy konzultantů dosti obtížným. Důvody těchto problémů svědčí o závažných nedostatcích implementace národních akčních plánů v cílových zemích.

V první řadě mnoho respondentů zdůraznilo obecnou neschopnost implementovat opatření obsažená v národních akčních plánech. Dosud měly národní akční plány velice malý praktický dopad, co se týče specifických programů, což může být následek nedostatku legislativních pák, které by implementaci existujících opatření učinily povinnou.

Dále mnoho respondentů z řad samotných úředníků vlády a krajských i místních samospráv odpovědných za implementaci opatření v oblasti sociální pomoci nebylo schopných poukázat na příklady dobré praxe.

---

136 Rozhovor pro ERRC/Númenu s paní Boženou Fílovou, romskou koordinátorkou. Praha, duben 2006.

5. DOPORUČENÍ

Na základě výzkumu provedeného v České republice, ve Francii a v Portugalsku v roce 2006 organizace ERRC a Númena předkládají následující doporučení, která by měla být zařazena do Národního akčního plánu sociálního začleňování každé cílové země. Tato doporučení mají za cíl zvýšit účinnost Národního akčního plánu sociálního začleňování každé cílové země s ohledem na opatření namířená na zlepšení dostupnosti sociálních služeb pro komunity Romů a Travellerů. Následující doporučení jsou rozdělena do dvou částí: na obecná opatření, kterých je zapotřebí na celém území všech tří cílových států, a na opatření specifická pro každou z cílových zemí.

5.1 Obecná doporučení

Změnit současnou metodu vytváření národních akčních plánů na základě slučování relevantních politik do jednoho dokumentu a vytvářet národní akční plány, které budou zohledňovat mezery v existujících programech: Současná metoda přístupu k národním akčním plánům, která byla prokázána u všech cílových států, nevěnuje přiměřenou pozornost silám sociálního vyloučení, které zdůrazňuje celá tato zpráva. Organizace ERRC a Númena doporučují cílovým státům a všem dotčeným vládám, aby přistupovaly k národním akčním plánům jako k příležitosti řešit nedostatky existujících sociálních politik, která vede k sociálnímu začleňování a hlásá ideu sociálního začleňování, tím, že vypracují potřebné změny těchto politik a programů. Specifická opatření, která mají Romům a Travellerům zajistit rovné příležitosti v přístupu k sociálním službám, by měla být součástí politiky mainstreamingu v této oblasti. Vládní politiky by měly uznat existenci nerovností, kterým Romové a Travelleri čelí, reflektovat je v těchto oblastech a zohlednit socio-ekonomický a kulturní kontext, který ovlivňuje příležitosti a jednání Romů a Travellerů.

Aby bylo možné dosáhnout tohoto cíle, každá vláda by měla revidovat všechny odpovídající politiky v oblasti sociálních služeb, zhodnotit dopad existujících politik a programů na Romy a Travellery a učinit potřebné změny.

Přijmout a implementovat antidiskriminační legislativu a další opatření: Zvážíme-li, že diskriminace představuje závažný faktor determinující jednak míru závislosti Romů a Travellerů na sociálních dávkách v cílových státech, jednak kvalitu služeb dostupných pro příslušníky těchto skupin, vládní úřady musí aktivněji a efektivněji uplatňovat antidiskriminační zákon (který zakazuje diskriminaci v oblasti zaměstnanosti a sociálních služeb). Česká vláda by měla bezodkladně přijmout komplexní antidiskriminační zákon v souladu se Směrnicí 2000/43/EC Evropské rady „provádějící zásadu rovného zacházení mezi osobami bez ohledu na jejich rasový a etnický původ.“

Sbírat data rozlišená podle rasy/etnicity: Aby vlády cílových zemí plně pochopily dopad sociální politiky a programů v oblasti sociálních služeb poskytovaných Romům a Travellerům, měly by shromažďovat statistiky rozlišené podle etnicity a tyto informace zveřejňovat. Sběr statistických údajů o Romech a Travellerech je potřebným a nepostradatelným nástrojem. To cílovým vládám umožní vyvíjet a implementovat v této oblasti účinnější politiku a programy.

Přiměřenějším způsobem vzdělávat uživatele sociálních služeb: Vládní úředníci cílových států by měli podniknout celostátní informační kampaně zaměřené na objasnění komplikovaných systémů sociálních služeb pro recipienty dávek sociální pomoci. Měly by být poskytovány informace o tom, jaké dávky jsou dostupné, jaké jsou postupy při jejich přiznávání, jaká kritéria musí být splněna a jaké osobní doklady jsou zapotřebí. Tyto informace by měly být dostupné v různých formátech a jazycích, aby zohlednily odlišné situace, v nichž se mohou nalézat recipienti dávek sociální pomoci (například internet, papírové letáky či brožurky v kancelářích sociálních pracovníků, ústní podání od sociálních pracovníků). To rovněž napomůže v boji se stávajícími „předsudky sociálních pracovníků“ v procesu spravování jednorázových dávek.

Rekrutovat Romy a Travellery do sektoru sociálních služeb implementací zvláštních opatření: Aby bylo dosaženo sociálního začlenění komunit Romů a Travellerů, příslušníkům těchto skupin musí být umožněn opakovaný vstup na trh práce, počínaje veřejnými službami. Zaměstnanost Romů a Travellerů v sektoru sociálních služeb by rovněž napomohla zajistit plnou, neztíženou dostupnost sociálních služeb pro příslušníky těchto komunit. To by mohlo zahrnovat (ale v žádném případě by se nemuselo omezovat na) zaměstnávání Romů a Travellerů jako zprostředkovatelů systému sociálních služeb. Zaměstnání Romů a Travellerů ve veřejných službách by mělo být umožněno v rámci celého systému, a nikoli pouze v těch pozicích, které se specificky zabývají situací osob pocházejících z těchto skupin.

Umožnit všem relevantním aktérům účinně se účastnit na procesu vytváření národních akčních plánů: Účast Romů a Travellerů na plánování, vytváření a implementaci politik a programů obsažených v národních akčních plánech je nezbytná pro jejich úspěšnou implementaci a snížení míry sociálního vyloučení příslušníků těchto komunit. Ačkoliv nedostatek know-how a schopností může být považován za hlavní důvod nízké účasti romských a travellerských představitelů na těchto procesech a programech, vlády musí přijmout odpovědnost za řešení tohoto problému. Tam, kde tyto nedostatky existují, musejí vlády zavázat se k sociálnímu začleňování těchto skupin přispívat k zvyšování jejich schopností a zároveň jim umožnit, aby měly přístup ke zdrojům, které jim umožní rozvíjet schopnosti. Dokud nebudou představitelé Romů a Travellerů plně zapojeni do procesu vytváření jednotlivých politik a programů v oblastech důležitých pro jejich sociální začlenění, nikdy nebude dosaženo jejich sociálního začlenění.

Rovněž je pro úspěch národních akčních plánů prvořadé, aby byli sociální pracovníci účinněji zapojeni do procesu vytváření a implementování národních akčních plánů. Lidé na těchto pozicích jsou nejbliže osobám a skupinám, které čelí sociálnímu vyloučení, a proto

mohou nejlépe posloužit jako zdroj informací o politikách a praxích v boji proti sociálnímu vyloučení. Efektivní účast by rovněž měla obnášet navazování kontaktů s komunitami, které mají užitek z těchto programů, a vládními úředníky na všech úrovních v průběhu procesu vytváření a plánování národních akčních plánů; též by měla obnášet pravidelné vzdělávání a aktualizaci v oblasti cílů sociální politiky, včetně podílu vládních úředníků na těchto politikách a hodnocení úspěchů a nedostatků, příkladů dobré praxe a potřeby jakýchkoli změn.

Pořadat antidiskriminační školení pro sociální pracovníky a představitele vlády a krajských a místních samospráv: Organizace ERRC a Númena doporučují, aby všem zaměstnancům v oblasti veřejných služeb včetně volených zástupců byla poskytována pravidelná školení o antidiskriminaci, antirasismu a komunikaci mezi různými kulturami. Ačkoli takové programy byly v cílových zemích implementovány, tato praxe byla úzce spjata s určitými oblastmi a školení byla organizována pouze v hrstce případů.

Zajistit přiměřený počet sociálních pracovníků: bylo dosaženo obecného konsensu, že nízký počet sociálních pracovníků v oblasti sektoru sociálních služeb se podílí na mnoha problémech, kterým čelí Romové a Travelleri v dostupnosti sociálních služeb. To pro změnu paralyzuje úsilí vyvíjené v oblasti sociálního začleňování. Vlády České republiky, Francie a Portugalska by měly zajistit adekvátní financování nákladů souvisejících s personálem v sektoru sociálních služeb a aktivně nabírat více pracovníků na pozice v těchto kancelářích, což by mělo obnášet i odpovídající financování organizací občanské společnosti zapojených do spravování sociálních služeb. To se týká zejména Francie, kde Travelleri musí v současné době platit za zajištění pravidelného přístupu k sociálním službám prostřednictvím organizací občanské společnosti v důsledku neschopnosti francouzské vlády vytvořit systém, který by plně zajišťoval finanční prostředky.

Vzdělávat všechny aktéry zapojené do procesu poskytování sociálních služeb a hodnotit jejich práci: Odpovědná ministerstva v České republice, ve Francii a v Portugalsku by měla podniknout opatření, aby zajistila, že všechny osoby zapojené do spravování sociálních služeb, včetně sociálních pracovníků a aktérů z řad pracovníků organizací občanské společnosti a romských a travellerských organizací, jsou plně informované o existenci a fungování služeb, které spravují.

Kromě toho by tyto osoby a vládní představitelé na všech úrovních měli být plně zpraveni o Národním akčním plánu sociálního začleňování každé z cílových zemí a v něm obsažených opatřeních, která mají dopad na sociální začleňování romských a travellerských komunit. Za stávající situace je tento proces příliš snadno manipulovatelný velice hierarchickým způsobem, který neumožňuje dostatek flexibility při zprostředkovávání sociálního začleňování Romů a Travellerů. Odpovědná ministerstva by měla podniknout kroky vedoucí k plné informovanosti státních úředníků, kteří mohou pak tyto informace poskytovat lidem, s nimiž jsou pravidelně v kontaktu na základní úrovni.

K takovým krokům by měly být vytvořeny jasné doprovodné pokyny k jejich provádění a plnění těchto kroků by mělo být pravidelně vyhodnocováno.

Zajistit, aby všichni Romové a Travelleri měli přístup k adekvátnímu zdravotnímu pojištění a důchodům: Odpovědné úřady by měly učinit všechna nezbytná opatření, aby zajistily, že všichni Romové a Travelleri, kteří mají nárok na zdravotní péči a důchod, mohou plně využívat služeb v oblasti zdravotního pojištění a důchodů. Dále by měly odpovědné vlády zajistit prostřednictvím zdravotního připojištění, že příslušníci těchto skupin nebudou ohroženi prohloubením sociálního vyloučení kvůli souvisejícím poplatkům za zdravotní služby a léky, které si často nemohou dovolit.

Revidovat důsledky decentralizace pro spravování sociálních služeb

5.2 Česká republika

- **Novelizovat zákony a změnit politiku v oblasti bydlení:** Česká vláda by měla bezodkladně zavést právní definici sociálního bydlení a objasnit roli obecního bytového fondu. Veškeré zákony a politiky by se měly podrobit zevrubné analýze, aby se zajistilo, že jejich cíle a dopad budou skutečně přispívat k sociálnímu začleňování. Mělo by se to týkat i občanského zákoníku, zákona o obcích, zákona o nájemném, zákona o hmotné nouzi a dalších relevantních zákonů a politik. Veškeré pozměňovací návrhy a novely by měly být bezodkladně přijaty.
- **Posílit spolupráci mezi jednotlivými vládními resorty:** Aby byl proces sociálního začleňování účinnější, je rovněž nutné posílit spolupráci mezi jednotlivými odbory místních samospráv. Jak už bylo uvedeno výše, doposud se objevilo velice málo signálů indikujících ochotu a dostatečnou politickou vůli ze strany místních samospráv a rovněž relevantních odborů, jako jsou například bytové, zdravotní, sociální a školské odbory. V případě větších měst, jako jsou například Praha, Ostrava, Brno a Plzeň, v nichž byl proveden terénní výzkum, je rovněž nutná spolupráce ze strany jednotlivých městských částí, aby nedošlo k užívání různých metod. To znamená určitou míru synchronizace při implementování opatření sociálního začleňování s cílem zajistit účinný monitoring a hodnocení.
- **Implementovat celonárodní komunitní plánování sociálních služeb ve vyloučených romských komunitách:** Implementace tohoto programu by měla být závazná ve všech oblastech země, kde bydlí Romové (určených na základě vlastní identifikace potřeb ze strany dotčených oblastí oproti názoru daného vládního úřadu). Tento program je považován za krok kupředu v oblasti sociálního začleňování Romů tam, kde je už implementován, a umožnil lepší spolupráci mezi poskytovateli sociálních služeb a jejich uživateli.
- **Navrhnout a implementovat odstupňovaný proces přechodu na aktivizační programy dávek sociální pomoci:** Česká vláda by měla bezodkladně vytvořit a implementovat program, jehož prostřednictvím by byl umožněn postupný posun

recipientů dávek sociální pomoci od současné metody sociální pomoci k aktivizačním programům zaměstnanosti, které vstoupily v účinnost od ledna 2007. Čeští úředníci mohou vycházet z pohnutých zkušeností sociálně vyloučených komunit na Slovensku, aby předešli dalšímu hlubšímu vyloučení recipientů dávek sociální pomoci.

- **Vytvořit Agenturu pro předcházení sociálního vyloučení:** Ačkoli Kancelář Rady vlády pro záležitosti romské komunity předložila již v roce 2004 návrh na vytvoření Agentury pro předcházení sociálního vyloučení, agentura ještě nebyla vytvořena. Agentura, které by byla ze zákona propůjčena pravomoc uložit obcím povinnost a následně monitorovat a hodnotit jejich činnost, by měla být vytvořena co nejdříve, aby mohlo být dosaženo skutečných změn v boji proti sociálnímu vyloučení. Tato agentura by též mohla účinně ovlivňovat tok financí mezi vládou a místními a krajskými samosprávami v souladu se záznamy o činnostech v oblasti boje proti sociálnímu vyloučení.

5.3 Francie

- **Posílit zařazovací opatření související s dávkami sociální pomoci:** Francouzská vláda by měla revidovat program sociálního zařazení související se sociální dávkou RMI tak, aby prostřednictvím vzdělávacích programů pro recipienty sociální dávky RMI bylo dosaženo účinné re-integrace na trh práce. Kurzy základní gramotnosti nestačí. Francouzští politici musí brát v úvahu kulturní praktiky Travellerů i jejich potřeby a schopnosti, kdekoli a kdykoli to bude možné. Recipienti sociální dávky RMI by měli mít možnost vybrat si obor školení i osvědčení, což by Travellerům umožnilo získat osvědčení v oboru zaměstnání, který je zajímavý a je pro ně důležitý. To je obzvláště důležité už proto, že v zaměstnáních, které Travelleri tradičně vykonávali, se čím dál častěji vyžaduje osvědčení pracovníka, jež většina Travellerů nemá – své řemeslo se naučili od svým rodičů, nikoli v akreditovaném zařízení. Zvláštní pozornost by se měla věnovat travellerským ženám, pro které by měla být dostupná celá škála integračních služeb.
- **Zpřístupnit možnost diferenciované dávky sociální pomoci na celém území Francie:** Francouzská vláda by měla rozšířit možnost tzv. „diferenciované sociální dávky RMI“, která je v současnosti dostupná pouze v určitých oblastech. Tato forma sociální pomoci umožňuje diferenciovaný přístup Travellerů a dalších občanů, kteří se mohou zároveň zapojit do činností v rámci řádného zaměstnaneckého poměru, k sociálním dávkám. To Travellerům dovolí, aby vykonávali tradiční typy zaměstnání, napomůže snížit míru pracovních činností mimo řádný zaměstnanecký poměr ve Francii a bude recipienty motivovat k tomu, aby hlásili svůj příjem.
- **Pozměnit systém registrace národní dávky sociální pomoci a zvýšit dostupnost informací o této dávce:** Francouzská vláda musí pozměnit současný systém informací pro uživatele dávek sociální pomoci ve francouzském sektoru sociálních služeb tak, aby lidé, kteří kočují po zemi, nečelili překážkám v dostupnosti dávek, jež jsou v současnosti spojeny s registrací a trvalým pobytem. Travelleri registrovaní v systému sociální

pomoci, by měli mít možnost svobodně se pohybovat na celém území Francie, aniž by se museli znepokojovat opětovnou registrací pokaždé, kdy se přesunou do nové oblasti. Měli by rovněž být dostatečně zplnomocněni, aby se při řešení problémů týkajících se dávek sociální pomoci mohli obrátit na jakýkoli úřad sociálních služeb na celém území Francie. Takové opatření by též snížilo míru závislosti Travellerů na organizacích zprostředkovávajících přístup k dávkám sociální pomoci.

- **Novelizovat zákony a změnit politiku týkající se míst pro kočovníky a sociálního bydlení:** Francouzská vláda by měla bezodkladně novelizovat zákony a změnit politiku v oblasti bydlení a míst pro kočovníky, které mají jasně diskriminační cíle/dopad, tak, aby byla ukončena diskriminace Travellerů a aby byl naplněn jeden z úkolů francouzského Národního akčního plánu, který se týká prosazování rozmanitosti obydlí. Francouzská vláda by též měla uznat karavany jako typ obydlí a umožnit přístup Travellerů ke všem státním dotacím souvisejícím s bydlením.

5.4 Portugalsko

- **Posílit integrační opatření související s poskytováním dávek sociální pomoci:** Portugalská vláda by měla revidovat programy sociální integrace související se sociální dávkou RSI tak, aby prostřednictvím vzdělávacích programů pro recipienty sociální dávky RSI bylo dosaženo účinné reintegrace na trh práce. Kurzy základní gramotnosti nestačí. Portugalští politici musí brát v úvahu kulturní praktiky Romů i jejich potřeby a schopnosti, kdekoli a kdykoli to bude možné. Recipienti sociální dávky RSI by měli mít možnost vybrat si obor školení i osvědčení, což by Romům umožnilo získat osvědčení v oboru zaměstnání, který je zajímavý a je pro ně důležitý.
- **Zpřístupnit podporu podnikatelů a půjčky na malé podniky:** Programy na podporu živnostenských činností Romů by měly být dostupnější. Vytvoření veřejných kreditních linek pro osoby bez stálého příjmu je v této oblasti základním opatřením už proto, že jsou Romové obecně vyloučeni z procesu získávání bankovních půjček. Otevření takových kreditních linek by rovněž mělo počítat s finanční podporou na koupi domů, což by romským rodinám umožnilo účastnit se přesídlovacího programu PER Familias a koupit si vlastní dům v místě, které považují za adekvátnější. Protože jsou pravidla na přidělování finanční podpory v těchto případech sama o sobě velice přísná, do této oblasti by se mělo zavést více flexibility.
- **Novelizovat zákony a změnit bytovou politiku:** Portugalská vláda by měla bezodkladně novelizovat současné zákony a změnit politiku týkající se obytných míst, které mají jasně diskriminační cíle/dopad, tak, aby byla ukončena segregace a diskriminace Romů a aby došlo k posílení jejich sociálního začlenění. Je zapotřebí revidovat obzvláště přesídlovací program PER tak, aby nedocházelo k prohlubování segregace a ghettoizace romských komunit v Portugalsku. Dále by se měly zpřístupnit přesídlovací programy pro všechny Romy, nikoli jen pro ty, jejichž trvalé bydliště bylo

v průběhu šetření místních potřeb zaevidováno již před deseti lety. Romové, kteří po přesídlení žijí v segregovaných a nevyhovujících oblastech, by měli být co nejdříve přestěhováni do běžného a adekvátního sociálního bydlení.

- **Zvýšit centrální dozor nad programy dávek sociální pomoci za účelem snížení míry diskriminace:** Portugalská vláda by měla zvýšit míru revize programů sociálních služeb s cílem bojovat proti diskriminaci Romů, která je následkem rozličných faktorů na místní úrovni tak, jak bylo nastíněno v předcházejících částech zprávy. To stojí za povšimnutí zejména s ohledem na spravování jednorázových sociálních dávek a přesídlovacích programů. Národní vláda by měla vypracovat nejen všeobecné standardy, ale měla by rovněž aktivně umožnit přístup k veřejným statkům a dbát na nespornost kvality těchto statků.
- **Posílit spolupráci mezi jednotlivými vládními resorty:** Portugalská vláda by měla umožnit lepší spolupráci mezi různými vládními resorty, které jsou zapojené do poskytování sociálních služeb, a zajistit, aby byla účinně vypracována integrovaná metoda. Lepší spolupráce je důležitá zejména mezi sociálními pracovníky a úřady práce s ohledem na povahu sociální dávky RSI a výsledky této spolupráce, kterých bylo dosud dosaženo, co se týče Romů. Vytvoření Sociální sítě lze v tomto směru považovat za krok kupředu.

6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- AAVV. 1998. Relatório do Grupo de Trabalho para a Igualdade e Inserção dos Ciganos, 1998.
- ANDREOTTI, Alberta, Soledad Marisol Garcia, Aitor Gomez, Pedro Hespanha, Yuri Kazepov and Enzo Mingione. 2001. "Does a Southern European Model Exist?", *Journal of European Area Studies*, 9 (1), 43-62.
- ATKINSON, A. B., B. Cantillon, E. Marlier and B. Nolan (eds.). July 2005. Taking Forward the EU Social Inclusion Process.
- BRANCO, Francisco. 2003. Os Ciganos e o RMG: direitos sociais e direito à diferença, *Intervenção Social*, Nº27, Ano XIII, str.121-143.
- CABECINHAS, Rosa. 2003. «Categorização e Diferenciação: A percepção do Estatuto Social de Diferentes Grupos Étnicos em Portugal» em *Sociedade e Cultura* 5, *Cadernos do Noroestes Série Sociologia*, Vol.21 (1-2), str. 69-91.
- CASA-NOVA, Maria José. 2003. «Ciganos, Escola e Mercado de Trabalho» em *Revista Galego-Portuguesa de Psicoloxia e Educación*, n.º8 (Vol.10), Ano 7, str. 252-268.
- CASA-NOVA, Maria José. 2004. "Políticas Sociais e Educativas Públicas, Direitos Humanos e diferença cultural", em *Actas do VIII Congresso Luso-Afro-Brasileiro de Ciências Sociais*, Coimbra, Setembro de 2004. www.ces.fe.uc.pt/lab2004/inscriçao/pdfs/painel54/MariaJoseCasaNova.pdf.
- CASA-NOVA, Maria José. 2004. «(Im)Migrants, diversities and inequalities in the Portuguese educational system: an accounting and perspectives» em Jonathan Chaloff & Lucas Palmas (Eds.), *Schools and Migrations. Debates and perspectives*. Italy (no prelo).
- CASA-NOVA, Maria José. 2004. «Gypsy culture, children, schooling and life opportunities» em Silvia Carrasco (Ed.) *Between Diversity and Inequality: children's experiences of life and school in multicultural Europe*. Nueva Colección Urban Childhood research monographs, nº 1.
- CASA-NOVA, Maria José. 2005. «Etnicidade e educação familiar – o caso dos ciganos» em *Actas do Congresso Português de Sociologia*, Associação Portuguesa de Sociologia, 12 a 15 de Maio.
- CORREIA, Isabel, et al. 2001. Normes Antiracistes et Persistence du Racisme Flagrant : Analyse Comparative des Attitudes face aux Tziganes et face aux Noirs au Portugal, Working Paper, CIS. Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky. Prosinec 2005. „Poslanci schválili změny v oblasti sociálních dávek“. In *Noviny Ministerstva práce a sociálních věcí*, Praha. <http://www.noviny-mpsv.cz/clanek.php?id=937>.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky *Struktura sociálních služeb: současná situace v České republice*. www.mpsv.cz/files/clanky/1998/2646.pdf.

Česká národní strategická zpráva o přiměřených a udržitelných důchodech. Červen 2005. http://europa.eu.int/comm/employment_social/social_protection/docs/2005/cs_en.pdf.

Kancelář Rady vlády České republiky pro záležitosti romské komunity. 2004. Studie proveditelnosti české agentury pro prevenci sociálního vyloučení. Praha.

DELAMON, Arsène. July 1990. "La situation des 'Gens du Voyage' et les mesures proposees pour l'ameliorer ". Rapport de Mission de Monsieur Arsène Delamon à Monsieur le Premier Ministre.

DIAS, Eduardo Costa, et al. 2006. Comunidades ciganas. Representações e dinâmicas de exclusão/ integração. Lisboa: ACIME, Colecção Olhares, com o apoio da FCT.

DIAS, Isabel , DEPGR – Direcção de Estudos Programação e Gestão de Realojamentos – CML, Realojamento da Comunidade Cigana do Vale do Forno: a Partilha de uma Experiência. http://www.apdemografia.pt/pdf_congresso/8_Isabel_Dias%20_CML_.pdf.

DUARTE, Isabel et al.2005. Coexistência Inter-Étnica, Espaços e Representações Sociais - Os Ciganos Vistos pelos Outros. Lisboa: ACIME, Colecção Olhares, com o apoio da FCT.

Evropská komise. Srpen 2006. Adequate and sustainable pensions: Synthesis report 2006./ Přiměřené a udržitelné důchody: Sloučená zpráva 2006. Brusel.

Evropská komise. Únor 2005. Report on Social Inclusion 2005: An Analysis of the National Action Plans on Social Inclusion (2004-2006) Submitted by the 10 New Member States. Brusel.

Evropské centrum pro práva Romů. Listopad 2005. Alors D'Ici! Anti-tsiganisme en France. Budapešť.

Evropské centrum pro práva Romů. Září 2006. Ambulance Not on the Way: The Disgrace of Health Care for Roma in Europe. Budapešť.

Evropské centrum pro práva Romů. Květen 2004. Stigmata: Segregovaná výuka Romů ve školách střední a východní Evropy, přehled vzorců segregovaného vzdělávání Romů v Bulharsku, České republice, Maďarsku, Rumunsku a Slovensku. Budapešť.

FERREIRA, Silvia. 2003. *The past in the present Portuguese social security reform* Paper for the inaugural ESPAnet conference „Changing European Societies - The Role for Social Policy“ Organised by the Danish National Institute of Social Research Copenhagen, 13-15 November 2003.

FONSECA, Ernesto Paulo et al. 2005. Representações Sociais das Comunidades Cigana e Não-Cigana – Implicações para a integração social. Lisboa: ACIME, Colecção Olhares, com o apoio da FCT.

GONÇALVES, Alda et al. 2006. Tradição e Prospectiva nos meandros da economia cigana – Circuitos peri-económicos na Grande Lisboa. Lisboa: ACIME, Colecção Olhares, com o apoio da FCT.

HESPANHA, Pedro et al 2000. *Entre o Estado e o Mercado: As Fragilidades das Instituições de Protecção Social em Portugal*. Coimbra: Quarteto.

LEAL, António da Silva. 1998. *Temas de Segurança Social*. Lisboa: União das Mutualidades Portuguesas.

KRIŠTOFOVÁ, Helena. Únor 2006. Zpráva o aktuální situaci Romů žijících v Brně. Brno.

Francouzský zákon č. 2000-614 ze dne 5. července 2000 týkající se bydlení Travellerů („Bessonův zákon“), Úřední věstník, 6. červenec 2000.

Francouzský zákon č. 2000-614 o vnitřní bezpečnosti ze dne 18. března 2003.

LIÉGEOIS, Jean-Pierre. 2001. *Minorias e Escolarização: o rumo cigano*, Ed. Centre de Recherches Tsiganes e Secretariado Entreculturas (Ministério da Educação), Lisboa.

MARQUES, Sofia. 2005. O Trabalho e o Acesso aos Rendimentos entre os Ciganos, Virtualidades e Limitações das Noções de Exclusão Social na Compreensão da Situação dos Ciganos, Cidades, Comunidades e Territórios, N°10, str.73-89.

MARTINS, Manuel Gonçalves. 2000. «Imigrações, Racismo e Xenofobia em Portugal (1974-2000)» em Actas do VI Congresso Luso-Afro-Brasileiro de Ciências Sociais, Volume I, Setembro de 2000, str. 319-328.

MENDES, Maria Manuela Ferreira. 2005. *Nós, os Ciganos e os Outros – Etnicidade e Exclusão Social*. Lisboa: Livros Horizonte.

MENDES, Maria Manuela. 1998. «Etnicidade cigana, exclusão social e racismos» em Sociologia, n.º 8, 1998, str. 207-246.

MONTENEGRO, Mirna (Org.) 1999. *Ciganos e Educação*, Ed. ICE – Instituto das Comunidades Educativas, Lisboa.

MOZZICAFREDDO, Juan. 1997. *Estado-providência e Cidadania em Portugal*. Oeiras: Celta Editora.

OCDE. 1998. *OECD (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj) Economic Surveys 1998 – Portugal*.

Pedro, Fernanda et al. 2000. *Relatório do Projecto Dignidade*.

PEREIRA BASTOS, José Gabriel e Pereira Bastos, Susana. 1999. *Portugal Multicultural*. Lisboa: Fim de Século.

PINTO, Maria de Fátima. 2000. *A Cigarra e a Formiga – Contributos para a reflexão sobre o entrosamento da minoria étnica cigana na sociedade portuguesa*, Cadernos REAPN, Porto: Rede Europeia Anti-Pobreza, Portugal.

RHODES, Martin. 1997. “Southern European Welfare States: Identity, Problems and Prospects for Reform”, in Rhodes, Martin (org.).

RHODES, Martin (org.). 1997. *Southern European Welfare States: Between Crisis and Reform*. Londres; Portland, OR: Frank Cass.

SANTOS, Boaventura de Sousa. 1994. *Pela Mão de Alice: o Social e o Político na Pós-Modernidade*. Porto: Edições Afrontamento.

SANTOS, Boaventura de Sousa, Maria Bento, Maldonado Gonelha and Alfredo Bruto da Costa. 1998. *Uma Visão Solidária da Reforma da Segurança Social*. Lisboa/Coimbra – UMP/CES.

SILVA, Luísa Ferreira da. 2000. «Comunidade Cigana e o Etnocentrismo da Instituição Médica de Saúde Comunitária» em Actas do VI Congresso Luso-Afro-Brasileiro de Ciências Sociais – As Ciências Sociais nos Espaços da Língua Portuguesa: Balanços e Desafios, Associação Portuguesa de Sociologia.

SILVA, Luísa Ferreira da. 2005. Saúde/Doença, é questão de cultura - Atitudes e comportamentos de saúde materna nas mulheres ciganas em Portugal. Lisboa: ACIME, Coleção Olhares, com o apoio da FCT.

SÍLVIA, Portugal, “Quem tem amigos tem saúde”: o papel das redes sociais no acesso aos cuidados de saúde <http://www.ces.fe.uc.pt/publicacoes/oficina/235/235.pdf>.

SOS Racismo. 2001. *Sastipen ta li, Saúde e Liberdade. Ciganos – números, abordagens e realidades*. Lisboa: Ed. SOS Racismo.

TOMEŠ, Igor, Kristina, Koldinská a Jiří Němec (editoři.). Studie o systémech sociální ochrany v 13 přístupujících zemích, Česká republika./ Study on the Social Protection Systems in the 13 Applicant Countries, Czech Republic, Country Study. Leden 2003. http://europa.eu.int/comm/employment_social/social_protection/docs/czech_republic_final.pdf.

United Nations Development Program/International Labour Organisation. 2002. *Avoiding the Dependency Trap*. www.roma.undp.sk.

VEČERNÍK, Jiří. 2002. „Monitoring the Transition in the Czech Republic: Data, Survey and Studies.“ In *Sociologická revue 38*./ „Monitoring přechodu v České republice: údaje, průzkumy a studie.“ In *Czech Sociological Review 38*.

VEČERNÍK, Jiří. Preparing the Process of Social Inclusion in the Czech Republic./ Přípravy na proces sociálního začleňování v České republice. http://europa.eu.int/comm/employment_social/social_inclusion/docs/cz_network_en.pdf.

VEČERNÍK, Jiří. Third Report: Regional and Local Implementation of the NAPs/inclusion 2004-2006, Czech Republic/ Třetí zpráva: Krajská a místní implementace Národního akčního plánu sociálního začleňování 2004-2006, Česká republika. http://europa.eu.int/comm/employment_social/social_inclusion/docs/4cz_report_en.pdf.

7. PROFILY KONZULTANTŮ

Mónica Catarino Ribeiro: Mónica Catarino Ribeiro je právnička. Je členkou lidskoprávní organizace SOS Racismo, ve spolupráci s níž se aktivně účastnila četných iniciativ včetně publikování rozmanitých dokumentů o imigraci a etnických menšinách, vedení právních školení, účasti na konferencích, veřejných debatách atd. Od roku 2001 spolupracuje s organizací Númena na vytvoření národní sítě v rámci projektu RAXEN (Evropská síť pro monitorování projevů rasismu a xenofobie – legislativní sekce) Evropského střediska pro sledování rasismu a xenofobie (EUMC). Rovněž spolupracovala s ERRC na přípravách studie bytových podmínek romské komunity v Portugalsku.

José Falcão: José Falcão je posledních 15 let předním představitelem protirasistického hnutí v Portugalsku. Je zakladatelem lidskoprávní organizace SOS Racismo a sítě protirasistických organizací (RAR). Věnuje se mimo jiné politickému lobování, účastní se konferencí a veřejných debat, podílí se na vydávání publikací o problematice imigrace a etnických menšin. Jeho poznatky o realitě života příslušníků romské komunity v Portugalsku jsou komplexní a jdou do hloubky. Stál u zrodu několika organizací zabývajících se tematikou práv Romů.

Lucie Fremlová: Lucie Fremlová je členkou Lidskoprávního týmu při ostravském občanském sdružení Vzájemné soužití. Na poli lidských a romských práv v České republice působí již osm let. Spolupracovala se Společenstvím Romů na Moravě jako redaktorka a koordinátorka série workshopů pro romské aktivisty i s dalšími NNO v České republice i v zahraničí včetně ERRC. Pro ERRC Lucie Fremlová provedla komplexní výzkum dopadu nového školského zákona a výzkum diskriminace Romů v zaměstnání v České republice.

Jana Kabeláčová: Jana Kabeláčová je koordinátorkou Lidskoprávního týmu při ostravském občanském sdružení Vzájemné soužití. V minulosti působila jako redaktorka jediného romského čtrnáctideníku v České republice, vydávaného Společenstvím Romů na Moravě, a rovněž jako právní konzultantka ERRC. Pro ERRC Jana Kabeláčová provedla komplexní výzkum dopadu nového školského zákona a výzkum diskriminace Romů v zaměstnání v České republice.

Rahul Kumar: Rahul Kumar ukončil studium sociologie v roce 2003 a pro organizaci Númena pracuje od prosince 2004. Před svou účastí na tomto projektu působil jako člen výzkumného týmu projektu „Zkušenosti s diskriminací migrantů“. Další oblasti jeho zájmu zahrnují sport, politiku a mediální studia.

Edite Rosário: Edite Rosário se posledních deset let účastní akademických sociálních výzkumů a aktivit NNO. Ve svých aktivitách, které se dotýkají veřejného i soukromého sektoru, se zaměřila na témata etnických menšin, rasismu a xenofobie. Sehrála klíčovou roli v týmu organizace Númena,

kteřý v roce 2001 vyhrál žádost o vytvoření portugalského Národního fokálního bodu Evropské informační sítě o rasismu a xenofobii, kde od té doby působí jako odbornice na vzdělávání. Rovněž se účastnila několika projektů zaměřujících se na diskriminaci a integraci minorit včetně dvou projektů INTI financovaných Generálním direktorátem EU pro spravedlnost, svobodu a bezpečnost. Jeden z nich právě probíhá a Númena v něm působí jako konzultant.

Larry Olomoofe: Larry Olomoofe působí v ERRC jako školitel v oblasti lidských práv. Vystudoval obor sociálních věd na Univerzitě v Oxfordu (vysokoškolský titul) a sociální a politické vědy na Univerzitě v Cambridge ve Velké Británii (titul BA a MA). Po ukončení studií ve Velké Británii zahájil doktorandské studium na New School University v New Yorku. Než začal pracovat pro ERRC, byl projektovým koordinátorem občanského vzdělávacího projektu CEP (Maďarsko).

Tara Bedard: Tara Bedard pracuje v ERRC jako projektová manažerka. Je držitelkou vysokoškolských titulů BA v oboru mezinárodního rozvoje, který vystudovala na Univerzitě v Torontu, a MBA v oboru mezinárodního managementu. Rovněž ukončila postgraduální studium v oblasti mezinárodního projektového managementu. Od roku 2001 pro ERRC provádí výzkumy v oblasti lidských práv Romů po celé Evropě. Tara Bedard za organizaci ERRC rovněž koordinovala práci výzkumných týmů v různých tematických oblastech a v různých státech. Je autorkou průvodce pro etnické menšiny v jižní Evropě při prosazování efektivní účasti na ekonomickém životě, který v roce 2005 vydala organizace Minority Rights Group, International.

Evropské centrum pro práva Romů (ERRC) je mezinárodní veřejnoprávní organizace, která je zapojena do řady aktivit zaměřených na boj s protiromským rasismem a porušování lidských práv Romů. Zabývá se zejména strategickou litigací, mezinárodní advokaturou, výzkumem a vývojem metodiky a školením romských aktivistů. ERRC je spolupracujícím členem Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva (International Helsinki Federation for Human Rights) a má poradní statut v Radě Evropy a Ekonomické a sociální radě OSN.

Nezávislé výzkumné centrum sociálních a humanitních věd Númena bylo založeno v roce 2001 a má statut neziskové vědecké organizace. Jeho aktivity pokrývají širokou škálu témat z oblasti sociálních věd. Od svého založení Númena v Portugalsku funguje jako Národní fokální bod Evropské informační sítě pro monitorování projevů rasismu a xenofobie (RAXEN) při Evropském centru pro sledování rasismu a xenofobie (EUMC). Ve spolupráci s portugalskou vládou, evropskými institucemi a NNO Númena vypracovala několik projektů zaměřených na boj s rasismem, xenofobií a na problematiku imigrace.

EUROPSKÉ CENTRUM PRO PRÁVA ROMŮ

Adresa: P.O. Box 906/93, H-1386 Budapešť 62, Maďarsko

Tel: +36 1 413-2200

Fax: +36 1 413-2201

E-mail: office@errc.org

Internet: www.errc.org

CENTRUM VÝZKUMU SPOLEČENSKÝCH A HUMANITNÍCH VĚD NÚMENA

Adresa: Taguspark - Parque de Ciência e Tecnologia,
Núcleo Central 379, 2740-122 Porto Salvo, Portugal

Tel: +351 21 424-0170

Fax: +351 21 424-0169

E-mail: direccao@numena.org.pt

Internet: www.numena.org.pt

Projekt byl financován z prostředků Evropských společenství v rámci Akčního plánu boje se sociálním vyloučením v letech 2002-2006. ERRC a Númena nesou veškerou odpovědnost za názory zde prezentované. Evropská komise není zodpovědná za jakékoli použití informací obsažených v této zprávě.